PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI, VIRI ILLVSTRIS, DE RE RVSTICA LIBRI XIIII.

PARISIIS

Ex officina Roberti Stephani typographi Regij.

M. D. XLIII.

PALLADII RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI ILLVSTRIS, DE RE RVSTICA

LIBER I.

De præceptis rei ruſticæ. TIT. I.

PARS *eſt prima prudentiæ ipſam, cui præcepturus ſis, æſtimare perſonam.* Ne*que enim formator agricolæ debet artibus, & eloquentia rhetores æmulari, quod à pleriſque factum eſt: qui dum diſertè loquuntur ruſticis, aſſecuti ſunt, ut eorum doctrina nec à diſertiſſimis poſſit intelligi.* Sed *nos recidamus præfationis moram, ne, quos reprehendimus, imitemur.* Dicen*dum autem nobis eſt (ſi diuina fauerint) de omni agricultura, & paſcuis, & ædificiis ruſticis, ſecundum fabricandi magiſtros, eorúmque inuentionibus, & omni genere eorum, quæ uel facere, uel nutrire oportet agricolam ratione uoluptatis, & uſuſfructus.* Suis *tamen temporibus per uniuerſa diſtinctis ſanè in primis hoc ſeruare conſtitui, ut eo menſe, quo ponenda ſunt ſingula, cum ſua omni exequar diſciplina.*

De quatuor rebus, quibus agricultura conſiſtit. TIT. II.

Primo igitur eligendi, & bene colendi agri ratio quatuor rebus conſtat, aere, aqua, terra, induſtria. Ex *his tria naturalia, unum facultatis, & uoluntatis.* Naturæ *eſt, quod in primis ſpectare oportet, ut eis locis, quæ colere deſtina-* 4

bis,aer ſit ſalutaris,& clemens, aqua ſalubris, & facilis, uel ibi naſcens,uel adducta,uel imbre collecta: terra uerò fœcunda,& ſitu commoda.

De *aeris probatione.* TIT. III.

Aeris igitur ſalubritatem declarăt loca ab infimis ual libus libera,& nebularum noctibus abſoluta, & habitatorum conſiderata corpuſcula,ſi eis color ſanus,capitis firma ſyncæritas, imoffenſum lumen oculorum, purus auditus, & ſi fauces commeatum liquidæ uocis exercent. Hoc *genere benignitas aeris approbatur.* His *autem contraria noxium cæli illius ſpiritum confitentur.*

De *aqua probanda.* TIT. IIII.

Aq*uæ uerò ſalubritas ſic agnoſcitur.* Prim*ùm ne à lacunis,aut à palude ducatur,ne de metallis originem ſumat, ſed ſit perſpicui coloris,neque ullo aut ſapore,aut odore uitietur,nullus illi limus inſidat,frigus tepore ſuo mulceat,æſtatis incendia frigore moderetur.* Sed *quia ſolet his omnibus ad ſpeciẽ cuſtoditis occultiorem noxam tectior ſeruare natura,ipſam quoque ex incolarum ſalubritate noſcamus, ſi fauces bidentium puræ ſunt,ſi ſaluo capite,in pulmonibus,ac thorace aut nulla eſt,aut rara cauſatio.nã plerunque has noxas corporis ad inferiorẽ partẽ,quæ ſuprà ſunt corrupta demittuntur,uitiato capite ad pulmones, uel ſtomachũ morbi cauſa decurrat:tũc culpãdus aer potius inuenitur.* Deinde *ſi uẽter,aut uiſcera, uel latera, uel renes nullo dolore,aut inflatione uexentur, ſi uitia nulla ueſicæ ſũt.*Hæc,*atq; his ſimilia ſi apud incolas pro maiori parte cõſtare uideris,nec de aere aliquid,nec de fõtibus ſuſpiceris.*

De *qualitate terrarum.* TIT. V.

I*n terris uerò quærẽda fœcunditas. ne alba, & nuda ſit gleba,ne macer ſabulo ſine admiſtione terreni,ne creta*

ſola, ne arenæ ſqualentes, ne ieiuna glarea, ne auroſi pulueris lapidoſa macies, ne ſalſa, uel amara, ne uliginoſa terra, ne tofus arenoſus, atque ieiunus, ne uallis nimis opaca, & ſolida. Sed *gleba putris, & ferè nigra, & ad tegendam ſe graminis ſui crate ſufficiens, aut mixti coloris, quæ etſi rara ſit, tamen pinguis ſoli adiunctione glutinetur.* Q*uæ protulerit nec ſcabra ſint, nec retorrida, nec ſucci naturalis egentia ferat.* Q*uod frumentis dandis utile ſignum eſt, ebulum, iuncum, calamum, gramen, trifolium nō macrum, rubos pingues, pruna ſilueſtria.* Color *nanque non magnopere quærendus eſt, ſed pinguedo, atque dulcedo.* Pi*nguem ſic agnoſcis:* Gle*bam paruulam dulci aqua conſpergis, & ſubigis, ſi glutinoſa eſt, & adhæret, conſtat illi ineſſe pinguedinem.* It*em ſcrobe effoſſa, & repleta, ſi ſuperauerit terra, pinguis eſt: ſi defuerit, exilis: ſi conuenerit æquata, mediocris.* Dul*cedo autem cognoſcitur, ſi ex ea parte agri, quæ magis diſplicet, glebam fictili uaſe dulci aqua madefactam iudicio ſaporis explores.* Vi*neis quoque utilem per hæc ſigna cognoſces: Si coloris, & corporis rari aliquatenus, atque reſoluti eſt. ſi uirgulta, quæ protulit, leuia, nitida, procera, fœcunda ſunt, ut pyros ſilueſtres, prunos, rubos, cæteráque huiuſmodi, neque intorta, neque ſterilia, neque macra exilitate languentia.* Si*tus uerò terrarū neque planus, ut ſtagnet: neque præruptus, ut defluat: neque obrutus, ut in imū deiecta ualle ſubſidat: neque arduus ut tempeſtates immodicè ſentiat & calores.* Se*d ex his omnibus utilis, ſemper eſt æquata mediocritas, & uel cāpus apertior, & humorem pluuiū cliuo fallēte ſubducens, uel collis molliter per latera inclinata deductus, uel uallis cum quadam moderatione, & aeris laxitate ſubmiſſa, uel mons alterius culminis defenſus obiectu, & à moleſtioribus uentis aliquo*

6 *liber auxilio,uel ſublimis aſper, ſed nemoroſus, & herbidus. Sed cum ſint genera terrarum plurima , ut pinguis, aut macra,ſpiſſa,uel rara,ſicca,uel humida,& ex his pleraque uitioſa , tamen propter ſeminum differentiam ſæpe neceſſariam maxime,ſicut ſuprà dixi,eligendus eſt pinguis, ac reſolutus ager, qui minimum laborem poſcit, & fructum maximum reddit . Secundi meriti eſt ſpiſſus, qui labore quidem maximo , tamen ad uota reſpondet . Illud uerò deterrimum genus eſt,quod erit ſiccum ſimul, & ſpiſſum,& macrum,uel frigidum:qui ager peſtiferi more fugiendus eſt.*

De *induſtria,& neceſſarijs ad rura ſententijs.*

TIT. VI.

Sed *ubi hæc, quæ naturalia ſunt, neque humana ope curari poſſunt,diligentius æſtimaueris,exequi te conuenit partem,quæ reſtat induſtriæ; cuius hæc erit cura uel maxima,ut has,quas ſubieci, ex omni opere ruſtico in primis debeas tenere ſententias. Præſentia domini prouectus eſt agri.Color terræ non magnopere deſideretur, quia bonitatis incertus eſt auctor. Genera omnium ſurculorum, uel frugum præclara,ſed terris tuis experta committe.in nouo enim genere ſeminum,ante experimentum non eſt ſpes tota ponenda.Locis humidis ſemina citius, quàm ſiccis degenerant,quare ſubinde ſuccurrat electio. Ferrarij,lignarij, doliorum, cuparúmque factores neceſſariò habendi ſunt, ne à labore ſolenni ruſticos cauſa deſiderandæ urbis auertat.Locis frigidis à Meridie uineta ponantur: calidis,à Septentrione:temperatis,ab Oriente,uel(ſi neceſſe ſit) Occidente. Operarum ratio unum modum tenere non poteſt in tanta diuerſitate terrarum , & ideo ſoli & prouinciæ*
7 *conſuetudo facilè oſtendit, qui numerus unaquanque rem*

faciat, ſiue in ſurculis, ſiue in omni genere ſatorum. Quæ florent, conſtat non eſſe tangenda. Bene eligi ſerenda non poſſunt, niſi hoc officium prius eligens aſſumat. In rebus *agreſtibus maxime officia iuuenum congruunt, imperia ſeniorum.* In *uitibus putandis tria conſideranda ſunt, fructuum ſpes, ſucceſſura materies, locus qui ſeruet, ac reuocet.* Vitem *ſi maturius putes, plura ſarmenta: ſi ſerius, fructus plurimos conſequeris.* De *locis deterrimis ſicut arbores, ita uites conuenit ad meliora transferre.* Poſt *bonam uindemiam ſtrictius, poſt exiguam latius puta.* In *omni opere inſerendi, putandi, ac recidendi, duris, & acutis utere ferramentis.* In *uite, uel arbore quæ facienda ſunt, perage ante apertionem floris, & gemmæ.* In *uineis aratro prætermiſſa foſſor emendet.* Locis *calidis, ſiccis, apricis, pampinandum non eſt, cum magis uitis optet operiri.* Et *ubi uineas* Vulturnus *exurit, aut flatus aliquis regionis inimicus, uitem tegamus ſtraminibus uel aliunde quæſitis.* Ramus *lætus, uiridis, & ſterilis in media olea abſcindendus eſt, uelut totius arboris inimicus.* Sterilitas, *& peſtilentia æquo modo fugiendæ ſunt.* In *paſtinato ſolo inter nouellas uites omnino nihil eſt conſerendum.* Græci *iubent, exceptis caulibus, tertio anno quæ libebit, iniungere.* Omnia *legumina* Græcis *auctoribus, ſeri iubentur in ſicca terra, faba tantummodo in humida debet ſpargi.* Domi*no, uel colono confinia poſſidenti, qui fundum, uel agrum ſuum locat, damnis ſuis, ac litibus ſtudet.* In *agro periclitantur interiora, niſi colantur extrema.* Omne *triticum in ſolo uliginoſo poſt tertiam ſationem in genus ſiliginis commutatur.* Tria *mala æquè nocent, ſterilitas, morbus, uicinus.* Qui *terram ſterilem uineis occupat, & laboribus ſuis, & ſumptibus eſt inimicus.* Campi *largius uinum, col-*

8 *les nobilius ferunt*. Aquilo *uites ſibi obiectas fœcundat,* Auſter *nobilitat*. Ita *in arbitrio noſtro eſt, utrum plus habeamus, an melius*. Neceſſitas *ferijs caret*. Quamuis *temperatis agris ſerendum ſit, tamen ſi ſiccitas longa eſt, ſemina locata tutius in agris, quàm in horreis ſeruabuntur*. Viæ *malitia æquè & uoluptati, & utilitati aduerſa eſt*. Qui *agrum colit, grauem tributis creditorem patitur, cui ſine ſpe abſolutionis aſtrictus eſt*. Qui *arãdo crudum ſolum inter ſulcos relinquit, ſuis fructibus derogat, terræ ubertatem infamat*. Fœcundior *eſt culta exiguitas, quàm magnitudo neglecta*. Nigras *uites omnino repudies, niſi in prouincijs, in quibus eius generis quo acinaticũ fieri conſueuit*. Longius *adminiculum uitis incrementa producit*. Teneram, *& uiridem uitem ferri acie ne recidas*. Omnis *inciſura ſarmenti auertatur à gẽma, ne eã ſtilla, quæ fluere conſueuit extinguat*. Pro *macie, uel ſoliditate uitiũ nutrienda ſarmenta putator iniungat*. Terra *profunda* (quod Græci *aſſerunt*) *oleæ grandes arbores efficit, fructus minores, & aquatos, ac ſeros, magiſque amurcæ proximos*. Aer *oleas tepidus iuuat, & uentus mediocris ſine ui, & horrore perflabilis*. Vitis, *quæ ad iugum colitur, per ætatẽ ad hoc perducenda eſt, ut locis moleſtioribus quatuor pedibus à terra, placidioribus uerò ſeptem ſummitas eius inſurgat*. Hortus, *qui cælo clementi ſubiacet, & fontano humore percurritur, propè eſt, ut liber ſit, & nullam ſerendi diſciplinam requirat*. Subligatio *acerbis uuis facienda eſt, quando excutiendi, aut rumpendi acini nulla formido eſt*. Ligatura *in uitibus locum debet mutare, ne unum ſemper aſſiduitas conterat uinculorum*. Foſſorem *ſi apertus uitis oculus uiderit, cæcabitur ſpes magna uindemiæ, & ideo, dũ*
9 *eſt clauſus, fodiatur*. Terræ *altitudinem cum fœcunditate,*

ſi ad frumenta, duobus pedibus explora: quatuor uerò, ſi ad arbuſta, uel uites. Vitis nouella ut facilè incrementum culta conſequitur, ita interitum celerem, ſi negligatur, incurrit. Modum tene æſtimatis facultatibus tuis in aſſumptione culturæ, ne ſuperatis uiribus, excedente menſura, turpiter deſeras, quod arroganter aſſumis. Semina plusquam annicula eſſe non debent, ne uetuſtate corrupta non prodeant. Frumentum collis quidem grano robuſtius, ſed menſuræ minus refundet. Omnia, quæ ſeruntur, creſcente luna, & diebus tepidis ſunt ſerenda. nam tepor euocat, frigus includit. Si tibi ager eſt ſiluis inutilibus tectus, ita eum diuide, ut loca pinguia puras reddas nouales, loca ſterilia ſiluis tecta eſſe patiaris, quia illa naturali ubertate reſpondent, hæc beneficio lætantur incendij. Sed ſic urenda diſtingues, ut ad incenſum agrum poſt quinquennium reuertaris: ita efficies, ut æqualiter uel ſterilis gleba cum fœcunda contendat. Græci iubent oliuam, cum plantatur, & legitur, à mundis pueris, atque uirginibus operandum. credo recordati arbori huic eſſe præſulem Caſtitatem. Nomina frumentorum ſuperfluum eſt præcipere, quæ aut loco ſubinde, aut ætate mutantur. Hoc ſatis eſt, ut eligamus præcipua in ea regione, quam colimus, uel exploremus aduecta. Lupinus, & uitia pabularis, ſi uirides ſuccidantur, & ſtatim ſupra ſectas eorum radices aretur, ſtercoris ſimilitudine agros fœcundant, quæ ſi exaruerint antè, quàm proſcindas, in his terræ ſuccus aufertur. Ager aquoſus plus ſtercoris quærit, ſiccus minus. Calidis, maritimis, ſiccis, apricis, campeſtribus locis omne opus uinearum maturius inchoetur. frigidis, mediterraneis, humidis, opacis, montanis locis tardius, quod non ſolũ de menſibus, aut diebus dixerim, ſed etiam de horis operandi.

10 *Omne opus ruſticum, cum fieri præcipitur, neque cito eſt, ſi ante quindecim dies: neque tardè, ſi poſt quindecim fiat. Frumenta omnia maxime lætantur patenti campo, & ſoluto, & ad ſolē reclini. Spiſſa, & cretoſa, & humida terra bene far, & triticū nutrit: ordeū agro ſoluto delectatur, & ſitto:[illegible] in lutoſo ſparſum moritur. Trimeſtris ſatio locis frigi[illegible]; & niuoſis conuenit, ubi qualitas æſtatis humecta eſt, cæ[illegible]ris raro reſpōdet euentu. Semen trimeſtre locis tepidis mélius reſpondebit, ſi ſeratur autumno: ſi neceſſitas cogit in ſalſa terra aliquid operari, extremo autumnó plantanda eſt uel conſerenda, ut malitia eius hibernis imbribus eluatur. Aliquid etiā terræ dulcis, uel arenæ ſubijciēdum eſt, ſi illi uirgulta committimus. Seminarium mediocri terra inſtituere debemus, ut ad meliorem, quæ ſata fuerint, tranſferantur. Lapides, qui inſuper ſunt, hieme rigent, æſtate ferueſcunt: idcirco ſatis, arbuſtis, & uitibus nocent. Terra, quæ circa arbores mouetur, ita eſt uicibus permutanda, ut ei, quæ in ſummo fuerat, ima ſuccedat. In lætandis arboribus crates faciemus, terram prius trūco admouentes, & mox lætamen, ut ſic opus naturæ beneficio alternante cumuletur. Agri præſulem non ex dilectis, & tenerè educatis ſeruulis ponas, quia fiducia præteriti amoris impunitatem culpæ præſentis expectat.*

De agri electione, uel ſitu. TIT. VII.

In eligendo agro, uel emendo conſiderare debebis, ne bonum naturalis fœcunditatis colentium deprauauerit inertia, & in degeneres ſurculos uber ſoli feracis expenderit, quod quanuis emendari poſſit inſiti[illegible]e meliorum, tamen harum rerū ſine culpa melior uſus eſt, quàm cum ſpe corrigendi ſerus euentus. In ſeminib[illegible]s ergo frumentorum præſens emendatio poterit eſſe. In uineis maxime

conſiderandum, atque uitandũ eſt, quod plerique fecerunt ſtudendo famæ tantum, & latitudini paſcuorum ſemina uitium ſtatuentes, uel ſterilia, uel ſaporis indigni, quod grandi tibi labore conſtabit, ut corrigas, ſi agrum compares uitijs talibus occupatum. Poſitio ipſius agri, qui eligẽdus eſt, ea ſit. In frigidis prouincijs Orienti, aut Meridiano lateri ager eſſe debet oppoſitus, ne alicuius magni mõtis obiectu, his duabus partibus excluſis algore rigeſcat: aut per partem ſeptentrionis remoto, aut per Occidẽtis in ueſperam ſole dilato. In calidis uero prouincijs, pars potiꝰ Septentrionis optanda eſt, quæ & utilitati, & uoluptati, & ſaluti æqua bonitate reſpondeat. Si uicinus eſt fluuius, ubi ſtatuimus fabricæ ſedem parare, eius debemus explorare naturam, quia plerunque quod exhalat, inimicum eſt, à quo (ſi talis ſit) conueniet refugere conditorem. Palus tamen omni modo uitanda eſt, præcipuè quæ ab Auſtro eſt, uel Occidẽte, & ſiccari conſueuit æſtate, propter peſtilentiam, uel animalia inimica, quæ generat.

De ædificio. TIT. VIII.

AEdificium pro agri merito, & pro fortuna domini oportet inſtitui: quod plerunque immodicè ſumptum difficilius eſt ſuſtinere, quàm condere. Ita igitur æſtimanda eſt eius magnitudo, ut ſi aliquis caſus incurrerit, ex agro, in quo eſt, unius anni, aut, ut multum, biennij penſione reparetur. Ipſius autem prætorij ſitus ſit loco aliquatenus erectiore, & ſicciore, quàm cætera, & propter iniuriã fundamentorũ, & ut læto fruatur aſpectu. Fundamenta autẽ hoc modo ponẽda ſunt, ut latiora ſint ex utraq; parte ſemipedis ſpatio, quàm parietis inſuper ſtruẽdi corpus increſcet. Si lapis, uel tofus occurrat, facilis cauſa eſt collocandi, in quo ſculpi tantũ fundamenti forma debebit, unius pe-

12 *dis altitudine, uel duorum. Et ſi ſolida, uel cõſtructa inuenietur argilla, quinta, uel ſexta pars altitudinis eius, quæ ſupra terram futura eſt, fundamentis deputetur. quòd ſi terra laxior fue[illegible] modo maioris altitudinis obruantur, donec munda ſine ruderũ ſuſpicione occurrat argilla, quæ ſi [illegible]t, quartam merſiſſe ſufficiet. Studendum præterea [illegible]tis, & pomarijs cingi poſſit, aut pratis. ſed totus fabric[illegible]ctus unius lateris longitudine, in quo frons erit, meridianam partem reſpiciat, in primo angulo excipiens ortum ſolis hiberni, & paulùlum ab occidente auertatur hiemali. Ita proueniet, ut per hiemem ſole illuſtretur, & calores eius æſtate non ſentiat.*

De hibernis, & æſtiuis manſionibus, & pauimentis TIT. IX.

Forma tamen debet eſſe eiuſmodi, ut ad habitationem breuiter collectas & æſtati, & hiemi præbeat manſiones. Quæ hiemi parantur ita ſint conſtitutæ, ut poſſit eas hiberni ſolis totus propemodum curſus hilarare. In his pauimenta opportuna eſſe debebunt. Primùm in fabricis planis earum obſeruandum eſt, ut æqualis, & ſolida contignatio fiat, ne gradus ambulantium tremorem fabricæ titubantis excutiat. Deinde ut axes quernæ cum æſculeis nõ miſceãtur. Nam quercus humore concepto, cum ſe cœperit ſiccare, torquebitur, & rimas in pauimento faciet: æſculus autẽ ſine uitio durat. Sed ſi quercu ſuppetente æſculus deſit, ſubtiliter quercus ſicetur, & tranſuerſus, atq; directus duplex ponatur ordo tabularum, clauis frequentibus fixus. De cerro, aut fago, aut farno diutiſſime tabulata durabunt, ſi ſtratis ſuper paleis, uel filice, humor calcis nuſquam ad tabulati corpus accedat. Tunc ſuper ſtatumina bis rudus, id eſt ſaxi contuſi duas partes, & cũ una calcis

temperatæ cõſtitues. Hoc *cum ad ſex digitorum craſſitudi‑ nem feceris, & regula exploraueris æqu*[illegible]*e. ſi loca hiema‑ lia ſunt, talē pauimentum debebis impo*[illegible]*, in quo uel nudis pedibus ſtantes miniſtri hie*[illegible]*on* [illegible] *ſcant.* Indu*cto itaque rudere uel teſtaceo pa*[illegible]*n, congeſtos, & cal‑ catos ſpiſſe carbones cũ ſabulone, &* [illegible] *calce per‑ miſces, & huius impẽſæ craſſitudi*[illegible]*ijs, iubebis imponi: quod exæquatum nigra pauim*[illegible]*r mabit, & ſiqua fundentur ex poculis, uelociter rapta* [illegible] *ſugent.* Sed *ſi æſtiuæ manſiones ſunt,* Oriẽtem *ſolſtitialem; & partem* Septentrionis *aſpiciant, & uel teſtaceum (ſicut ſuprà di‑ ximus) accipiant pauimentum, uel marmora, uel teſſeras, uel ſcutulas, quibus æquale reddatur angulis, lateribúſq; coniunctis.* Si *hæc deerunt, ſupra marmor tuſum cerna‑ tur, aut arena cum calce inducta leuigetur.*

De *calce, & arena.* TIT. X.

Præterea ſcire eſt neceſſarium conſtruenti, quæ cal‑ cis, & arenæ natura ſit utilis. Arenæ *ergo foſſiciæ ge‑ nera ſunt tria, nigra, caua, rufa: omnium præcipue ru‑ fa melior: meriti ſequentis eſt caua: tertium locum nigra poſſidet.* Ex *ijs, quæ compreſſa manu edit ſtridores, erit utilis fabricanti.* Item *ſi panno, uel linteo candidæ ueſtis inſperſa, & excuſſa nihil maculæ reliquerit, aut ſordis, egregia eſt.* Sed *ſi foſſilis arena non fuerit, de fluminibus, aut glarea, aut littore colligetur.* Marina *arena tardius ſiccatur, & ideo non continuè, ſed intermiſſis temporibus conſtruenda eſt, ne opus onerata corrumpat, camerarum quoque tectoria ſalſo humore diſſoluit.* Nam *foſſiles are‑ næ cementitijs parietibus, & cameris celeri ſiccitate utiles ſunt melioréſque, ſi ſtatim, cum effoſſæ ſunt, calci miſce‑ antur. nam diuino ſole, aut pruina, aut imbre uaneſcunt.*

14 *Fluuiales tectorijs magis poterunt conuenire. Sed ſi uti neceſſe ſit maris arena, erit commodũ prius eam lacuna humoris dulcis; [illegible] merg[illegible] ut uitium ſalis aquis ſuauibus elota deponat. Calcem [illegible] que ex albo ſaxo duro, uel Tiburtino, aut columb[illegible] [illegible]uuiali coquemus, aut rubro, aut ſpongia, aut m[illegible] poſtremo quæ erit ex ſpiſſo, & duro ſaxo, ſi[illegible] nuerit: ex fiſtuloſo uero, aut molliori lapide, [illegible] adhibetur utilius. In duabus arenæ partibus calcis una miſcenda eſt. In fluuiali uerò arena ſi tertiam partem teſtæ cretæ addideris, operum ſoliditas mira præſtabitur.*

De lateritijs parietibus. TIT. XI.

Quòd ſi lateritios parietes in prætorio facere uolueris, illud ſeruare debebis, ut perfectis parietibus, in ſummitate quæ trabibus ſubiacebit, ſtructura teſtacea cum coronis prominentibus fiat ſeſquipedali altitudine, ut ſi corruptæ tegulæ, aut imbrices fuerint, parietem non poſſint ſtillicidia penetrare per pluuiam. Deinde prouidendum eſt, ut ſiccis, & aſperatis parietibus lateritijs inducatur tectorium, quod humidis, ac leuibus adhærere non poterit, & ideo tertiò eos prius debebis obducere ut tectorium ſine corruptione ſuſcipiant.

De lumine & altitudine. TIT. XII.

In primis ſtudendum eſt in agreſti fabrica, ut multa luce clareſcat: deinde ut partes temporibus diuiſas, ſicut ſuprà dixi, congruis partibus offeramus, id eſt æſtiuas Septentrioni, hibernas Meridiano, uernas, & autumnales Orienti. Menſura uerò hæc ſeruanda eſt in tricliniјs, atque cubiculis, ut quanta latitudo, & longitudo fuerit, in unum computetur, & eius medietas in altitudinem conferatur.

De cameris cannicijs. TIT. XIII.

Cameras in agreſtibus ædificijs ex ea materia utilius erit formare, quæ facile inuenietur in uilla. Itaque aut tabulis faciemus, aut cannis, hoc genere: Aſſeres ligni Gallici, uel cupreſſi directos, & æquales conſtituemus in eo loco, ubi camera facienda eſt, ita ordinatos, ut inter ſe ſeſquipedalis mēſura ſit uacua. Tūc eos catenis ligneis ex iunipero, aut oliua, aut buxo, aut cupreſſo factis ad contignationem ſuſpendemus, & binas inter eos perticas dirigemus tomicibus alligatas. Poſteà paluſtrem cannam, uel hanc craſſiorem, quæ in uſu eſt, contuſam, facta, & ſtrictim iuncta crate ſubnectimus, & per omne ſpatium cum ipſis aſſeribus, & perticis alligamus. Dehinc primò impenſa pumicea induemus, & trulla æquabimus, ut inter ſe cannarum membra conſtringat. Pòſt arena, & calce coæquabimus. Tertiò tuſi marmoris puluerē miſtum cum calce ducemus, & poliemus ad ſummum nitorem.

De opere albario. TIT. XIIII.

Opus quoque albarium ſæpe delectat, cui calcē debebimus adhibere, cum multo tēpore fuerit macerata. ergo ut utilē probes, aſcia calcē quaſi lignū dolabis. Si nuſquā acies eius offenderit, & ſi quod aſciæ adhæret, fuerit molle, atque uiſcoſum, conſtat albarijs operibus conuenire.

De tectorijs TIT. XV.

Parietum uerò tectura ſic fiet fortis, & nitida. Prima trullis frequentetur inductio. cum ſiccari cœperit, iterum inducatur, ac tertio. poſt hæc tria coria ex marmoreo grano cooperiatur ad trullam. quæ inductio antè tandiu ſubigenda eſt, ut rutrum, quo calx ſubigitur, mundum leuemus. Hæc quoque marmoris grani inductio cum ſiccari cœperit, aliud corium ſubtilius oportet imponi: ſic

16 *& ſoliditatem cuſtodiet, & nitorem.*

De *uitanda ualle.* TIT. XVI.

Vitandum eſt autem, quòd plerique fecerunt aquæ cauſa, uillas in infimis uallibus mergere, & paucorũ dierum uoluptatem præferre habitatorum ſaluti: quod etiã magis metuemus, ſi prouincia, quam colimus, de morbis æſtate ſuſpecta eſt. Cui ſi fons deſit, aut puteus, ciſternas cõſtruere conueniet, quibus omnium conduci poſſit aqua tectorum. Fiunt autem hoc modo.

De *ciſternis, & maltha frigidaria.*

TIT. XVII.

Signinis parietibus magnitudo ea, qui delectaris, & ſufficis, conſtruatur longior magis, quàm latior. Huius ſolũ alto rudere ſolidatum relicto fuſoris loco teſtacei pauimenti ſuperfuſione leuigetur. Hoc pauimentum omni cura cædendum eſt ad nitorem, & lardo pingui decocto aſſiduè perfricandum. Quod ubi deducto humore ſiccatum eſt, ne rimis in aliqua parte findatur, etiam parietes ſimili corio uelentur obducti, & ita poſt diuturnam, & ſolidam ſiccitatem, aquæ præbeatur hoſpitium. Anguillas ſanè, piſcéſque fluuiales mitti in his, paſcique conueniet, ut horum natatu aqua ſtans agilitatem currentis imitetur. Sed ſi aliquando in quocunque loco pauimenti, uel parietis tectura ſuccumbat, hoc genus malthæ adhibebimus, ut humor in exitum nitens poſſit includi. Rimas, & lacunas ciſternarum, & piſcinas, uel puteos ſarciemus hoc genere, & ſi humor per ſaxa manabit, picis liquidæ quantum uolueris, & tantundem ſumes unguinis, quod uocamus axungiam, uel ſeuum. Tunc in olla utrunque miſcebis, & coques donec ſpumet, deinde ab igne remouebis. Cum fuerit eadẽ refrigerata permiſtio, calcem minutim ſuperadij-

cies, & ad unum corpus omnia miſta reuocabis. Cúmque 17
uelut ſtrigmētum feceris, inſeres locis corruptis, ac manan tibus, & preſſum ſumma denſitate calcabis. Salutare erit aquas illuc per tubos fictiles duci, & opertis immeare ciſternis. nam cæleſtis aqua ad bibendum omnibus antefertur, ut & ſi fluens adhiberi poſſit, quæ ſalubris non eſt, lauacris debeat, & hortorum uacare culturæ.

De cella uinaria. TIT. XVIII.

Cellam uinariam Septentrioni debemus habere oppoſitam frigidam, uel obſcuræ proximam longe à balneis, ſtabulis, furno, ſterquilinijs, ciſternis, aquis, & cæteris odoris horrendi: ita inſtructam neceſſarijs, ut non uincatur à fructu: ſic autem diſpoſitam, ut baſilicæ ipſius forma calcatorium loco habeat altiore conſtructum. Ad quod inter duos lacus, qui ad excipiēda uina hinc inde depreſſi ſint, gradibus tribus ferè, aut quatuor aſcendatur. Ex his lacubus canales ſtructi, uel tubi fictiles circa extremos parietes currant, & ſubiectis lateri ſuo dolijs per uicinos meatus manantia uina defundant. Si copia maior eſt, medium ſpatium cupis deputabitur, quas ne ambulacra prohibeant, baſellis altioribus impoſitas, uel ſupra obruta dolia poſſumus collocare ſpatio inter ſe longiore diſtantes, ut (ſi res exigat) curantis tranſitus poſſit admitti. Quòd ſi cupis locum ſuum deputabimus, is locus ad calcatorij ſimilitudinem podijs breuibus, & teſtaceo pauimento ſolidetur, ut etiā ſi ignorata ſe cupa diffuderit, lacu ſubdito excipiantur non peritura uina quæ fluxerint.

De horreis. TIT. XIX.

Situs horreorum quamuis ipſam Septentrionis deſideret partem, & ſuperior, & longe ab omni humore, & lætamine, & ſtabulis ponendus eſt, frigidus, uentoſus, &

18 ſiccus, cui prouidendum ſtructuræ diligentia, ne rimis poſſit abrumpi. Solum igitur omne bipedis ſternatur, uel minoribus laterculis, quos ſuffuſo teſtaceo pauimento debemus imprimere. Tunc diuiſas cellas (ſi magnus ſperabitur ſeminum modus) grano cuique tribuemus, & ſi terræ pauperies minora promittit, uel craticijs podijs erunt diſcernenda granaria, uel uimineis uaſculis reditus tenues colligemus. Sed factis granarijs, amurca, luto miſta parietes linuntur, cui aridi oleaſtri, uel oliuæ folia pro paleis adijciuntur. quo tectorio ſiccato, rurſus amurca reſpergitur, quæ ubi ſiccata fuerit, frumenta condentur. Hæc res gurgulionibus, & cæteris noxijs animalibus inimica eſt. Aliqui coriandri folia frumentis miſcent ad ſeruandum profutura. Nihil tamen diu cuſtodiendis frumentis commodius erit, quàm ſi ex areis in alterum locum uicinum tranſfuſa refrigerētur aliquantis diebus, atq; ita horreis inferantur. Negat Columella uētilanda eſſe frumenta, quia magis miſcentur animalia totis aceruis. quæ ſi non moueantur, in ſummitate intra menſurā palmi ſubſiſtent, & hoc uelut corrupto corio cætera illæſa durabūt. Aſſerit idem, noxia animalia ultra prædictam mēſuram non poſſe generari. Herba coniza ſicca (ut Græci aſſerunt) ſubſtrata frumentis addit ætati. ab horreis tamē Auſter debet eſſe auerſus.

De olei factorio. TIT. XX.

Olearis cella meridianis ſit obiecta partibus, & contra frigus munita, ut illi per ſpecularia debeat lumen admitti. Ita & operas, quæ hieme futuræ ſunt, nullus algor impedit: & oleum cum premetur, adiutum teporibus, frigore non ualebit aſtringi. Trapetis, & rotulis & prælo nata eſt forma, quam conſuetudo dictauit. Receptacula olei ſemper munda ſint, ne nouos ſapores infecta ueteri ran-

core corrumpant. At ſiquis maiori diligentiæ ſtudet, ſubiectis hinc inde cuniculis pauimenta ſuſpendat, & ignem ſuggerat fornace ſuccenſa. Ita purus calor olei cellam ſine fumi nidore uaporabit, quo ſæpe infectum, colore corrumpitur, & ſapore. 13

De *ſtabulis equorum, uel boum.* TIT. XXI.

Stabula equorum, uel boum meridianas quidem plagas reſpiciant, non tamen egeant ſeptentrionis luminibus quæ per hiemem clauſa nihil noceant, per æſtatem patefacta refrigerẽt. Ipſa ſtabula propter ungulas animalium, ab omni humore ſuſpenſa ſint. Boues nitidiores fient, ſi focum proxime habeant, & ignis lumen intendant. Octo pedes ad ſpatium ſtandi ſingulis boum paribus abundãt, & in porrectione XV. *Plancæ roboreæ ſupponantur ſtationibus equorum cum ſtramine, ut iacentibus molle ſit, ſtantibus durum.*

De *corte.* TIT. XXII.

Cors ad meridiẽ pateat, & obiecta ſit ſoli, quo facilius hieme aliquem teporem concipiat, propter ea, quæ inſunt animalia, quibus etiam ad æſtatis temperãdum calorem porticus furcis, aſſeribus, & frõde formari debent, quæ uel ſcandulis, uel (ſi copia ſuppetit) tegulis, uel ſi facilius & ſine impenſa placuerit) tegantur caricibus aut geniſtis.

De *auiarijs.* TIT. XXIII.

Circa parietes cortis extremos auiaria facienda ſunt, quia ſtercus auiũ maxime neceſſariũ eſt agriculturæ, excepto anſerũ lætamine, quod ſatis omnibus inimicum eſt. Sed habitacula cæterarũ auium maxime neceſſaria ſunt.

De *columbarijs.* TIT. XXIIII.

Columbarium uerò poteſt accipere ſublimis una turricula in prætorio conſtituta, leuigatis, ac dealbatis parie- 20

tibus, in quibus à quatuor partibus (ſicut mos eſt) feneſtel læ breuiſſimæ fient, ut columbas ſolas ad introitum, exitúmque permuttant. Nidi *figurentur interius.* À *muſtellis tutæ fient, ſi inter eas frutex uirgoſus ſine folijs aſper, uel uetus ſpartea proijciatur, qua animalia calciātur, ut eam ſecretò non uidentibus alijs unus attulerit, non pereūt.* Et *neque locū deſerunt, ſi per omnes feneſtras aliquid de ſtrā gulati hominis loro, aut uinculo, aut fune ſuſpendas.* Indu*cunt alias, ſi cumino pàſcantur aſſiduè, uel ſetoſi hirci ala rum balſami liquore tangantur.* Fœtus *frequentant, ſi ordeum torrefactum, uel fabam, uel herbū ſæpe conſumant.* Triginta *autem colūbis uolantibus diurni tres ſextarij tri tici ſufficiant, aut creturæ, ita ut herbū fœtus gratia menſibus præbeamus hibernis.* Rutæ *ramulos pluribus locis oportet contra animalia inimica ſuſpendere.*

De *Turturibus.* TIT. XXV.

Sed *columbarij cellæ duo ſubiecta cubicula fiāt.* Vnum *breue, & prope obſcurum, quo turtures claudi poſſint. quos nutrire facillimum eſt. nam nihil expetunt, niſi ut æſtate, qua ſola maxime pingueſcunt, triticum, uel milium mulſa maceratum ſemper accipiant.* Semodius *unus diurnus centum uiginti turturibus ſufficit.* Aqua *ſanè eis frequenter mundior debet offerri.*

De *Turdis.* TIT. XXVI.

Aliud *uerò cubiculū turdos nutriat, qui ſi alieno tempore ſaginentur, & uoluptatem cibi, & reditum maximum præſtant, parcitati beneficium miniſtrante luxuria.* Sit *autem locus mundus, & lucidus, & undique leuigatus.* Tranſuerſæ *in hoc perticæ figuntur, quibus poſſint poſt incluſum uolatum ſedere.* Rami *etiam uirides ſæpe mutentur.* Caricæ *tunſæ miſtis pollinibus largiſſime præ-*

beantur.Myrti etiam,ſi facultas eſt,lentiſci,oleaſtri,ederæ, arbuti ſemina interdum ad excludenda faſtidia,& maxime aqua munda præbeatur.Claudantur illæſi,& recẽter capti miſtis aliquibus ante nutritis, quorum ſocietate ad capiendos cibos pauidam nouæ captiuitatis mœſtitudinem conſolentur. 21

De Gallinis. TIT. XXVII.

Gallinas educare nulla mulier neſcit,quæ modò uideatur induſtria.Hoc de his præcepiſſe ſufficiat,ut fumo,puluere utantur,& cinere.Sunt præcipue nigræ, aut flaui coloris,ſed albæ uitentur.Vinaceæ cibo ſterileſcunt. Ordeo ſemicocto & parere ſæpe coguntur,& reddunt oua maiora . Duobus cyathis ordei bene paſcitur una gallina, quæ ſit uaga.Supponenda ſunt his ſemper oua numero impari,luna creſcente,à decima uſque in quintamdecimam. Pituita his naſci ſolet,quæ alba pellicula linguam ueſtit extremam.Hæc leuiter unguibus uellitur,& locus cinere tangitur,& allio trito plaga mundata conſpergitur.Item allij mica trita cum oleo faucibus inſeritur:ſtaphiſagria etiam prodeſt,ſi cibis miſceatur aſſidue.Si amarũ lupinum comedant, ſub oculis illis grana ipſa procedunt, quæ niſi acu leuiter apertis pelliculis auferãtur,extinguunt.Oculos portulacæ ſucco forinſecus,& mulieris lacte curemus,uel hammoniaco ſale,cui mel & ciminum æquale miſcentur. Pediculos earum perimit ſtaphiſagria,& torrefactum ciminum pari pondere, & pariter tunſa cum uino, & amari lupini aqua,ſi penetret ſecreta pennarum.

De Pauonibus. .TIT. XXVIII.

Pauones nutrire facillimum eſt,niſi fures,aut animalia inimica formides , qui plerunque per agros uagantes ſponte ſe paſcunt,pulloſque educunt,& altiſſimas ueſpere

22 *arbores petunt. Vna uerò his cura debetur, ut incubantes per agrum fœminas, quæ hoc paſſim faciunt, à uulpe cuſtodias. Ideo in inſulis breuibus meliori ſorte nutriuntur. Vni maſculo fœminæ quinque ſufficiunt. Maſculi oua, & pullos ſuos perſequuntur uelut alienigenas, priuſquam illis criſtarum naſcatur inſigne. Ab Idibus Februarijs calere incipiunt. Faba leuiter torrefacta in libidinē prouocantur, ſi eis quinto quoque die tepida præbeatur. Sex cyathi uni ſufficiunt. Cupidinem coeūdi maſculus confitetur, quoties circa ſe amictum caudæ gemmantis incuruat, & ſingularum capita occulta pennarum locis ſuis exerit cum ſtridore procurrens. Si oua pauonum gallinis ſupponantur, excuſatæ matres ab incubatione tribus uicib⁹ per annum fœtus edunt. Primus partus quinque ouorum, ſecundus quatuor, tertius trium, uel duorum eſſe conſueuit. Sed electæ (ſi hoc placuerit) nutrices gallinæ ſint, quæ à primo incremento lunæ nouem diebus habeant nouem oua ſuppoſita, quinque pauonina, & cætera ſui generis. Decima die oua omnia gallinacea ſubtrahantur, & alia itē gallinacea totidē recentia ſupponantur, quot ablata ſunt, ut trigeſima luna, hoc eſt expletis triginta diebus, poſſint cum pauoninis ouis aperiri. Oua autem pauonū, quæ gallinæ ſubiecta ſunt, ſæpe manu conuertantur, quia hoc ipſa facere uix ualebit. Vnā partem oui notabis, ut te ſubinde conuertiſſe cognoſcas. Maiores tamen gallinas oportet eligere, nam minoribus pauciora ſuppones. Natos autem pullos ſi ad unam trāſferre à pluribus uelis, dicit Columella uni nutrici uigintiquinque ſufficere. Mihi uerò, ut bene educi poſſint, uidētur quindecim ſatis eſſe. Primis diebus far ordei conſperſum uino, pullis dabitur, uel undecunque cocta pulticula, & refrigerata. Poſtea adijcietur porrum conci-*

ſum,uel caſeus recens,ſed expreſſus:nam ſerum pullis nocet. Locuſtæ etiam pedibus ablatis præbentur. Ita paſcendi ſunt uſque ad ſextũ menſem. Deinde ordeum poteris præbere ſolenniter. Trigeſimoquinto tamen die poſtquam nati ſunt, etiam in agrum tutò eijci poſſunt comitante nutrice paſcendi, cuius ſingultu reuocantur ad uillam. Pituitas uero, & cruditates ijs remedijs ſubmouebis, quibus gallina curatur. Maximum illis periculum eſt, cum incipit criſta produci: nam patiuntur languores infantum ſimilitudine, cum illis tumentes gingiuas denticuli aperire nituntur.

De Phaſianis. TIT. XXIX.

In phaſianis nutriẽdis hoc ſeruandum eſt, ut nouelli ad creandos fœtus parẽtur, id eſt qui anno ſuperiore ſunt editi: ueteres enim fœcundi eſſe non poſſunt. Ineũt fœminas menſe Martio uel Aprili. Duabus unus maſculus ſufficit, quia cæteras aues ſalacitate nõ æquat. Semel in anno fœtus creant. Viginti ferè ouis pariendi ordo concluditur. Gallinæ his melius incubabunt, ita ut quindecim phaſianina oua nutrix una cooperiat, & cætera ſui generis ſupponantur. In ſupponendo, de luna, & diebus que ſunt in alijs dicta ſeruentur. Trigeſimus dies maturos pullos in lumen emittet. Sed per quindecim dies diſcocto, ac refrigerato leniter ordei farre paſcentur, cui uini imber aſpergitur. Pòſt triticum fractũ præbebis, & locuſtas, & oua formicæ. Sanè ab aquæ prohibeantur acceſſu, ne eos pituita concludat. Quòd ſi pituitam patientur phaſiani, allio cum picæ liquida trito roſtra eorum debebis aſſiduus perfricare, uel uitiũ, ſicut gallinis fieri conſueuit, auferre. Saginãdi hæc ratio eſt, ut unꝰ modij triticea farina in breuiſſimas offulas redacta clauſo phaſiano per XXX dies miniſtrata ſufficiat: uel, ſi ordeaceã farinã præbere uolueris, unius,

24 *& ſemiſſis modij farina per prædictos dies ſaginam replebit. Obſcruandũ ſanè eſt, ut offulæ ipſæ oleo lemgentur aſperſo, & ita mſerãtur faucibus, ne ſub infima linguæ parte mergantur: quod ſi euenerit, ſtatim pereũt. Illud quoq; magnopere curemus, ne præbeãtur noua alimenta, niſi digeſtis alijs, quia eos facillime onus cibi hærentis extinguit.*

De Anſeribus. TIT. XXX.

Anſer ſanè nec ſine herba, nec ſine aqua facile ſuſtinetur: locis conſitis inimicus eſt, quia ſata & morſu lædit, & ſtercore: pullos præſtat, & plumas, quas & autumno uellamus, & uere. Vni maſculo tres fœminæ ſufficiant. Si deſit fluuius, lacuna formetur. Si herba non ſuppetit, trifolium, fœnum Græcum, agreſtia intyba, lactuculas ſerelas ſeremus alimento. Albi fœcundiores ſunt: uarij, uel fuſci minus, quia de agreſti genere ad domeſticum tranſierunt. Incubant à Calendis Martij uſque ad æſtiuum ſolſtitium. Plus parient, ſi gallinis oua illarum ſupponãtur. Extremum partum matribus iam uacaturis educare permittimus: parituræ ad haram perducantur. Cum ſemel hoc feceris, conſuetudinem ſponte retinebũt. Gallinis ſicut pauonina, etiam anſeris oua ſupponas. Sed anſerina oua ne noceant ſuppoſitis, ſubijciatur urtica. Paruu primis decem diebus intus paſcendi ſunt, poſtea ſereno eos poterimus educere, ubi urtica non fuerit, cuius aculeos reformidant. Quatuor menſibus bene ſaginantur, nam melius pingueſcunt in tenera ætate. Polenta dabitur in die ter. Large uagandi licẽtia prohibetur, loco obſcuro clauduntur, & calido: ſic maiores etiã ſecundo menſe pingueſcunt. nam paruuli ſæpe die trigeſimo moriuntur. Saginantur uerò melius, ſi ad ſatietatem miliũ præbeamus infuſum. Inter anſerum cibaria legumen omne porrigi poteſt, exce-

pro eruo. Cauendum eſt etiam, ne pulli eorum ſetas gluti- 25
ant. Græci ſaginandis anſeribus polentæ duas partes, & furfuris quatuor aqua calida temperant, & ingerũt pro appetendis uoluptate ſumenda, tribus per diem uicibus potu adiuuant: media quoque nocte aquam miniſtrant. Peractis uero XXX diebus, ſi ut iecur his tenereſcat, optabis, tunſas caricas, & aqua maceratas in offas uolutabis exiguas, & per dies uiginti cõtinuos miniſtrabis anſeribus.

De piſcinis. TIT. XXXI.

His ordinatis, cætera exequenda ſunt. nam piſcinæ duæ uel ſolo impreſſæ, uel cæſo lapide circa uillam eſſe debebunt, quas facile eſt, aut fonte, aut imbre ſuppleri, ut una ex his uſui ſit pecoribus, uel auibus aquaticis: alia madefaciat uirgas, & coria, & lupinos, & ſi qua ruſticitas conſueuit infundere.

De fœnili, paleario, lignario. TIT. XXXII.

Fœni, palearum, ligni, cannarum repoſitiones nil refert in qua parte fiant, dummodo ſiccæ ſint, atque perflabiles, & longe remoueantur à uilla propter caſum ſurripientis incendij.

De ſterquilinio. TIT. XXXIII.

Stercorum congeſtio locum ſuum tenere debebit, qui abundet humore, & propter fœtoris horrenda à prætorij conuertatur aſpectu. Humor abundans hoc præſtabit ſtercori, ut ſi qua inſunt ſpinarum ſemina, putreſiant. Stercus aſinorum primum eſt maxime hortis, deinde ouillum, & caprinum, & iumentorum: porcinum uero peſſimum, cineres optimi. Sed columbinum feruidiſſimum, cæterarúmque auium ſatis utile eſt, excepto paluſtriũ. Stercus, quod anno requieuerit, ſegetibus utile eſt, nec herbas creat: ſi uetuſtius ſit, minus proderit. Pratis uero recentia ſterco- 26

ra proficient ad uber herbarum. Et *maris purgamenta, ſi aquis dulcibus eluantur, miſta reliquis uicem ſtercoris exhibebunt, & limus, quem ſcaturiens aqua, uel fluuij incrementa reſpuerint.*

De locis horti, & pomarij, & ſepibus, & ſerendi *tempore.* TIT. XXXIIII.

Horti, & *pomaria domui proxima eſſe debebunt.* Hor*tus ſit ſterquilinio maxime ſubiectus, cuius ſucco ſponte fœcundet.* Ab *area longe ſitus ſit: nam puluerem palearũ patitur inimicum.* Felix *poſitio eſt, cui leniter inclinata planicies curſus aquæ fluentis per ſpatia diſcreta deriuat.* Si *fons deſit, aut imprimendus eſt puteus: aut, ſi nequeas hoc, piſcina ſuperius conſtruẽda eſt, ut illinc aquas pluuia conferente, hortus per æſtiuos rigetur ardores.* Si *hac omni facultate carueris, ſemper altius tribus, uel quatuor pedibus ad paſtini ſimilitudinem fodies hortulum, qui ſic cultus negligat ſiccitates.* Sed *huic quamuis contra neceſſitatem miſta ſtercore quælibet terra conueniat, tamen hæc genera ſunt in electione uitanda, creta, quam ar gillam dicimus, atque rubrica.* Illud *quoque cuſtodies in hortis, quos humoris natura non adiuuat, ut diuidas per partes, & hieme ad* Meridiem, *æſtate ad* Septentrionem *ſpatia colenda conuertas.* Debent *etiam horti eſſe clauſi: ſed munitionis multa ſunt genera.* Alij *luto inter formas clauſo, parietes figuratos ex lateribus imitantur.* Quibus *copia ſuppetit, macerias luto, & lapide excitant.* Plerique *ſine luto congeſta in ordinem ſaxa componunt.* Nonnulli *foſſis ſpatia colenda præcingunt, quod uitandum eſt, quia horto ſubducit humores, niſi forte locus paluſtris colatur.* Alij *ſpinarũ plantas, & ſemina in munitione diſponunt.* Sed *melius erit rubi ſemina, & ſpinæ, quæ rubus caninus*

uocatur, matura colligere, & cū farina erui ex aqua mace- 27
rata miſcere, funes deinc ſparteos ueteres hoc genere mi-
ſtionis ſic inducere, ut intra funes ſemina recepta ſeruen-
tur uſque ad uerni temporis initia. Tunc ubi ſepes futura
eſt, duos ſulcos tribus à ſe pedibus ſeparatos ſeſquipedis
altitudine faciemus, & per utroſque, funes cum ſeminibus
obruemus leui terra. Ita trigeſima die procedunt ſentes,
quos teneros adminiculis opus eſt adiuuare, quibus inter
ſe ſentes per ſpatia uacua relicta iūgentur. Partes ſanè hor
ti ſic diuidendæ ſunt, ut eæ in quibus autumno ſeminabi-
tur, uerno tēpore paſtinentur: quas ſeminibus uere comple
bimus, autumni tempore debebimus effodere. Ita utraque
paſtinatio decoquetur beneficio algoris, aut ſolis. Areæ fa-
ciendæ ſunt anguſtiores, & longæ, id eſt duodecim pedū
longitudine, & ſex latitudine, ut ſint propter ſpatia utrin
que purganda diuiſæ. Margines uero earum locis humi-
dis, uel irriguis duobus pedibus erigantur, ſiccis uno extu-
liſſe ſufficiet. Inter areas (ſi humor conſueuit effluere) ſpa-
tia altiora ipſis areis eſſe debebunt, ut facilius ingredia-
tur aream de ſuperiore parte humor admiſſus, & ubi ſi-
tientem ſaturauerit, in alias poſſit excluſus auerti. Serendi
tempora licet per menſes certa ſignemus, tamen ſecundum
loci, & cæli naturam unuſquiſque cuſtodiat. Frigidis locis
autumnalis ſatio celerior fiat, uerna uero tardior. Calidis
autem regionibus, & autumnalis ſerior fieri poteſt, & uer
na maturior. Quæcunque ſerenda ſunt, cum luna creſcit,
ſeminentur: quæ ſecanda ſunt, uel legenda, cum minuitur.

De remedijs horti, uel agri. TIT. XXXV.

Contra nebulas, & rubiginem, paleas, & purgamen-
ta pluribus locis per hortum diſpoſita ſimul omnia, cum
nebulas uideris inſtare, combures. Contra grandinē multa 28

dicuntur. Panno roſeo mola cooperitur. Item cruentæ ſecures contra cælum minaciter leuantur. Item omne horti ſpatium alba uite præcingitur: uel noctua pennis patentibus extenſa ſuffigitur: uel ferramenta, quibus operãdum eſt, ſepo unguntur urſino. Aliqui urſi adipem cum oleo tuſum reſeruant, & falces hoc, cum putaturi ſunt, ungunt. Sed hoc in occulto debet eſſe remedium, ut nullus putator intelligat: cuius uis tanta eſſe perhibetur, ut neque gelu, neque nebula, neque alio malo poſſit noceri. Intereſt etiam ut res profanata non ualeat. Contra culices, & limaces uel amurcam recentem, uel ex cameris fuliginem ſpargimus. Contra formicas, ſi in horto habent foramen, cor noctuæ admoueamus: ſi foris ueniunt, omne horti ſpatium cinere, aut cretæ candore ſignemus. Contra erucas ſemina, quæ ſpargenda ſunt, ſemperuiuæ ſucco madefiant, uel erucarum ſanguine. Cicer intra olera propter multa portenta ſerendum eſt. Aliqui cinerem de fico ſuper erucas ſpargunt. item ſquillam uel in horto ſerunt, uel certe ſuſpendunt. Aliqui mulierem menſtruantem, nuſquam cinctam, ſolutis capillis, nudis pedibus contra erucas, & cætera, hortum faciũt circumire. Aliqui fluuiales cancros pluribus locis intra hortum clauis figunt. Contra animalia, quæ uitibus nocent, canthárides, quas in roſis inuenire conſueuimus, oleo merſas reſolui patieris in tabem: & cũ putandæ ſunt uites, hoc oleo falces putatorias perunges. Extinguntur cimices amurca, & felle bubulo lectis, aut locis perunctis, uel folijs ederæ tritis ex oleo, uel incenſis ſanguiſugis. Vt olera animalia infeſta non generent, in corio teſtudinis omnia ſemina, quæ ſparſurus es, ſicca: uel mentam locis pluribus, maxime inter caules, ſere: hoc præſtare fertur eruum aliquãtulum ſatum, præcipuè ubi ra-

dices,& rapa naſcuntur. Vel acre acetum ſucco iuſquiami 29
miſtum,fertur olerum pulices necare, ſi ſpargas. Campas fertur euincere, qui fuſticulos allij ſine capitibus per horti omne ſpatium comburens, nidorem locis pluribus excitarit. Si contra eaſdem uitibus uoluerimus conſulere, allio trito falces putatoriæ feruntur unguendæ. Naſci quoque prohibentur, ſi circa arborum, uel uitium crura bitumen,& ſulfur incendas: uel ſi ablatas de horto uicino campas excoquas aqua, & per horti tui ſpatia uniuerſa diffundas. Ne cantharides uitibus noceant, in cote, qua falces acuuntur, ipſæ ſunt conterendæ. Democritus aſſerit, neque arboribus, neque ſatis quibuſlibet noceri poſſe à quibuſcunque beſtijs, ſi fluuiales cácros plurimos, uel marinos, quos Græci παγούρους nominant, non minus quàm decem fictili uaſculo in aqua miſſos tegas,& ſub dio ſtatuas, ut decem diebus ſole uaporentur. Poſtea quæcunque illæſa uolueris eſſe, ea aqua perfundas, & octonis diebus peractis hoc repetas, donec ſolidè, quæ optaueris adoleſcant. Formicas abiges, ſi origano,& ſulfure tritis foramen aſperges. Hoc & apibus nocet. Item coclearum uacuas teſtas ſi uſſeris,& eo cinere foramen inculces. Culices Galbano infuſo fugantur, aut ſulfure. Pulices amurca per pauimentum frequenter aſperſa, uel cimino agreſti cum aqua trito, uel ſi cucumeris agreſtis ſemen aqua reſolutum ſæpe infundes, uel aquam lupinorum pſilotri auſteritatibus iũctam. Mures, ſi amurcam ſpiſſam patinæ infuderis, & in domo nocte poſueris, adhærebunt. Item necabuntur, ſi helleboro nigro caſeum, uel panem, uel adipes, uel polentam permiſceas, & offeras. Et agreſtis cucumeris, & coloquintidis ſuffuſio ſic nocebit. Aduerſus mures agreſtes Apuleius aſſerit ſemina bubulo felle maceranda ante quàm ſpargas. Non-

nulli rhododaphnis folijs aditus eorum claudunt, qui roſis his, dum in exitu nituntur, intereunt. Talpas Græci hoc genere perſequuntur: Nucem perforari iubent, uel aliquod pomi genus ſoliditatis eiuſdem. ibi paleas, & ceram cum ſulfure ſufficienter includi. tunc omnes paruulos aditus, & reliqua ſpiramenta talparū diligenter obſtrui, unum foramen, quod amplum ſit reſeruari, in cuius aditu nucem intus incenſam, ſic poni, ut ab una parte flatus poſſit accipere, quos ab alia parte diffundat: ſic impletis fumo cuniculis talpas uel fugere protinus, uel necari. Mures ruſticos, ſi querneo cinere aditus eorum ſatures, attactu frequenti ſcabies occupabit ac perimet. Serpētes propè omni auſteritate fugantur, & nocentes ſpiritus innocentia fumi graueolentis exagitat. Vramus galbanum, uel cerui cornua, radices lilij, capræ ungulas. Hoc genere monſtra noxia prohibentur. Opinio Græcorum eſt, ſi nubes locuſtarum repente ſurrexerint, latentibus intra tecta cunctis hominibus, eam poſſe tranſire: quòd ſi inobſeruantes homines ſub aere deprehendant, nulli fructuum noceri, ſi continuo omnes ad tecta confugiant. Pelli etiam dicuntur amari lupini, uel agreſtis cucumeris aqua decocta, ſi muriæ miſta fundatur. Exiſtimant aliqui locuſtas, uel ſcorpios fugari poſſe, ſi aliqui ex eis urātur in medio. Campas nonnulli ficulneo cinere perſequuntur: ſi permanſerint, urina bubula, & amurca æqualiter miſta conferueant, & ubi refrixerint, olera omnia hoc imbre conſperge. πρασοκόριδας Græci uocant animalia, quæ ſolent hortis nocere. ergo uentriculum ueruecis ſtatim occiſi plenum ſordibus ſuis, ſpatio, quo abundant, leuiter debebis operire. Poſt biduum reperies ibi animalia ipſa congeſta. Hoc cum bis, uel tertio feceris, genus omne, quod nocebit, extin-

gues. Grandini creditur obuiare, ſiquis crocodili pellem, uel hyænæ, uel marini uituli per ſpatia poſſeſſionis circunferat, & in uillæ, aut cortis ſuſpendat ingreſſu, cum malum uiderit imminere. Item ſi paluſtrem teſtudinem dextra manu ſupinam ferens uineas perambulet, & reuerſus eodem modo ſic illam ponat in terra, & glebas dorſi eius obijciat curuaturæ, ne poſſit inuerti, ſed ſupina permaneat. Hoc facto fertur ſpatium ſic defenſum nubes inimica tranſcurrere. Nonnulli ubi inſtare malum uiderint, oblato ſpeculo imaginem nubis accipiunt, & hoc remedio nubem (ſeu ut ſibi obiecta diſplicеat, ſeu tanquam geminata alteri cedat) auertunt. Item uituli marini pellis in medio uinearum loco uni ſuperiecta uiticulæ creditur contra imminens malum totius uineæ membra ueſtiſſe. Omnia ſemina horti, uel agri feruntur ab omnibus malis, ac monſtris tuta ſeruari, ſi agreſtis cucumeris tritis radicibus antè macerentur. Item equæ caluaria, ſed non uirginis, intra hortum ponenda eſt, uel etiam aſinæ. Credũtur enim ſua præſentia fœcundare, quæ ſpectant.

De area. TIT. XXXVI.

Area longe à uilla eſſe non debet, & propter exportandi facilitatem, & ut fraus minor timeatur domini, uel procuratoris uicinitate ſuſpecta. Sit autem uel ſtrata ſilicæ, uel ſaxo montis exciſa, uel ſub ipſo trituræ tempore ungulis pecorum, & aquæ admiſtione ſolidata, clauſa deinde & robuſtis munita cancellis propter armẽta, quæ cum teritur, inducimus. Sit circa hanc locus alter planus, & purus, in quem frumenta tranſfuſa refrigerentur, & horreis inferantur, quæ res in eorum durabilitate proficiet. Fiat deinde undecunque proximum tectum, maxime in humidis regionibus: ſub quo propter imbres ſubitos frumenta

(ſi neceſſitas coegerit)raptim uel munda, uel ſemitrita po-
32 nantur. Sit autem area loco ſublimi, & undecunque perflabili,longe tamen ab hortis,uineis,atq; pometis. nam ſicut radicibus uirgultorum proſunt lætamen,& paleæ,ita inſidentes frõdibus eas perforant,atq; arere compellunt.

De apium caſtris. TIT. XXXVII.

Apibus ſtationem non longe à domini ædibus in horti parte ſecreta,& aprica,& à uentis remota,& calidiore locare debemus: quæ in quadratam conſtituta menſuram fures, & acceſſus hominum, pecudúmque ſubmoueat. Sit abundans floribus,quos in herbis,uel in fruticibus,uel in arboribus procuret induſtria. Herbas nutriat, origanum, thymum,ſerpyllum,ſatureiam,meliſphyllum,uiolas agreſtes,aſphodillum,citraginem,amaracum,hyacinthum,qui iris, uel gladiolus dicitur ſimilitudine foliorũ, narciſſum, crocum,cæteráſque herbas ſuauiſſimi odoris, & floris. In fruticibus uero ſint roſæ,lilia,fabæ,roſmarinus,hederæ. In arboribus Ziziphus, amygdalus,perſicus,pyrus, pomiferæque arbores, quibus nulla amaritudo reſpondet flore, uel ſucco. Silueſtria uero glandifera robora,terebinthus, lentiſcus,cædrus,tilia,ilex minor,& cinus,ſed taxi remoueantur inimicæ. Primi ſaporis mella thymi ſuccus effundit. Secundi meriti timbra,ſerpyllum,uel origanum. Tertij meriti roſmarinus,& ſatureia. Cætera,ut arbutus & olera ſaporem ruſtici mellis efficiunt. Sint autem arbores à Septentrionali parte diſpoſitæ. Frutices atque uirgulta ordines ſuos ſub macerijs exequantur. Herbas deinde in plano poſt frutices conſeremus, Fons,uel riuus huc conueniat otioſus,qui humiles tranſeundo formet lacunas,quas operiant rara,& tranſuerſa uirgulta,ſedes tutas apibus præbitura,cum ſitient. Sed ab his apiũ caſtris longe ſint omnia

odoris horrendi, balneæ, ſtabula, coquinæ fuſoria. Fugabimus præterea animalia, quæ ſunt apibus inimica, lacertos, blattas, & his ſimilia. Aues etiam pannis, & crepitaculis terreamus. Purus cuſtos, frequens, & caſtus accedat, habens noua aluearia præparata, quibus excipiatur examinum rudis iuuentus. Vitetur odor cœni, & cancer aduſtus, & locus qui ad humanam uocem falſa imitatione reſpondet. Abſint & herbæ, tithymallus, helleborum, tapſia, abſinthium, cucumis agreſtis, & omnis amaritudo conficiendæ aduerſa dulcedini. 33

De uaſculis apiũ formandis. TIT. XXXVIII.

Aluearia meliora ſunt, quæ cortex formabit raptus ex ſubere, quia non tranſmittunt uim frigoris, aut caloris. poſſunt tamen & ex ferulis fieri: ſi hæ deſint, ſalignis uiminibus fabricentur, uel ligno cauatæ arboris, aut tabulis, more cuparum. Fictilia deterrima ſunt, quæ & hieme gelantur, & æſtate ferueſcunt. Sed inter ea loca, quæ muniri debere præcepimus, podia ternis alta pedibus fabricentur inducta teſtaceo, & albario opere leuigata, propter lacertarum, cæterorúmque animalium noxam, quibus eſt moris irrepere: & ſupra hæc podia aluearia collocentur, ita ut non poſſint imbre penetrari, ſpatiolis inter ſe patentibus ſegregata. Anguſtus tamen aditus admittat examina propter frigoris, & caloris iniuriam. Sanè uentis frigidioribus altus paries reſiſtat, qui locum poſſit defenſis ſedibus apricare. Aditus omnes ſoli opponantùr hiberno, qui in uno corpore duo, uel tres eſſe debebunt ea magnitudine, quæ apis formam non poſſit excedere. Sic enim noxijs animalibus ingreſſu reſiſtetur anguſto: uel ſi apes obſidere uoluerint exeuntes, alio, ubi non fuerint, utentur egreſſu.

De apibus emendis. TIT. XXXIX.

Apes ſi emendæ ſunt, prouideamus ut plena aluearia
34 *comparentur: quam rem uel inſpectio, uel murmuris magnitudo, uel frequentia monſtrat cōmeantis, ac remeantis examinis: & ex uicina potius quàm ex longinqua regione, ne aeris nouitate tententur. Si uero longius aduehendæ ſunt, collo nocte portentur: nec collocare, nec aperire aluearia niſi ueſpere inſtante debemus. Speculemur deinde per triduum, ne omne ianuas ſuas egrediatur examen. hoc enim ſigno fugam meditantur aſſumere. Contra hæc, & cætera ſuo unumquodq; menſe reuidebimus. Tamen creduntur non fugere, ſi ſtercus primogeniti uituli adlinamus oribus uaſculorum.*

De balneis. TIT. XL.

Non alienum eſt, ſi aquæ copia potiatur, patremfamiliâs de ſtructura balnei cogitare: quæ res & uoluptati plurimum confert, & ſaluti. Itaque balneum conſtituemus in ea parte, qua calor futurus eſt, loco ab humore ſuſpenſo, ne id uligo fornacibus uicina refrigeret. Lumina ei dabimus à parte Meridiana, & Occidentis hiberni, ut tota die ſolis inuetur, & illuſtretur aſpectu. Suſpenſuras uero cellarum ſic facies: Aream primo bipedis ſternis, inclinata ſit tamen ſtratura ad fornacem, ut ſi pilam miſeris, intro ſtare non poſſit, ſed ad fornacem recurrat. ſic eueniet, ut flamma altum petendo, cellas faciat plus calere. Supra hanc ſtraturā pilæ laterculis argilla ſubacta, & capillo conſtructæ fiāt diſtantes à ſe ſpatio pedis unius, & ſemiſſis: altæ pedibus binis ſemis. Super has pilas bipedæ conſtituantur binæ in altum, atque his ſuperfundātur teſtacea pauimenta, & tunc ſi copia eſt, marmora collocentur. Miliarium uero plumbeum, cui ærea patina ſub-

eſt, inter ſoliorum ſpatia forinſecus ſtatuemus fornace ſub-
iecta, ad quod miliarium fiſtula frigidaria dirigatur, &
ab hoc ad ſolium, ſimilis magnitudinis fiſtula procedat,
quæ tantum calidæ ducat interius, quantum fiſtula illi 35
frigidi liquoris intulerit. Cellæ autem ſic diſponantur, ut
quadræ non ſint, ſed (uerbi gratia) ſi X V pedibus lon-
gæ fuerint, X latæ ſint: fortius enim uapor inter angu-
ſta luctabitur. Soliorum forma pro uniuſcuiuſque uolun-
tate fundetur. Piſcinales cellæ in æſtiuis balneis à Septen-
trione lumen accipiant, in hiemalibus à Meridie. Si fie-
ri poteſt, ita conſtituantur balneæ, ut omnis earum per
hortos decurrat eluuies. Cameræ in balneis ſi ſigninæ fi-
ant, fortiores ſunt. Quæ uero de tabulis fiunt, uirgis fer-
reis tranſuerſis, & ferreis arcubus ſuſtinentur. Sed ſi ta-
bulas nolis imponere, ſuper arcus, ac uirgas, bipedas con-
ſtitues ferreis anchoris colligatas, capillo inter ſe, atque ar-
gilla ſubacta cohærentes, & ita impenſam teſtaceam ſub-
ter inducis: deinde albarij operis nitore decorabis. Poſſu-
mus etiam, ſi compendio ſtudemus, hiberna ædificia bal-
neis imponere: hinc & habitationi teporem ſubmittimus,
& fundamenta lucramur.

De malthis, calidaria, & frigidaria. TIT. XLI.

Scire conuenit, quoniã de balneis loquimur, quæ ſunt malthæ calidariæ uel frigidariæ, ut ſi quãdo in ſolijs ſciſſa ſunt opera, poſſit repente ſuccurri. Calidariæ compoſitio talis eſt: Picem duram, ceram albam ponderibus æquis, ſtupam, picis liquidæ totius ponderis dimidiam partem, teſtam minutam, florem calcis, omnia ſimul miſta in pila contundes, & iuncturis curabis inſerere. Aliter: Ammoniacum remiſſum, ficum, ſtupam, picem liquidam tundis pilo, & iuncturas oblinis. Aliter: Ammoniacũ, & ſul-

ſur utrunque reſolutum line, uel infunde iuncturis. Item
picem duram, ceram albam, & ammoniacum ſuper re-
miſſum ſimul iuncturis adline, & cautere cuncta percur-
re. Item florem calcis cum oleo miſtum iuncturis illine, &
36 caue ne mox aqua mittatur. Aliter: Sanguini taurino, &
oleo florem calcis admiſce, & rimas coniunctionis obdu-
cito. Item ficum & picem duram, & oſtrei teſtas ſiccas ſi-
mul tundes. His omnibus iuncturas diligenter adlines.
Item malthæ frigidariæ, ſanguinem bubulum, florem cal-
cis, ſcoriam ferri, pilo uniuerſa contundes, & ceroti in-
ſtar efficies, & curabis adlinire. Item ſeuum liquefactum
cribellato cineri admiſtum frigidæ aquæ inter rimas la-
benti, ſi adlinatur obſiſtet.

De piſtrino. TIT. XLII.

Si aquæ copia eſt, fuſura balnearum debent priſtrina
ſuſcipere, ut ibi formatis aquarijs molis ſine animalium,
uel hominum labore frumenta frangantur.

De inſtrumentis agreſtium. TIT. XLIII.

Inſtrumenta uero hæc, quæ ruri neceſſaria ſunt, præ-
paremus. Aratra ſimplicia, uel ſi plana regio permittit,
aurita, quibus poſſint contra ſtationes humoris hiberni,
ſata celſiore ſulco attolli. Bidentes, dolabras, falces putato-
rias, quibus in arbore utamur, & uite. Item meſſorias,
uel fœnarias, ligones, lupos, id eſt ſerrulas manubriatas
minores, maioréſque ad menſuram cubiti, quibus facile
eſt, quod per ſerram fieri non poteſt, reſecando trunco ar
boris, aut uitis interſeri: acus, per quas in paſtinis ſarmē-
ta merguntur, falces à tergo acutas, atque lunatas, cultel-
los item curuos minores, per quos nouellis arboribus ſur-
culi aridi, aut extantes facilius amputentur. Item falcicu-
las breuiſſimas tribulatas, quibus filicem ſolemus ab-

ſcindere,ſerrulas minores,uangas,runcones,quibus uepre
ta perſequimur,ſecures ſimplices, uel dolabratas,ſarculos,
uel ſimplices,uel bicornes, uel aſcias in auerſa parte refe-
rentes raſtros.Item cauteres, caſtratoria ferramenta,at-
que tonſoria,uel quæ ad animalium ſolent pertinere me
dicinam . Tunicas uero pelliceas, cum cucullis, & ocreas, 37
manicáſque de pellibus,quæ uel in ſiluis,uel in uepribus,
ruſtico operi,& uenatorio poſſint eſſe communes.Expletis
ijs,quæ pertinent ad generale præceptum,nunc operas ſu-
as ſingulis menſibus explicabimus, & à menſe Ianuario
faciemus initium.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER SECVNDVS.

De ablaqueandis uitibus. TIT. I.

IANVARIO menſe locis temperatis ablaqueandæ ſunt uites, quod Itali excodicare appellant, id eſt circa uitis radicem dolabra terram diligenter aperire, & purgatis omnibus uelut lacus efficere,ut ſolis teporibus,& imbribus prouocentur.

De pratis abſtinendis,in locis macris. TIT. II.

Apricis,aut macris,aut aridis locis prata iam purganda ſunt,& à pecore uindicanda.

De proſcindendis agris,& iungendis bobus uel arandi diſciplina. TIT. III.

Pingues,& ſicci agri proſcindi, & apparari iam poſſunt. Sed boues melius collo,quàm capite iunguntur,quos,

ubi ad uerſuram uenerint, arator retineat, & iugum propellat, ut eorum colla refrigerentur. Sulcus autem in arationibus longior, quàm centum uiginti pedum eſſe non debet. ſeruandum uero eſt, ne inter ſulcos non mota terra relinquatur. Glebæ omnes dolabris diſſipandæ ſunt.
38 *Sed æqualiter terram motam eſſe cognoſcis, ſi tranſuerſam per ſulcos perticam mittas. quæ res ſæpius facta, bubulcos ab hac negligentia ſubmouebit. Obſeruandum eſt, ne lutoſus ager aretur, aut (quod ſæpe fit) poſt longas ſiccitates leui imbre perfuſus. Nam terra, quæ lutoſa tractatur in primordio, fertur toto anno non poſſe tractari. Quæ autem ſuprà leuiter infuſa eſt, & ſubter ſicca, ſi tunc aretur, aſſeritur per triennium ſterilis fieri. Et ideo mediocriter infuſus ager, ut nec lutoſus, nec aridus ſit, proſcindi debet. Si collis eſt, tranſuerſus per latera ſulcetur. quæ forma tunc ſeruanda eſt, cum ſemen accipiet.*

De ordeo gallatico ſerendo. TIT. IIII.

Si clemens fuerit hiems, ordeum gallaticum, quod graue, & candidum eſt, circa Idus Ianuarias ſeramus locis temperatis. Octo modijs iugerum complebitur.

De cicercula ſerenda. TIT. V.

Cicercula hoc menſe ſeritur loco læto, cælo humido. Tres modij iugerum complent. Sed hoc genus ſeminis raro reſpondet, quia decipitur auſtro, uel ſiccitate dum floret, quod tunc propè neceſſe eſt euenire.

De uicia ſerenda, cum diſciplina ſua. TIT. VI.

Hoc menſe ultimo colligendi ſeminis cauſa non pabuli ſecandi uicia ſeritur. Iugerum ſex modij occupant. Serēda eſt in terra proſciſſa poſt horam ſecundam, uel tertiam, cum ros eſſe deſierit, quem ferre non poteſt. ſed ſta-

tim cooperienda eſt ante noctem. nam ſi nuda manſerit, noctis humore corrumpitur. Obſeruandum eſt ne ante uigeſimamquintam lunam ſeratur, quia ſic ſatam limaces perſequuntur.

De fœno græco ſerendo. TIT. VII.

Fœnum græcum in Italia colligendi ſeminis cauſa, menſe Ianuario ultimo, circa Februarias Calẽd. ſerimus. Sex modij iugero ſufficiunt. Arandũ eſt ſpiſſe, ſed non altè. Nam ſi plus quàm quatuor digitis obruatur, difficile naſcitur. Idcirco quidam minimis aratris proſciſſa prius terra ſeminant, & ſarculis ſtatim ſata cooperiunt. 39

De eruo ſerendo. TIT. VIII.

Eruum ſeri & hoc menſe nouiſſimo poteſt, loco ſicco, & macro. In iugero quinque modij ſeruntur.

De ſarriendis frumentis, & leguminibus. TIT. IX.

Hoc menſe ſerenis, & ſiccis diebus, dum gelicidium non eſt, ſunt ſarculanda frumenta. Quod opus plerique negant fieri debere, quia radices eorum deteguntur, aut incidantur, & necentur frigore ſubſecuto. Mihi autem uidetur herboſis locis tantum eſſe faciendum. Sed triticum, & far ſarritur quatuor foliorum: ordeum quinque, faba, & legumina, cum ſupra terram quatuor digitis fuerint. Lupinus uero, qui unam radicem habet, ſi ſarculetur, extinguitur, quod nec deſiderat, quia herbas præter auxilium cultoris affligit. Faba autem ſi bis ſarculetur, proficiet, & multum fructum, & maximum afferet, ut ad menſuram modij complendi freſa propemodum ſicut integra reſpondeat. Si ſiccas ſegetes ſarculaueris, aliquid contra rubiginem præſtitiſti, maxime ſi ordeum ſiccum ſarrietur.

De paſtinandi generibus, & ſcrobibus uitium. TIT. X.

Paſtinum fieri nunc tempus eſt: quod fit tribus generibus, aut terra in totum foſſa, aut ſulcis, aut ſcrobibus. Terrà tota debet effodi, ubi ager immundus eſt, ut ſilueſtribus truncis, & radicibus filicis, uel herbarum noxiarum ſpatia liberentur. Vbi autem mundæ ſunt nouales, ſcrobibus paſtinemus, aut ſulcis: ſed ſulcis melius erit,
40 quia humorem in tota ſpatia paſtinata tranſmittunt. Fiunt ergo ſulci tanta longitudine, quantam deſtinaueris tabulæ, latitudine pedum duorum & ſemis, uel trium, ita ut iuncti duo foſſores deſignatum linea ſpatium bidentibus perſequantur altitudine trium, uel duorum, & ſemis pedum. Deinde ſi per homines uinea colenda eſt, tantum crudi ſoli relinquimus, & ſic alter ſulcus imprimitur. Si uero arandæ ſunt uineæ, quinque uel ſex pedum ſpatia, quæ non ſunt fodienda, in medio relinquemus. Quòd ſi ſcrobes fieri placeat, faciemus tribus pedibus altas, duobus ſemis latas, tribus longas. Siue foſſoribus colantur uineta, ſeu bubus, eadem ſpatia, quæ inter ſulcos ſunt dicta, ſeruare debemus. Vltra uero tres pedes altius fodiendæ ſcrobes non ſunt, ne laborent frigore ſarmenta, quæ pangimus. Latera ſcrobibus æqualiter inciſa ſint, ne obliquà uitis ſaucietur altè nitentibus ferramentis cum foſſor incumbet. Paſtini uero, quod omne uerſabitur, trium, uel duorum ſemis pedum altitudine terra uniuerſa fodietur, in quo erit diligentia, ne crudum ſolum fraude occulta foſſor includat. Quam rem ſubinde cuſtos uirga, in qua prædictæ altitudinis modus deſignatus eſt, per ſpatia, quæ fodiuntur, exploret. Radices omnes, & purgamenta, maxime rubi, & filicis in ſummum regeri faciat. Quæ cura

in omni poſitionis genere, & ubique ſeruanda eſt.

De tabulis uinearum. TIT. XI.

Tabulas autem pro domini uoluntate, uel loci ratione faciemus, ſiue integrum iugerum continentes, ſeu medium, ſeu quartanariam tabulā, quæ quartam iugeri partem quadratam conficiet.

De menſura paſtini. TIT. XII.

Menſura uerò paſtini hæc eſt, ut in tabula quadrata 41
iugerali, centeni octogeni pedes per ſingula latera dirigantur, qui in ſe multiplicati trecentas uigintiquatuor decempedas quadratas per ſpatium omne complebunt. ſecundum hunc numerum omnia quæ uolueris paſtinare, diſcuties. Decem & octo enim decempedæ, decies & octies ſupputatæ, trecentas uigintiquatuor explebunt. Quo exemplo doceberis in maiore agro, uel minore menſuram.

De ſolo, & cælo, & loco pangendis uineis congruenti, & ea quæ illuc pertinet, diſciplina.

TIT. XIII.

Sed ſolum uineis ponēdis nec ſpiſſum ſit nimis, nec reſolutum, propius tamen reſoluto: nec exile, nec lætiſſimum, tamen læto proximum: nec campeſtre, nec præceps, ſed potius edito campo: nec ſiccum, nec uliginoſum, modicæ tamen roſidum, nec ſalſum, nec amarum, quod uitium ſapore corrupto uina contriſtat. Cælū mediocris qualitatis, tepidum tamen magis quàm frigidum, ſiccum potius quàm nimis imbridum. Sed ante omnia uitis procellas, uentóſque formidat. Ad paſtinandum rudes agros potius eligamus, uel maxime ſilueſtres. Vltima conditio eſt eius loci, in quo fuerunt uetuſta uineta. Quòd ſi neceſſitas coegerit, prius multis arationibus exerceatur, ut abolitis

radicibus prioris uineæ, & omni earum carie, & ſquallore depulſo, nouella uitis tutius poſſit induci. Tofus & alia duriora, ubi gelu relaxantur, & ſolibus, pulcherrimas uineas ferunt refrigeratis æſtate radicibus & humore detento. Sed & ſoluta glarea, & calculoſus ager, & mobiles lapides (ſi tamen hæc omnia glebis ſe pinguibus miſcuerint) & ſilex, cui terra ſuperpoſita eſt, quia frigidus eſt & humoris tenax, radices æſtate ſitire non patitur. Item loca, ad quæ de cacuminibus terra decurrit, uel ualles quas fluminum ſaturabit aggeſtio: ſed hoc in ijs locis, quæ gelu & nebulis infecta eſſe non poſſunt.

42 *Argilloſa terra commoda eſt, argilla autem ſola grauiter inimica, & cætera, quæ in generalibus dixi. nam locus, qui miſera uirgulta produxerit, uel uliginoſus uel ſalſus, uel amarus, uel ſiticuloſus, & aridus, reprobatur. Niger ſabulo, & rubens utilis eſt, ſed cui fortis terra permiſta eſt. Carbunculus, niſi ſtercoretur, macras uineas reddit. In rubrica difficilius comprehẽdunt, quamuis poſtea nutriantur. Sed hoc genus terræ operibus inimicum eſt, quia paruo humore nimis madeſcit, & paruo ſole nimis dureſcit. At maxime utile ſolum eſt, quod inter omnes nimietates temperamentum tenebit, & raro proximum, quàm denſo fuerit. Plagam cæli uinea ſpectare debet locis frigidis Meridianam, calidis Septentrionalem, tepidis Orientem, ſi tamen Auſtros uel Euros regio non habeat inimicos. Quòd ſi hoc eſt uitium, melius in Aquilonem uel Fauonium uineta dirigimus. Sed locus qui paſtinandus eſt, prius impedimentis & omnibus eliſis liberetur arboribus, ne poſt calcatu aſſiduo terra effoſſa ſolidetur. Si campus eſt, duobus ſemis pedibus paſtinetur: ſi cliuus, tribus: collis præruptus quatuor, ne citius terra*

decurrat: uallis uerò duobus pedibus. Sed ager uliginoſus, qui humores altius foſſus eructat, ſicut Rauennatis ſoli, non amplius quàm in pedem ſemis effodiatur. Illud experimentis aſſiduis comprehendi, uites melius prouenire, ſi uel ſtatim foſſæ terræ, uel non lõge ante pangantur, cum tumor paſtini nondum repetita ſoliditate ſubſedit. Hæc quoque in faciendis ſulcis, & ſcrobibus approbaui, maxime ubi mediocris eſt terra.

De *lactuca, naſturtio, eruca, caulibus, allio, & ulpico ſerendis.* TIT. XIIII.

Menſe Ianuario lactuca ſerenda eſt, uel decembri, ut planta eius Februario transferatur. Itémque Februario ſeritur, ut poſſit Aprili menſe transferri. Sed certum eſt eam toto anno bene ſeri, ſi locus ſit lætus, ſtercoratus, irriguus. Antequã pangatur, radices eius reſecemus æqualiter, & liquido fimo linamus: uel quæ iam pactæ ſunt, nudatæ lætamen accipiant. Amant ſolum ſubactum, pingue, humidum, ſtercoratum. Inter has herba manu eleuanda eſt, non ſarculo. Latior fit, ſi rara ponatur, uel cũ producere incipiet caulem, eo leuiter inciſo gleba prematur, aut teſta. Candidæ fieri putantur, ſi fluminis arena, uel litoris frequẽter ſpargatur in medias, & collectis ipſæ folijs alligentur. Si uitio loci uel temporis, uel ſeminis cito lactuca dureſcit, planta eius auulſa, & denuo poſita teneritudinem conſequetur. Item multis ſeminibus condita naſcetur, ſi caprini ſtercoris baccam ſubula ſubtiliter excauaueris, & in ea ſemen lactucæ, naſturcij, ocymi, erucæ radicis immiſeris, & tunc inuolutam fimo baccam, terra optime culta, breui ſcrobe demerſeris. Raphanus nititur in radicem. Cætera ſemina in ſummo. lactuca pariter mergente, proſiliunt, ſingulorum ſapore ſeruato. Alij hoc

ita aſſequuntur: Auulſæ lactucæ folia carpunt, quæ radicibus iuncta ſunt, & in eiſdem gradibus ſurculo punctis, præter raphanum, ſemina ſupradicta deponunt, ac fimo adlinunt. Sic *obruta iterum lactuca prædictorum ſeminum caulibus ambietur.* La*ctuca dicta eſt, quòd abundantia lactis exuberet* Hoc *menſe naſturcium conſtat, & omni tempore eſſe ponendum, loco quali placebit, & cælo: fimum non deſiderat: humorem quamuis diligat, tamen deeſſe non curat.* Si *cum lactuca ſeratur, naſci fertur egregiè.* Et *nunc, & menſibus quibus uolueris, & locis, erucam ſerere nil moreris.* Hoc *etiam menſe caules, & toto anno ſeri poſſunt, ſed melius alijs quibus adſcriptum eſt.* Hoc *etiam menſe allium, & ulpicum bene ſeritur, ſed allio alba terra proficiet.*

De pomis, ſorbo, amygdalo, nuce, iuglande, & cæris pomis. TIT. XV.

Men*ſe* Ia*nuario*, Fe*bruario*, & Ma*rtio, locis frigidis, calidis uerò* O*ctobri*, & No*uembri ſorba ſeruntur e-*
44 *gregiè, ita ut matura in ſeminario ipſa poma pangantur.*
Ego *expertus ſum multas arbores ex pomis ſponte progenitas, & in creſcendo, & in ferendo extitiſſe felices.* Pla*ntas etiam ſi quis ponere uoluerit, habebit arbitrium dūmodo calidis locis menſe* No*uembri, temperatis* Ia*nuario uel* Fe*bruario, frigidis* Ma*rtio inclinante diſponat.* A*mat loca humida, montana, & frigidis proxima, & ſolum pinguiſſimum: cuius indicium certiſſimum facit, ſi frequens ubicunque naſcatur.* Pla*nta eſt tranſferenda robuſtior, ſcrobem deſiderat altiorem, & ſpatia longiora, ut (quod illi maxime prodeſt) à uentis frequentibus agitata grandeſcat.* Si *uermes patietur infeſtos, qui in ea ruſi, ac piloſi ſolent medullæ interna ſectari, aliquos ex his ſine arbo-*

ris iniuria detractos, uicino crememus incendio. Creduntur hoc genere, uel fugere, uel perire. Si minus ferre cœperit, tedæ cuneus eius radicibus inſeratur, uel circa partem ultimam foſſa facta, cumulo ingeſti cineris adæquetur. Menſe Aprili ſorba inſeruntur in ſe, in cydoneo, in ſpina alba, uel trunco, uel cortice. ſorba ſeruantur hoc genere: Lecta duriora, ac poſita, ubi miteſcere cœperint, fictilibus uſque ad plenum claudantur urceolis, gypſo deſuper tectis, & bipedanea ſcrobe loco ſicco ſub ſole merguntur ore peruerſo, & deſuper ſpiſſius terra calcatur. Item ſecta per partes ſiccantur in ſole, & ſeruantur in uaſculis in hibernum. Cum uoluerimus uti, aqua feruenti macerata reuireſcunt ſapore iucundo. Aliqui cum pediculis ſuis uiridia lecta ſuſpendunt locis opacis, & ſiccis. Item ex ſorbis maturis, ſicut ex pyris uinum fieri traditur, & acetum. Alij ſorba in ſapa aſſerunt diu poſſe ſeruari.

De *amygdalo.*

Amygdalus ſeritur Ianuario & Februario, item locis calidis Octobri & Nouembri, ſemine & plantis, quæ 45
de maiori radice tolluntur. Sed in hoc genere arboris nihil utilius eſt quàm ſeminarium facere. Fodiemus ergo altam pede uno ſemis aream, in qua obruemus amygdala, non amplius quatuor digitis, ita ut acumina figamus in terra ſpatio inter ſe binorum pedum ſeparata. Amant agrum durum, ſiccum, calculoſum, cælum calidiſſimum, & quia maturè florere conſueuerunt, ita ſtatuendæ ſunt, ut arbores ad meridiem ſpectent. Cum in ſeminario adoleuerint, relictis ibi quæ ſpatio ſufficiant plantis, alias transferemus menſe Februario. Sed ipſa amygdala ad ponendum, & noua legamus & grandia, quæ antequam

ponamus pridie mulſa aqua, ita ut ne nimis maceremus, ne germen extinguat ex multo melle mordacitas. Alij prius fimo liquido per triduum nuces eas macerant: deinde die, & nocte eſſe patiuntur in mulſa, ſed quæ ſuſpicionem tantum poſſit habere dulcedinis. Cum in ſeminario amygdala diſponimus, ſi ſiccitas interceſſerit, ter in menſe rigemus, & herbis naſcentibus circunfodiendo ſæpe purgemus. Terra ſeminarij lætamen debet habere admiſtum. Spatia inter arbores uiginti, aut uigintiquinque pedum dediſſe ſufficiat. Putandæ ſunt Nouembri menſe, ut ſuperflua, & arida, & denſa tollamus. Seruandæ ſunt à pecore, quia ſi rodantur, amareſcunt. Circunfodi non debent quoties florent, quia inde flos eius excutitur. In uetuſtate plus affert. Si ferax non eſt, tædæ cuneum terebrata radice mergamus, uel ſilicem ſic inſeramus, ut libro tegente claudatur. Locis frigidis, ubi metus eſt de pruina, Martialis dicit hoc remedio ſubueniri: Antequam floreant radices nudantur, & albi lapides minutiſſimi miſti arenis congeruntur, & ubi iam tempus uidebitur, ut debeant germinare, effoſſi iterum
46 *lapides ſubmouentur. Teneras nuces amygdalus creabit (ut dicit) ſi ante florem radicibus ablaqueatis per dies aliquot calida aqua ingeratur. Ex amaris dulces fiunt, ſi circunfoſſo ſtipite tribus digitis à radice fiat cauerna, per quam noxium deſudet humorem, uel medius truncus terebretur, & cuneus ligni melle oblitus imprimatur, uel ſi circa radices ſuillum ſtercus affundas. Amygdala ad legendum maturitatem fatentur, cum fuerint ſpoliata corticibus. Hæc ſine cura hominis ſeruantur in longum. Si difficulter corium dimittent, paleis obruta continuo relaxabunt. Item decoriata, ſi aqua marina laue-*

mus, aut ſalſa, & candida fiunt, & plurimum durant.
Menſe Decembri uel Ianuario, circa Idus amygdalus in
ſeritur: locis uerò frigidis, & Februario. Si tamen ſurcu-
los condias antequam germinent,utiles ſunt,qui de ſum-
mitate ſumuntur. Inſeruntur & ſub cortice,& in trunco.
Inſerūtur in ſe,& in perſico. Græci aſſerunt naſci amyg
dala ſcripta, ſi aperta teſta nucleum ſanum tollas, & in
eo quodlibet ſcribas, & iterum luto & porcino ſtercore
inuolutum reponas.

De nuce iuglande. TIT. XVI.

Nucem iuglandem ſeremus extremo Ianuario,uel Fe-
bruario. Amat loca montana humida, & frigida, ple-
runque lapidoſa. poteſt tamen, & locis temperatis iu-
uante humore nutriri. Serenda eſt nucibus ſuis eo mo-
re, quo & amygdala ſeruntur, & iiſdem menſibus. Sed
quas Nouembri menſe diſponis, aliquatenus in ſole ſic-
cabis, ut exſiccetur noxium uirus humoris. Quas uerò
menſe Ianuario, uel Februario poſiturus es, aqua ſim-
plici pridie macerabis.Ponemus autem tranſuerſas,ut la-
tus, id eſt carina ipſa, figatur in terra. Cacumen ipſum,
cum ponimus nucem,in Aquilonis partem dirigemus.La-
pis ſubter, uel teſta ponenda eſt, ut radicem, non ſimpli-
cet,ſed repercuſſa reſpergat.Lætior fiet,ſi ſæpius tranſfe- 47
ratur.In frigidis locis bima,in calidis trima tranſferri de-
bet. Radices plantarum(ſicut in alijs arboribus ſolemus)
in hoc genere reſecare non debes.Fimo bubulo ima planta
tingenda eſt,ſed melius cinis aſpergatur in ſcrobibus,ne ca
lore ſtercoris aduratur:nam cinis creditur uel corticis te-
neritudinem procurare,uel fructuum denſitatem afferre.
Altis ſcrobibus delectatur pro arboris magnitudine, &
deſiderat interualla maiora, quia ſtillicidijs foliorum ſu-

orum proximis, uel ſui generis nocebit arboribus. Debet aliquando circunfodi, ne caua fiat uitio ſenectutis: quæ ſi uitietur, canalis longus à ſummo trunco ad imum debet excudi: ſic beneficio ſolis, & uenti dureſcunt, quæ in putredinem tranſibant. Si dura nux erit, uel nodoſa, cortex circuncidendus erit, ut uitium mali deducat humoris. Alij radicum ſumma præcidunt. alij terebratæ radici palum de buxo imprimunt, uel cuprinum clauum, uel ferreum. Si Tarentinam facere uolueris, ſolam nucis carnem lana propter formicas obuolutam in ſeminario debebis obruere. Si Tarentem iam in hoc genus uelis mutare, lixiuo per annum continuum ter rigabis in menſe. Cortex in nuce dimiſſus, maturitatis indicium eſt, qualis debet & poni. Nuces ſeruantur uel paleis obrutæ, uel arena, uel folijs ſuis aridis, uel arca ex ligno ſuo facta incluſæ, uel cæpis miſtæ, quibus hanc uiciſſitudinem reddunt, ut eis acredinem tollant. Martialis aſſerit, & expertum ſe ait, uirides nuces tantum liberas putaminibus ſuis melle demergi, & poſt annum uirides eſſe, & ipſum mel ita medicabile fieri, ut ex eo facta potio arterias curet, & fauces. Inſeritur, ut plerique aſſerunt menſe Februario in arbuto, ſed melius in trunco: ut alij, & in pruno, & in ſe.

De alijs pomis quæ maxime per alios menſes ſeruntur.

48 *Hoc menſe tuberes inſeruntur cydoneo. Nunc locis temperatis perſicorum oſſa ponuntur. Et inſeritur eadem perſicus in ſe, in amygdalo, & in pruno: ſed pruno armenia inſeremus & præcoqua. Nunc etiam prunus inſerenda eſt antè quàm gumminet, in ſe, & in perſico. Et ceraſus opportune inſeretur agreſtis.*

De ſignandis animalibus, & lardi, & pernarum cõfectione, & echini, & rapis. TIT. XVII.

Hoc *menſe (ſicut* Columella *dicit) maturi agni, & animalia omnia minora, atque maiora charactere ſignentur.* Hoc *tempore lardi, echini ſalſi, raporum condiendorum, & pernarum iuſta confectio eſt.*

De oleo myrtino. TIT. XVIII.

Hoc *menſe ex baccis myrti oleum conficies hoc modo:* V*nciam foliorum per olei libram unam mittes, & per uncias* X *uini ueteris ſtiptici heminam, & cum oleo bullire facies.* I*dcirco autem uino reſpargentur folia, ne frigantur ante quàm decoquantur.*

De uino myrtite. TIT. XIX.

I*tem eiſdem baccis uinum myrtite ſic facies:* I*n uini ueteris ſextarijs urbicis* X *mittis grana myrti confracta ſextarios urbicos* III, *quæ ſint decem & nouem diebus infuſa.* P*oſtea expreſſis myrti granis colabis, & in eo uino medium croci ſcrupulum, & folij unum ſcrupulum mittis, &* ex *mellis optimi decem libris omnia temperabis.*

De oleo laurino. TIT. XX.

I*tem ex lauri baccis oleum conficietur hoc modo:* L*auri baccas quamplurimas, & maturitate turgentes in aqua calida bullire facies, & ubi diu ferbuerint, olei, quod ex ſe dimiſerint, ſupernatantis undam pennis leuiter cogentibus in uaſa tranſfundes.*

De oleo lentiſcino. TIT. XXI. 49

L*entiſcini etiam olei matura confectio eſt, quæ fit taliter:* G*rana matura lentiſci quamplurima colligis, & una die ac nocte ſupra ſe aceruata eſſe patieris.* D*einde ſportam granis eiſdem plenam cuicunque uaſculo ſuperponis & calida adiecta colabis, &* exprimes. T*unc ex eo humo*

re,qui defluxerit, ſupernatans oleum lentiſcinum ſicut laurinum colligetur. Memento *autem (ne rigore poſſit aſtringi) aquam calidam ſæpe ſuffundere.*

De gallinarum partu. TIT. XXII.

Gallinarum partus fœcunditatem repetit hoc menſe poſt brumalem quietem, & incipiunt ad educandos pullos oua ſupponi.

De cædenda materie. TIT. XXIII.

Hoc etiam menſe cædenda materia eſt ad fabricam, cum luna decreſcit, & ridicæ, uel pali faciendi.

De horis. TIT. XXIIII.

Hic menſis in horarum ſpatio cum Decembri menſe conuenit, quarum ſic menſura colligitur.

Hora	I.	pedes	XXIX.
Hora	II.	pedes	XIX.
Hora	III.	pedes	XV.
Hora	IIII.	pedes	XII.
Hora	V.	pedes	X.
Hora	VI.	pedes	IX.
Hora	VII.	pedes	X.
Hora	VIII.	pedes	XII.
Hora	IX.	pedes	XV.
Hora	X.	pedes	XIX.
Hora	XI.	pedes	XXIX.

PALLADII DE RE RVSTICA
LIBER TERTIVS.

De pratis ſeruandis, & lætamine ſaturandis. TIT. I.

FEBRVARIO *menſe locis temperatis prata incipient cuſtodiri, quæ prius (ſi macra ſunt) ſparſo lætamine ſaturentur, quod eijciendū eſt luna creſcente. Quanto recentius fuerit, tanto plus nutriendis herbis ualebit, quod à ſuperiore parte fundetur, ut ſuccus eius per totum poſſit elabi.*

De proſcindendis collibus. TIT. II.

Locis tepidis, aut ſi clemens tempus, & ſiccum fuerit, colles pingues uel hoc menſe proſcinde.

De ſatione trimeſtri. TIT. III.

Hoc *menſe ſerendum omne trimeſtrium genus.*

De ſerenda lenticula, item cicercula. TIT. IIII.

Hoc *etiam menſe lenticulam ſeres ſolo tenui, & reſoluto, uel etiam pingui, ſed ſicco maxime, quia luxuria, & humore corrumpitur. uſque ad duodecimam lunam bene ſeminatur, quæ, ut cito exeat, atque grandeſcat, prius cum fimi ariditate miſcenda eſt, atque ubi ita requieuerit quatuor, aut quinque diebus, tunc ſpargitur.* I*ugerum modij unius ſemen implebit.* Hoc *etiam menſe cicercula ſeritur, loco, & modo, quo antè deſcripſi.*

De ſerendo cannabo. TIT. V.

Hoc *menſe ultimo cannabum ſeres terra pingui, ſtercorata, rigua, uel plana, atque humida, & altius ſubacta.* In

51 *uno pede quadrato ſex eiuſdem ſeminis grana ponuntur.*

De agris medicæ parandis. TIT. VI.

Nunc ager qui accepturus eſt medicam (de cuius natura, cum erit ſerenda, dicemus) iterandus eſt, & purgatis lapidibus, diligenter occandus. Et circa Martias Cal ſubacto ſicut in hortis ſolo, formandæ ſunt areæ latæ pedibus X, lōgæ pedibꝰ quinquaginta, ita ut eis aqua miniſtretur, & facilè poſſint ex utraque parte runcari. Tūc iniecto antiquō ſtercore in Aprilem menſem reſeruentur paratæ.

De eruo ſerendo. TIT. VII.

Hoc menſe toto eruum adhuc ſeri poteſt, quia Martio ſerendum non eſt, ne paſtu ſuo pecoribus noceat, & boues reddat inſanos.

De curandis uitibus, & arboribus, & ordeo gallatico ſerendo. TIT. VIII.

Nunc pomis, & uitibus uetus urina ſi affundatur, & numero fructuum præſtat, & formæ: cui prôderit, ut amurcam miſceamus inſulſam maxime in oleis: ſed hoc frigidioribus diebus ante quàm feruor incipiat. Etiam nunc ordeum gallaticum, quod graue, & candidum eſt, ſeretur locis frigidis circa Martias Calendas.

De ponendis uineis paſtino, uel ſcrobibus, aut ſulcis, & omni, quæ illuc pertinet, diſciplina. TIT. IX.

Hoc menſe omnia genera paſtinati ſoli, ſeu ſulci, ſeu ſcrobes uitibus compleantur. Natura autem uitis cælum omne, ſolúmque ſuſtentat, ſi genera conuenienter aptentur. Plano igitur loco ſtatues uitem, cuius genus nebulas ſuſtinet, & pruinas: collibus, quòd ſiccitatem durat, & uentos. Pingui agro graciles, atque infœcundas: macro feraces, &
52 *ſolidas: denſo ualidas, atque frondoſas: frigido, & nebulo-*

*ſo, quæ hiemem celeri maturitate præueniunt, aut quæ du-
ris acinis inter caligines ſecurius florent: uentoſo ſtabiles,
& tenaces: calido grani tenerioris, & humidi: ſicco eas,
quæ pluuias ferre non poſſunt. & ne multa dicamus, eli-
genda ſunt genera, quæ profeſſione uitiorum ſuorum con-
traria loca diligunt ijs, in quibus durare non poterunt.
Placida ſanè regio, & ſerena tutò genus omne ſuſcipiet.
Vitium genera numerare non attinet, ſed notum eſt maio-
res uuas pulchræ ſpeciei, grani calloſi, & ſiccioris ad men
ſam: feraciſſimas uerò, & cutis tenerioris, & ſapore no-
biles, & maxime quæ citius deflореſcunt, uindemijs eſſe
ſeruandas. Loca naturam pleriſque uitibus mutant. Solæ
amineæ ubicunque ſint, unum pulcherrimum reddunt.
Calidum ſtatum potius quàm frigidum ſuſtinebunt. De
pingui ad macrum tranſire non poſſunt, niſi ſtercus ad-
iuuerit. Harum duo genera ſunt, maior, & minor. ſed mi
nor melius defloreſcit, & citius, internodijs minoribus, &
grano breuiore. Si arbori applicetur, pinguem terram: ſi
colatur in ordines, mediocrem deſiderat. Imbres contem-
nit, & uentos: nam maior ſæpe uitiatur in flore. Sunt &
apianæ præcipuæ. Satis eſt genera iſta dixiſſe: induſtrius
uir probata deligat, & terris talibus mandet, quæ imitari
eas poſſint, unde ſumuntur: ſic merita ſua quæque ſerua-
bit. Sed uitem, uel arborem melius erit de exili ad pin-
guem transferre. nam ſi à pingui terra ad ſolum exile trāſ
ierint, utiles eſſe non poterūt. Eligenda ſunt ſarmenta, quæ
pangimus de uite media, neque de ſumma, neque de infi-
ma, quinque uel ſex gemmarum ſpatio, à ueteri prociden-
tia, quia non facilè degenerant, quæ de locis talibus tranſ
feruntur. Sumantur autem de uite fœcunda, neque pute-
mus brachia eſſe fertilia, quæ uuas ſingulas, aut binas*

produnt, ſed quæ multa ubertate curuantur. nã poteſt fe rax uitis feraciores in ſe habere materias. Erit & hoc ſi*gnum fertilitatis, ſi de duro aliquo loco fructum citabit, ſi fœtu impleuerit ramulos ex ima parte ſurgentes.* Sed hoc *ſignis poſitis per uindemias eſt notandũ.* Ad pangendum, *nouellus palmes debet eligi, duri in ſe nihil habens, & ueteris ſarmenti, quia hoc putreſcente ſæpe corrumpitur.* Sũ*ma flagella repudiemus, ac ſurculos, qui licet bono loco na ti ſint, tamen feracitate caruerunt.* Pãpinarius, *qui de duro naſcitur, etiam ſi attulerit fructus, pro frugifero non eſt ponendus: in ſuo enim loco fœcundatur à matre, tranſla tus uerò tenet ſterilitatis uitium, quod naſcendi conditione ſuſcepit.* Caput *ſarmenti, cum deponitur, torquendũ nõ eſt, nec aliquo modo uexandum, nec demerſa penitus fœcun diore parte, quòd ſterili proximum eſt, ſupra terram relin quatur: deinde quoniam ipſa tortura uexatio eſt, & pars ea, de qua radix futura præſumitur, iniuriæ nulli ſubijcien da eſt, cum qua contendere cogatur antè, quàm teneat.* Po*nendæ ſunt uites placidis diebus, ac tepidis. curãdũmque ne ſarmenta ſole urantur, aut uento, ſed uel ſtatim ponantur, uel obruta reſeruentur.* Hoc *menſe, ac deinceps toto ue re, uinea ponenda eſt regionibus frigidis, pruincſis, pingui bus campis, & humidis prouincijs.* Sit *autem menſura ſar menti cubitus unus.* Vbi *pinguis eſt natura terrarum, maiora inter uites ſpatia relinquemus: ubi exilis, anguſta.* Non*nulli itaq; in ijs uitibus, quas toto ſolo paſtinato diſponunt, ternos pedes inter ſingulas uites quoquouerſus dimittunt.* Sed *hoc genere diuiſionis in iugerali tabula pãgentur tria millia tricenta uicena una ſarmenta.* Quòd *ſi duos ſemis pedes inter uites relinqui placuerit, in eadem tabula po-*
54 *nentur inter uites quatuor millia ſeptingentæ quinquagin*

ta tres. Sed ad ponendum utemur hoc ordine: Lineam, ſeruatis iis ſpatiis, quæ placuerit cuſtodire, candidis ſignis, uel quibuſcunque notabimus: tunc tenſa per tabulam linea, in eis locis ſurculos, uel calamos figemus, ubi unaquæque uitis uentura eſt. Ita ſpatium totius tabulæ ſurculis complebitur ad numerũ uitiũ futurarũ: atque is qui pancturus eſt proiecta circa ſurculos ſarmẽta ſine ullo errore deponet. Præterea non eſt uno genere uitium omne paſtinum conſerendum, ne annus iniquus generi ſpem uindemiæ totius extinguat. Et ideo quatuor, aut quinque eximii generis ſarmenta pangemus: ſed maxime expediet genera tabulatim diſponi, & decimanis diuidi, niſi deterreat operis difficultas: quòd ſi eſt uetus uinea, ſingulorum generum ſurculis tabulatim poterimus inſerere: & facilè hoc genus colẽdi, quod eſt pulchrum, atque utile, conſequemur. Ita & maturitatis, & floris tempora, quæ in uite diuerſa ſunt, ſuis temporibus opportunius obtinere poterimus. Nec paruo conſtabit, ſi legatur maturitas cum acerbitate, diſpẽdium, cum unius tempeſtiuam uindemiam ſequi, ſit permiſta cruditate uitioſum, & alterius ſeras maturitates expectare damnificum. Huic commodo adiicitur, quòd pro generũ diuerſitate per gradus accedente uindemia minor operarum numerus eam poterit expedire, & generatim condere, ac melius puros ſapores, ſine luctamine alterius generis unaquæque uina ſeruare. Hoc ſi difficile uidebitur, nõ alias ſimul conſeras, quàm quæ & ſapore, & flore, & maturitate conueniunt. Sed hæc in paſtinis, uel ſulcis ratio erit, in ſcrobibus uerò per angulos IIII ſarmẽta deponis. Sed (ut aſſerit Columella) uinaceam ſtercori miſtam ſimul ſparges, & ſi exile ſolum fuerit, pinguem terram ſcrobi inſeres, uel aliunde portatam. Cum uerò plantam, uel malleolum 55

diſponimus,modicè humido ſolo,ſed potius arido,quam lutoſo duabus gemmis ſupra terram relictis, ſarmenta ponemus obliqua,& ſic facilius comprehendent.

De arbuſtiuis uitibus, & plantis arborum uitiferarum. TIT. X.

Quòd ſi arbuſtũ te habere delectat, plãtam generoſæ uitis prius in ſeminario nutrire debebis, ut inde radicata tranſferatur ad ſcrobem,cui arbor iniuncta eſt. Seminarium *uerò dicimus æquè foſſam tabulam pedum duorum ſemis altitudine.* In *hac,quam pro numero ponendarũ uitium,uel qualiũcunque plantarũ protendis, aut contrahis, breuiſſimo ſpatio diſtantia inter ſe ſarmenta depones . ſi uallis,aut humectus eſt campus, trium gemmarum exceptis minutis,quas habebit inferius . & ubi conualuerint, hinc poſt bienniũ radicatas uites,uel arbuſculas tranſferas:quas cũ depones in ſcrobe,ad ſingulas materias rediges,putatis omnibus,quæ ſcabra ſunt, curtatis etiã radicibus,ſi quas potueris inuenire uexatas.* In *ſcrobe autem ad arbuſtum faciendum duas radicatas uites depones,hoc ſeruans,ne ſe in radice contingant: ſed lapides quinum propè librarum medios in utranque conſtitues,& ipſas uites ad ſcrobis latera diſcreta coniũges.* Mago *aſſerit,ſcrobem non primo anno eſſe complendam, ſed ſubinde coæquandam,quæ res uitem faciet altius fundare radices. ſed hoc aridis prouincijs fortè conueniet, humidis autem ſata putrefiẽt recepto humore,niſi ſtãtim terra cumuletur.* Sed *arbuſta qui faciet, plantas arborũ de his generibus ponat, ſi agro ſuppetit abundãtia,populo,ulmo, fraxino in montanis,& aſperis in quibus ulmus minus læta eſt.* Has *etiam* Columella *dicit ſeminario debere nutriri .* Mihi *uidetur,*
56 *quòd nulla prouincia ſit,quæ non ex his quancunque ſpõte*

producat. Plantas etiã maiores de locis quibuſcunque trãſlatas, uel eorũ generum truncos radicatos hoc tempore circa ſcrobẽ uitis oportere conſtitui. Sed ſi ager frumentarius fuerit, ubi arbuſta diſponis, quadragenos pedes inter arbores relinque, ut ſeri poſſit, in exili autem uicenos. In ſcrobe uerò uitis ab arbore ſua ſeſquipedis ſpatio diſtare debebit. Nam uitis multum ſubiecta arbori, incremento arboris opprimetur, caueis etiam munienda eſt aduerſum pecoris appetentis iniurias, & arbori ſuæ protinus alliganda. Eſt & aliud de tranſferenda ex arbuſto uite compendium: Fit ex uimine parua corbicula, quæ menſura pedis, uel aliquãto minus circini ſpatio poſſit amplecti. Hæc ad arborem, cui uitis inhæret, fertur, & in fundi media parte pertunditur, quo ſarmento uirgam poſſit admittere. Inducto itaque ſarmento uitis eius, de qua tranſferre diſponis, corbicula ipſa ex aliqua arboris parte ſuſpenditur, & uiua terra repletur, ut ſarmentũ terra poſſit includi, quod ſarmentum prius intorquetur. Ita exacto annui temporis ſpatio, ſarmentũ, quod clauſum eſt, radices creabit intra prædictam corbiculam. Tunc ſub fundo corbis inciſum radicatum ſarmentum cum ipſa corbe portabitur ad locũ quem uitibus arbuſtiuis deſtinabis implere, ibique obruetur circa arboris maritãdæ radices. Hoc genere quantum uolueris numerũ uitium tranſferes ſine ambiguitate prehendendi.

De uineis prouincialibus. TIT. XI.

Vineæ in prouincijs multis generibus fiunt: ſed optimum genus eſt, ubi uitis uelut arbuſcula ſtat breui crure fundata. Hæc primo calamo iuuatur, donec ſolidetur: ſed altior ſeſquipede eſſe nõ debet: ubi robuſta fuerit, ſola conſiſtet. Aliud genus eſt, in quo cannis pluribus circa diſpoſitis, ipſa uitis per cannas ſarmentis ligatis in orbiculos 57

flectitur ſe ſequentes. V*ltimæ poſitionis uitis eſt, quæ per terram proiecta diſcumbit.* H*æ omnes & ſcrobibus ponuntur, & ſulcis.*

De *putandis uineis communibus, altis, uel humilibus.* TIT. XII.

Hoc *menſe locis frigidis aliquatenus, & temperatis uitiũ iuſta putatio eſt.* Sed, *ubi multæ ſunt uineæ, diuidantur, & pars earum, quæ* Septentrionem *reſpicet, uerno putetur. alia pars aduerſa clementioribus plagis, recidatur autũno.* Sed *in putatione ſẽper nitamur, ut uitis fiat in crure robuſtior, neue debili uiticulæ duo duramẽta ſeruemus.* A*uferẽda ſunt lata, intorta, debilia, malis locis nata ſarmẽta.* Focaneus *etiã, qui inter duo brachia medius naſcitur, debet abradi: qui ſi pinguitudine ſua brachiũ quòdcunque proximũ debilitauerit, illi deciſo ipſe ſuccedat.* Erit *tamen optimi putatoris, inferius ſarmentum, quod bono loco natũ fuerit, reparãdæ uitis cauſa ſemper tueri, & ad unam, uel duas gemmas relinquere.* In *locis clemẽtioribus altius uitem licebit expãdere: in exilibus, aut æſtuoſis, aut decliuibus, aut procelloſis humilior eſt habẽda. locis pinguibus, ſingulis brachijs uitium bina flagella dimitte.* Sed *erit ſapientis æſtimare uim uitis. nam quæ altius tollitur, & fœcunda eſt, plus quàm octo palmites habere nõ debet, ita ut conſeruemus ſemper in inferiore parte cuſtodẽ.* Circa *crus quicquid naſcitur, amputandum eſt, ſi non deſideret uinea reuocari. quòd ſi truncus uitis ſole, aut pluuijs, aut noxijs animalibus eſt cauatus, purgamus quicquid eſt mortuum, plagáſque eas amurca linimus, & terra: quod proderit aduerſum prædicta.* Cortex *etiam reciſus, & pendens à uite tollatur: quæ res minorem fœcem reddit in uino.* M*uſcus radatur ubicũque repertus.* Sed *plagæ, quas in duro uitis ac-*

cipiet,obliquæ,& rotundæ eſſe debebunt.Deciſis:ſicut ſu- 58
prà dixi,male natis omnibus,& ueteribus, nouellos, &
fructuarios ſerua.Vngues etiam cuſtodum ſiccos, & an-
notinos recide,& omnia,quæ uetera,uel ſcabra reperies.
Illæ,quæ altius coluntur,ut in iugo,uel pergula, ubi qua-
tuor pedibus ſupra terrã leuatæ ſteterint,quaterna bra
chia habeant.Si macra uitis erit,in ſingulis brachijs ſin-
gula flagella dimittimus: ſi pinguis, bina. ſed prouiden-
dum, ne in ima parte ſint ſarmenta, quæ ſeruas. quod
cum fit,uitis, tanquam ſi fulgore tangatur,areſcit.Relin-
quẽda ſunt ſarmenta neque circa durum,neque in ſum-
mo:quia hæc uelut pampinaria minus afferunt, illa uitẽ
nimietate fœtus onerãt,& lõgius ducunt. Quare in me-
dio loco ſeruanda ſunt,quæ tuemur. Plaga non iuxta gem
mam,ſed aliquanto ſuperius fiat, & euertatur à gemma
propter lacrymam defluentem.

De putatione arbuſti. TIT. XIII.

Vitis,quæ in arbore collocatur,prima eius materia ad
ſecundam,uel tertiam gemmam præcidatur.Deinde om-
nibus annis aliquid per ramos creſcere ſubinde patia-
mur,unam materiã ſemper ad cacumẽ arboris dirigentes.
Sed qui fructũ uolũt maximũ,materias plures per ramos
ſubmittũt.qui uinum melius, ſarmẽta in cacumen exten
dũt. Fortioribus ramis arborum plures materiæ,debiliori
bus imponendæ ſunt pauciores. Putãdi autem ratio talis
eſt,ut & uetera ſarmẽta,quibus primi anni fructus pepẽ
dit,omnia recidãtur, & noua circũciſis capreolis, & ra-
mulis inutilibus dimittantur. Sed prouidẽdũ eſt,omnibus
annis uitẽ reſolui,ac religari,quia refrigeratur.Ita formã
di ſunt rami arborum uitiferarũ, ne alter ſub alterius li
nea dirigatur:ſed loco pingui ulmus à terra octo pedibus,

59 *gracili uerò ſeptem ſine ramo relinquenda eſt. In ſolo roſido, & nebuloſo rami arboris uitiferæ in orientem, & occidentem putatione dirigantur, ut latera uacua ſolis mēbra totius uitis oſtendant. Agendū eſt autem, ut uitis ſpiſſa non ſit in arbore, & deficientibus primis arboribus ſubſtituendæ ſunt aliæ. In loco cliuoſo humilius rami arborum ſeruandi ſunt: in plano & uliginoſo, altius. Palmites ad arborē non duro uimine ligentur, ne eos uinculum recidat, aut atterat. Hoc autem noueris, quia palmes, quod extra ligaturam pendens habuerit, fructum induet: quod infra ligaturam, materiæ ſequentis annis deputabit.*

De prouincialibus uineis putandis.

TIT. XIIII.

Vites, quas prouinciali more uelut arbuſculas ſtare dixi, ſi inſtituere uelis, ramos à quatuor partibus his relinques, & in eis brachij ſarmenta pro uitis poſſibilitate ſeruabis. Vites autem, quæ annis in orbem cinguntur, ſic putentur, quemadmodum eæ, quæ nituntur ridicis, aut palis. Illæ uerò quæ ſine adminiculis iacēt, quod pro ſola indigentia faciendum eſt, uel neceſſitate prouinciæ, primo anno duas gemmas, deinde plures habebunt. Sed huius generis uinea ſtrictius eſt putanda.

De nouellæ uitis putatione. TIT. XV.

Nouellam uitem Columella dicit à primo anno ad unam materiam eſſe formandam, nec recidendam totam, ſicut Italiæ conſuetudo eſt. Anno ſecundo expleto, quia uel intereant uites in totum reciſæ, uel infœcunda ſarmenta producant, quæ amputato capite uelut pampinaria de duro coguntur exire, quare iuxta ipſam commiſſuram ueteris ſarmenti, unam, uel duas gemmas cenſemus relinquendas: quod eſt meritò in uiticula fortiore ſeruandū, & ſa-

nè excipiendã calamis nouellã, uel exiguis palis, ut tertio anno robuſtiores poſſit accipere. Nam quadrima nouella, ubi lætum ſolum eſt, tres materias meritò nutrire cogetur. Statim poſt putationem ſarmenta deciſa à uineis, & rubi, & impedimentum foſſoris omne tollatur.

De propaginibus. TIT. XVI.

Hoc etiam menſe propagandæ ſunt uites: ſed uetus, et exeſa uinea, cuius duramenta longe proceſſerunt, ut Columella dicit, mergis melius reparabitur, quàm ſi infoſſione totius corporis obruatur, quod agricolis certum eſt diſplicere. Mergum dicimus, quoties uelut arcus ſupra terram relinquitur, alia parte uitis infoſſa. Nã (ut ait Columella) cum totæ ſtratæ ſunt, plurimis radicibus totius corporis fatigantur. Mergi uerò poſt bienniũ reciduntur in ea parte, quæ ſuprà eſt, & in loco iuſtas uites relinquunt. Sed (ut agricolæ aſſerunt) poſt biennium ſi recidas, plerũque infirmas habent radices, & repentè ſimul pereunt.

De inſitionibus. TIT. XVII.

Hoc menſe calidis, & apricis locis optimè celebratur inſitio, quæ fit tribus generibus. Sed ex his duo nunc fieri poſſunt, tertium reſeruatur æſtati. Sunt autem genera inſerendi hæc, aut ſub cortice, aut in trunco, aut emplaſtro. Inſeremus ergo ſic: Arborem uel ramum, in loco qui nitidus eſt, & ſine cicatrice, ſerra recidemus non læſo cortice. Poſt ſerraturam, plagam ferramentis acutis incidamus. Inde quaſi cuneum tenuem ferreum, uel oſſeum, maxime leoninum, inter corticem, & lignum tribus propè digitis conſideranter deponimus, ne corticis faſcia diſſipetur, & in eum modum ſubducto cuneo, ſtatim ſurculum mergimus una parte deciſũ ſalua medulla, & cortice partis alterius, qui ſupra arborẽ ſex, uel octo digitis emineat.

Duos, uel tres, uel plures ſurculos pro trunci qualitate cõ
61 *ſtituimus: quaternis digitis, uel amplius inter eos ſpatiũ relinquimus: tũc iunco, aut ulmo, aut uimine ſtringimus, & ſupra lutum muſco tectum ponemus, ac ligabimus, ut quatuor digitis ſuprà lutum poſſit ſurculus eminere. Pleroſque delectat ſtrictum primo ſectæ arboris truncum uinculis arctioribus in medio findere, & ibi ſurculos ex utraque parte raſos in modũ cunei, ut integra ſit medulla, demergere, præmiſſo antè cuneolo, quo ſubducto, depoſitus ſurculus redeunte in plagam materia, poſſit aſtringi. Sed hoc utrunque genus uernum eſt, & fit creſcente luna ubi incipit gemma arborum turgeſcere. Surculi autem, qui inſerendi ſunt, ſint nouelli, fertiles, nodoſi, de nouo nati, ab Orientali arboris parte deciſi, craſſitudine digiti minoris, bifurci, uel trifurci, gemmis pluribus uberati. Si arborem minorem deſiderabis inſerere, in qua ſine dubio meliora incrementa proueniunt, circa terram ſecato: & quod melius eſt, ſurculos inter lignũ, corticémq; depone, tunc ſtringe. Quidam raſum ex utraque parte ſurculum conuenientẽ ſoliditati arboris inſerendæ ſic in medio deponunt, ut cortex ſurculi undique cortici arboris reddatur æqualis. Sed in nouella arbore terra mota uſque ad ipſum inſitum colligatur, quæ res eam à uento, & calore defendet. Mihi aſſeruit diligens agricola, omne inſitum ſine dubio comprehendere, ſi depoſitis ſurculis uiſcum non temperatum in ipſa plaga pariter mergamus, quaſi glutino quodam ſuccos materiæ utriuſque miſturum. De emplaſtratione ſuo menſe dicemus. Quartum genus Columella ſic retulit. Gallica terebra uſque ad medullam arborem perforandam, plaga interius leuiter inclinata. ibi educto omni ſcobe, uitem, uel ramum ad modum fora-*

minis impreſſi delibratum,ſuccidum tamen,& humentẽ ſtrictè imprimi,una aut duabus gemmis foris relictis. tũc 62 argilla,& muſco locum diligenter operiri.ita & uites in ulmo inſeri poſſe commiſſas. Hiſpanus quidam mihi hoc genus nouæ inſitionis oſtendit,quod ex perſico ſe aſſerebat expertum.Salicis ramũ brachij craſſitudine,ſolidum, lõgum,cubitis duobus,aut melius terebrari iuſſit in medio,& plantam perſici in eodem loco in quo conſiſtit,ſpoliatam ramis omnibus, ſolo capite relicto per ipſum ſaligni manubrij foramen induci : tunc eundem ſalicis ramũ terræ capite utroque demerſo,in arcus ſimilitudinem debere curuari,foramen luto,muſco,uinculis ſtringi: anno deinde exempto, ubi infra medullam ſalicis caput plãtæ ſic cohæſerit,ut unitas ſit ex duobus miſta corporibus,plantam ſubter incidi,atque transferri,& aggerari terrã,quæ arcum ſalicis cum perſici cacumine poſſit operire : hinc perſici poma ſine oſſibus naſci:ſed hoc locis humidis cõuenire, uel riguis, & ſalices aquationibus adiuuandas, ut & natura ligni uigeat,quæ delectatur humore,& ſuperfluentem copiam ſucci germinibus miniſtret alienis.

De inſtituendis oliuetis. TIT. XVIII.

Hoc menſe locis temperatis inſtituemus olineta, quæ uel paſtinis conſerenda ſunt, ut extremas circa decimanũ tabulas cingant,uel ſuum locum tenebunt.Si ponuntur in paſtino, radicatæ plãtæ deciſis capitibus,& brachijs,& in truncum redactæ uſque ad menſurã cubiti unius, & palmi fermento terræ foſſæ defigantur, locum palo antea deprimente ordei grana ſubteriaciãtur,& amputetur ijs quicquid putridi inuentum fuerit, aut arentis, & tunc amputata capita luto uelentur,& muſco,ulmeis uinculis,uel tenacibus, quibuſcunque conſtricta.Sed maximũ

*beneficium eſt, ut proficiat incremento, ſi rubrica partes
notentur, quibus obuerſæ ſteterunt, & contra eas ſimili*
63 *ratione ponantur. Sint à ſe diſcretæ pedibus quindecim,
uel uiginti. Omnis ſubinde circa eas herba uellatur: &
quoties imber ſe infuderit, breuiſſimis, ac frequentiſſimis
foſſionibus ſolicitentur. & ſubinde ducta à trunco terra,
atque permiſta in aliquanto altiores cumulos congeratur.
Quòd ſi oliuetum ſuo loco facere uolueris, hæc genera ter
rarum ſequêris: Terram, cui miſta ſit glarea, aut cretam
ſabulonis coniunctione reſolutam, aut pinguẽ ſabulonem,
aut terram naturæ denſioris, & humidæ. Creta figuli o-
mnino repudianda eſt, & uliginoſa, & in qua ſemper hu
mor aſſiſtit, & ſabulo macer, & nuda glarea: quamuis
enim comprehendat, non conualeſcit. Poteſt ſeri & ubi
arbutus, aut ilex ſteterat. nam cerrus, & æſculus exciſa
radices noxias relinquit, quarum uirus oleam necat. Lo-
cis æſtuoſis, Septentrionali colle: frigidis, Meridiano gau-
det. Medijs cliuis delectatur. Neque imum locum, neque
arduum patitur, magis modicos cliuos diligit, ſicut eſt re-
gio Sabina, uel Bætica. Baccarum genus numeroſum eſt,
& plurium uocabulorum, ſicut Pauſia, Orchis, Radius,
Sergia, Licinia, Cominia, & cæteræ, quas nominare non
attinet. Pauſia tamen oleum, quod reddit, dum uiride eſt,
optimum eſt, ſed cito uetuſtate corrumpitur. Optimum Lici
nia dat, plurimum Sergia. Sed de his hæc generaliter præ
cepiſſe ſufficiet, maiores baccas cibo, minores oleo profutu-
ras. Si frumentarius ager eſt, quẽ conſerimus oliueto, qua-
dragenis inter ſe pedibus diſtent: ſi macer, uicenis qui-
nis. Melius faciemus, ſi ordines in Fauonium dirigimus.
Cum deponentur, in ſcrobes ſiccas conſtituantur quater-
nis pedibus foſſas. Glarea etiam, ubi lapides defuerint,*

miſceatur, & ſtercus. Si clauſus locus eſt, modicæ ſupra terram, quæ ponuntur, emineant. Si pecora formidantur, altiores trunci eſſe debebunt. In ſiccis uerò prouincijs cum pluuiæ deſunt, rigare conueniet. Si prouincia indiget oli- 64
uetis, & non eſt unde planta ſumatur, ſeminarium faciendum eſt, id eſt tabula effoſſa, ſicut ſuperius dixi, ut ibi (ſicut Columella dicit) rami ſerra inciſi in modum ſeſquipedalem deponantur. Inde poſt quinquennium poterit ualida planta transferri, & locis frigidis hoc menſe plantari. Scio pleroſque, quod facilius, atque utilius eſt, radices olearum, quæ in ſiluis plerunque ſunt, aut in locis deſertis, in cubitalem menſuram reciſas, aut in ſeminario, ſi placuerit, aut in olineto ſolere diſponere, & admiſtione ſtercoris adiuuare. Quare proueniet, ut ex unius arboris radicibus numeroſa planta naſcatur.

De *pomiferis, & ſpatijs earum generale præceptum.* TIT. XIX.

Etiam pomiferas arbores poſſumus in paſtinis à Septẽtrionali regione diſponere, de quibus ſigillatim dicemus, quæ ſpecialiter ſunt tenenda. Nam pomis eadem conuenit terra, quæ uitibus. Scrobes autem maiores facies, ut materiæ proſit, & fructui. Si pomarium facies, inter ordines tricenos pedes relinques. Plantas ſtatues radicatas, quod eſt melius: ſed ſeruabis, ne cacumina, aut manu fracta, aut eroſa non creſcant. Vnunquenque ordinem ſuo generi deputabis, ne infirmæ à ualentioribus opprimantur. Plantas ſimiliter notabimus, ut ipſis, quibus ſteterant cardinibus opponamus. De cliuo ſicco, & exili, in planum, pinguem, & humidum transferemus. Si truncos ponere uolueris, ſupra terram propè tribus pedibus erigantur. Vbi duas in una ſcrobe plantas deponis, cauendum eſt, ne ſe

contingant. nam uermibus interibunt. Sed (ut Columella dicit) feraciores ſunt, quæ ſeminibus, hoc eſt nucibus ſuis, quàm quæ plantis ponuntur, aut ramis. Vbi regio ſiccior eſt, aquationibus adiuuentur.

65 *De fodiendis, palandis, & ligandis uitibus, uel lætandis arboribus, & plantis circumfodiendis.* TIT. XX.

Nunc locis maritimis, & calidis fodiendæ ſunt uites: uel (ſi hæc prouinciæ conſuetudo eſt) exarandæ, & in eiſdem locis palandæ, aut ligandæ ſunt uineæ prius quàm gemma procedat, cuius concuſſione, uel attritu incurritur grande diſpendium. Nunc oleæ, cæteræque arbores lætamen accipiunt decreſcente luna. Sufficiet autem maiori arbori uehes una, minori media, ita ut ſubducta à radicibus terra, & fimo permiſta, reuocetur. Tempore hoc ſi quæ ſunt in ſeminarijs plantæ, circunfodiendæ ſunt, & amputandi eis rami ſuperflui, uel radiculæ, quas circa in ſuperiore parte miſerunt.

De roſis, lilijs, croco, uiolis conſerendis.

TIT. XXI.

Hoc menſe roſaria conſeremus, quæ ſulco breuiſſimo, aut ſcrobibus ponenda ſunt, uel uirgultis, uel etiam ſemine. Semina autem roſarum non putemus medios floſculos eſſe aurei coloris, quos roſæ ferunt, ſed baccas nutriunt, quas in breuiſſimi pyri ſimilitudinem plenas ſeminibus poſt uindemiā reddunt maturas, quarū tamen maturitas ex colore fuſco & mollicie poterit æſtimari. Siqua etiam ſunt antiqua roſaria, hoc tempore circunfodiūtur ſarculis, uel dolabris, & ariditas uniuerſa reciditur. Nunc et quæ rara ſunt poſſunt ducta uirgarum propagine reparari. Si roſam temperius habere uolueris, duobus palmis

ab ea in gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in die. Nunc & liliorum bulbos ponemus, uel lilia ante habitā ſarriemus ſumma diligentia, ne oculos circa radicem naſcentes, & minores bulbulos ſauciemus, qui à matre ſubtracti, atque in alios digeſti ordines noua lilieta formabūt. Item uiolarum plantæ, & croci bulbi ſerendi ſunt, uel ſubtiliter (ſi fuerant antè) fodiendi.

De *lini ſemine ſerendo.* TIT. XXII.

Hoc menſe aliqui lini ſemen læto ſolo in iugerum X *modios ſpargunt, & lina conſequuntur exilia.*

De *cannetis, & aſparagis, & plantis ſalicum, & geneſtæ, & ſeminarijs myrti, & lauri.*

TIT. XXIII.

Tempore hoc canneta ponenda ſunt factis breuiſſimis ſcrobibus, & oculis cannarum per ſingulas ſcrobes obrutis, qui ſemipedis ſpatio inter ſe diſtare debebunt. Si *calidæ, & ſiccæ prouinciæ ſtudemus, ualles humidas, uel irriguas opus eſt deputare cannetis.* Si *frigida regio eſt, locis medijs inſtituantur, ſed ſucco uillarum ſubditis.* Inter *hæc aſparagorum etiam ſemina ſpargere poſſumus, ut miſta naſcantur, quia & aſparagi coluntur, & incendun tur eo more, quo cannæ.* Sed *ſi ſunt antiqua canneta, hoc tempore ſarrientur, receſis, quæ in radice purganda ſunt, id eſt putribus male porrectis, & ſiqua gignendi oculos non habebunt.* Nunc *ſalicis plantas, & omnium generum, quæ arbuſto applicandæ ſunt, uel geneſtas (ubi deerunt) obruemus.* Ex *baccis etiam myrti, & lauri ſeminaria faciemus, uel ſi fuerant, excolemus.*

De *hortis.* TIT. XXIIII.

Circa Idus Februarias *ſepes hortorum ex congeſto in funibus ſpinarum ſemine faciendæ ſunt, ſicut dictum*

eſt,cum de munimine loqueremur hortorum. Item *Græci*
dicunt de craſſa rubi uirga fieri debere particulas,& pal
maribus ſcrobibus obrui, & quotidie, donec frondeant,
foſſione, & rigatione nutriri. Hoc *menſe lactuca ſeritur,*
67 *ut poſſit* Aprili *menſe transferri.* Item *carduus ſeritur: &*
naſturcium,& coriandrum,& papauer, ſicut menſe No-
uembri,& allium,& ulpicum. Nunc *ſatureia ſeritur pin*
gui agro, non ſtercorato,ſed aprico, uel melius mari pro-
ximo, & cum cepullis muſta ſeminatur. Hoc etiam *men-*
ſe cepullas ſeris, ſed conſtat & uere & autumno eſſe ſe-
minandas. Si *ſemen eius ſeueris, in caput creſcit, & mi-*
nus reddit *in ſemine.* Si *capitulum ponas,ipſum maceſcit,*
& multum ſemen educit. Terram *cepæ deſiderant pin-*
guem, uehementer ſubactam, irriguam, ſtercoratam. Ibi
areas faciemus omnibus herbis, & radice purgatas. Se-
remus placido, & ſereno die, maximè Auſtro, *uel* Euro
flantibus. Si *minuente luna ſerantur, tenues, & acriores*
proueniunt: ſi creſcente,robuſtæ,& ſaporis humecti. Ra-
rius ſunt ponendæ, runcandæ,ac ſarculandæ ſunt ſæpi-
us. Si *capita uoluerimus his eſſe maiora, folia omnia de-*
bemus auferre,& ſic ſuccus ad inferiora cogetur. De *qui-*
bus uerò ſemina colligenda ſunt iuuentur amminiculis,
ubi caulem cœperint excitare. Cum *niger color ſeminis*
fuerit, præferunt maturitatis indicia. Vellendi *ſunt thalli*
adhuc ſemiſicci cum ſemine, & ſic in ſole ſiccandi. Hoc
menſe anetum ſeres locis frigidis. Omnem *cæli ſtatum pa*
titur,ſed tepidiore lætatur. Rigetur, *ſi ſe imber abſtineat:*
ſeratur rarius. Aliqui *ſemen eius non obruunt, opinan-*
tes quòd à nulla aue tangatur. Nunc *& ſinapi ſerere poſ-*
ſumus. Hoc *etiam menſe caules ſeremus,qui & toto anno*
ſeri poſſunt. ſolum pingue, & ſatis ſubactum diligunt:

argillam & glaream timent: ſabulone, & arenis non
delectantur, niſi perennis unda ſuccurrat. Omnem cæli
ſtatum caulis patitur, frigidum magis. Cõtra auſtrum po-
ſiti citius ferunt, contra ſeptentrionem ſerius. Sed hic cau
lis & ſapore, & robore uincit. Cliuis delectatur, & ideo
ponendæ ſunt plantæ per puluinos arearum. Gaudet ſter 68
core, & ſarculatione. Rarius poſitus conualeſcit. Celerius
coquitur uirore ſeruato, ſi dum eſt trium, uel quatuor fo-
liorum, nitrum tritum cribello deſuper ſpargas, ut ſpeciẽ
pruinæ candentis imitetur. Columella dicit plantarum ra
dices alga marina inuoluendas ſeruandæ uiriditatis cau-
ſa, fimo ſimul adhærẽte. Ponendæ ſunt plantæ maioris in-
crementi, quia licet ſerius comprehendant, fortiores fient.
Si hiems eſt, tepido iam die, ſi æſtas, cum ſol in ueſperam
declinatur, planta pangenda eſt. Vaſtior fiet, ſi terra o-
periatur aſſiduè. Semen braſſicæ uetuſtum mutatur in ra
pa. Hoc menſe poſt Idus ſpongias aſparagorum uel nouas
formare incipiemus ex ſemine, uel antiquas ponemus. Mihi
etiam illud utile uidetur, ac diligens, ut aſparagi agreſtis
radices plurimas in unum locum congeramus cultum, uel
certe ſaxoſum, quæ ſtatim fructum dent ex loco, qui aliud
nil alebat, & has annis omnibus incendamus in ſcopis,
ut fructus frequentior ſurgat, & fortior. Hoc autẽ genus
eſt ſapore iucundius. Nunc etiam malua ſeri poteſt. Men-
tam quoque ſere plãtis, uel radicibus loco humido, uel cir
ca aquas. Apricum ſolum, nec pingue, nec ſtercoratum de-
ſiderat. Hoc menſe fœniculum ſeres loco aprico, & modi
ce ſaxoſo: ſeritur primo uere. Paſtinaca & ſemine pone-
tur, & plantis loco pingui, ſoluto altius paſtinato, raram
ſtatues, ut robur accipiat. Cunela etiã nunc ſeritur, & coli
tur eo more, quo allium, uel cepulla. Nunc cæreſolium lo-

*cis frigidis poſt Idus ſeratur: deſiderat agrum lætum,
humidum,ſtercoratum.Hoc menſe betam ſeremus,quãuis
poſſit & tota æſtate ſeminari.Amat agrum putrem, hu-
midum,lætum.Transferenda eſt quatuor,aut quinque fo
liorum radicibus fimo recenti oblitis.Amat frequenter ef
fodi,& multo ſtercore ſaturari. Hoc menſe porrus ſeren-
69 dus : quem ſi ſectilem uelis,poſt duos menſes,quàm ſatus
eſt,poteris deſecare manentem in areis ſuis : quamuis aſ-
ſerat Columella etiam ſectiuum diutius duraturum,me-
liorémque,ſi transferatur,& quoties ſecabitur,aqua iuue
tur,& ſtercore.Si capitatum facere uelis, quod uere ſeue-
ris,Octobri menſe transferre debebis. Serendus eſt loco
læto,& maximè campeſtri,area plana, paſtinata altè,&
diu ſubacta,& ſtercorata.Si ſectiuum uelis,ſpiſſius: ſi ca-
pitatum, rarius ſeres. Sarculo frequentandus eſt,& her-
bis liberandus. Cum digiti craſſitudinem habuerit,à me-
dia parte præciſis folijs, & truncatis radicibus transfe-
ratur, oblitus fimo liquido, quaternis, uel quinis digi-
tis ſeparetur . Cum radices agit,modicè comprehenden-
dus , & alleuandus eſt ſarculo, ut ſuſpenſus à terrra
quod ſpatij uacuum ſubter uenerit, capitis uaſtitate co-
gatur implere.Item plura ſemina in unum ligata ſi depo-
ſueris,grandis porrus naſcetur ex omnibus.Item ſi capi-
ti eius rapæ ſemen immittas ſine ferro,& pangas, mul-
tum fertur increſcere, melius ſi frequenter hoc facias.Hoc
menſe mula ſeritur,quo canneta ponuntur . Seritur oculis
ſicut calami, quos abſcindere , & terra leuiter debemus
obruere, terra foſſa, & ſubacta, excitatis ad lineam pul
uinis,quibus eius oculos oportet infodere, trium pedum
inter ſe ſpatio ſeparantur: Hoc menſe colocaſiæ bulbos
ponemus. Amant humidum locum, pinguem,maximè ir-*

riguum. Circa fontes lætantur, & riuos, nec de ſoli qualitate curant, ſi perpetuo foueantur humore. Frondere propè ſemper poſſunt, ſi tanquam citreta tegumentis defendantur à frigore. Hoc menſe cuminum, & aniſum ſeritur loco bene ſubacto, & cui lætamen admiſceas. Quod ſatum eſt, herbis purgetur aſſiduè.

De pomis, & primo de pyris. TIT. XXV.

Plantas pyrorum menſe Februario locis frigidis ponemus, calidis uerò Nouembri: ſed menſe Nouembri pyra lo- 70
cis tepidis conſerenda ſunt, ut ſolo inuentur irriguo: ita & florem plurimum proferent, & magnitudinem pomi turgentis acquirent. Naſci tamen tali ſolo maxime diligunt, quale unetis diximus conuenire: ſed læto ſolo & ualidas arbores, & fructus plurimos conſequemur. Lapidoſi generis pyra uitium mutare creduntur, ſi terris mollibus conſerantur. Sed pyrum plantis ſerere propè tardus euentus eſt: tamen quibus hoc placuit, ut ſemina generoſa nihil ſibi de agreſti aſperitate permiſceant, plantas bimas, aut trimas eo more, quo oleæ ponuntur, radicatas, magnis ſcrobibus ponāt, ſupra terram tribus altas, uel quatuor pedibus, quarum deciſa cacumina argilla muſta muſcus debet operire. Nam ſi quis pyrorum ſemen aſpergat, naſci quidem neceſſe eſt, originem ſuam refouente natura, cuius æternitati nulla tarditas poteſt afferre faſtidiū: ſed homini hoc expectare lōginquum eſt, cum & ſero ueniāt, & de generis nobilitate decedant. Melius ergo hoc menſe Nouēbri fiet, ut pyrorū plantas radicatas feramus agreſtiū, ſubactis bene ſcrobibus, ut cum prehēderint, inſerātur. Hoc autem intereſt, quòd quæ plātis ſuis ſeruntur, dulcedinem, ac teneritatem ſeruāt, diu tamen ſeruata non durāt: inſita uerò, moram temporis ſuſtinebūt. Spatia inter pyros trigin-

*ta pedum menſura diſcernat. Genus hoc arboris, ut profi-
ciat, frequenti humore, & aſſiduis foſſionibus eſt colendũ,
uſqueadeo, ut tempore, quo florere conſueuit, nihil perditu-
ra credatur de flore prolato, ſi eam tunc foſſor adiuuerit.
Multum proficis, ſi interiecto anno quale libet lætamen
adiungas: ſed bubulum ſpiſſa, & grauia poma generare
fertur. Aliqui cinerem miſcent, credentes hinc contrahi po
71 mis argutos ſapores. Generũ uarietates exequi ſuperuacuũ
puto, cum in ponendis, uel excolẽdis nulla ſit diſtantia. Si lã
guida arbor eſt pyri, uel ablaqueatæ radicem terebras, &
ibi ligneum palum de prinus, uel in trunco ſimiliter tere-
brato ex teda cuneũ figis, uel, ſi hoc deſit, ex quercu. Ver-
mes eius arboris & nati necantur, & naſci prohibentur, ra
dicibus felle taurino frequẽter infuſis. Itẽ fæces uini ueteris
recentes, ſi radicibus affundantur per triduum, diutius
arbores in floribus laborare non faciunt. Si lapidoſa py-
rus eſt, ab extremis radicibus terram priorem leuabis, &
ſecernes omnes lapillos, quibus diligenter remotis, alteram
terram cribro cretam in loco eius infundes. ſed hoc pro-
derit, ſi rigare non ceſſas. Mẽſe Februario, & Martio pri-
us inſeritur, more, quo dictum eſt, cum de inſitione loque-
remur, ſub cortice, & in trunco. Inſeritur autem pyro agre-
ſti, malo, ut nonnulli amygdalo, & ſpino, ut Virgilius, or-
no, & fraxino, cydonio, ut aliqui, & punico, ſed fiſſo ligno.
Surculus pyri, qui inſeritur ante ſolſtitium, anniculus eſſe
debet, & prius quàm figatur, folijs, & omni tenera parte
priuari: poſt ſolſtitium uero eum figis, qui ſummum ger-
men incluſit. Pyrus omni genere inſeritur. Cõdienda ſunt
pyra ita, die placido decreſcente luna à uigeſima ſecunda
uſque in octauam. Eadem poma ſicca, & manu lecta ab
hora ſecunda in quintam, uel à ſeptima in decimam, à ca-*

ducis diligenter electa integra, & propè dura, & aliquanto uiridia in picato uaſe clauduntur, quod operculo tegitur, & deorſum os eius inclinatur, atque breui ſcrobe obruitur in eo loco, circa quem perennis aqua decurrit. Item quæ dura ſunt, in carne, & cute, prius in aceruo poſita, ubi ſe mollire cœperint, in uas fictile bene coctum, picatúmque ponuntur, & operculo ſuperueniente gypſantur. Vas breui ſcrobe demergitur in eo loco, qui quotidie ſole tangatur. Plurimi pyra obruta inter paleas, aut frumenta ſeruarunt. Alij ſtatim lecta cum tenacibus ſuis picatis urceis condiderunt, & oribus uaſculorum gypſo, uel picæ clauſis ipſa ſub diuo obruta ſabulone texerunt. Alij pyra, quæ ſe non contingerent, in melle ſeruarunt. Item pyra diuiſa, & purgata granis in ſole ſiccantur. Aliqui aquam ſalſam cum cœperit undare calefacta, diſpumant, & ei pòſt iam frigida pyra ſeruanda demergunt. Tunc exempta poſt tempus exiguum condunt urceo, & eius lito ore conſeruãt: uel nocte, & die in frigida ſalſa manere patiuntur: pòſt in aqua pura biduo macerant, deinde in ſapa, uel paſſo, uel dulci uino merſa cuſtodiunt.

Vinum pyri, & acetum.

Vinum de pyris fit, ſi contuſa, & ſacco rariſſimo condita ponderibus cõprimantur, aut prælo. Hieme durat, ſed prima aceſcit æſtate. Acetum ſic fit de pyris: Pyra ſilueſtria, uel aſperi generis matura in cumulo reſeruantur per triduum. Deinde mittuntur in uaſculo, cui fontana, aut pluuialis aqua miſcetur, & opertum uas per triginta dies relinquitur, ac ſubinde quantum ſublatum fuerit aceti ad uſum, tantum redditur aquæ ad reparationem.

Liquamen ex pyris.

Liquamen de pyris caſtimoniale ſic fiet: Pyra maturiſſima cum ſale calcantur integra. Vbi carnes eorum fuerint reſolutæ, uel in cupellis, uel in uaſculis fictilibus picatis condiuntur. Poſt menſem tertium, ſuſpenſæ eæ carnes liquorem dimittunt ſaporis iucundi, ſed coloris albiduli. Circa hoc illud proderit, ut tempore, quo ſaliuntur, pro aliqua parte una nigella permiſceas.

De malis.

73 *Menſe Februario, & Martio mala ſeramus, ſi calida, & ſicca regio eſt, Octobri, & Nouembri. Eorum plura ſunt genera, quæ numerare ſuperfluum eſt. Amant pingue ac lætum ſolum, & cui humorem non tam rigatio, quàm natura ſuppeditet. Et ſi in arena, uel argilla ſit, rigationibus adiuuetur. Montanis locis debent ad Meridiem uerſa conſtitui. Et frigido ſolo proueniunt, ſi cæli tepor adiuuerit: nec in aſperis, & humectis ſedem recuſant. Macrum, & aridum ſolum poma uermiculoſa efficit, & caduca. Seruntur omni genere, ſicut pyri: neque exarari, neque effodi deſiderant. Idcirco eis magis prata conueniunt. Stercus ouillum tantum non exigunt quidem, ſed libenter aſſumunt, uel ſi cineris pulueres miſceantur. Amant modeſtas rigationes. Putatio illis apta eſt, ſed maxime ut arida, & male nata tollantur. Citius ſeneſcit hæc arbor, & in ſenectute degenerat. Si caduca ſunt poma, fiſſæ radici lapis iniectus poma retinebit: lacertæ uiridis felle ſi tangantur cacumina, non putreſcit. Vermes eius ſuillo ſtercore miſto humanæ urinæ, aut felle bubulo extinguntur: qui ſi plures circa arborem ſunt, æreo ſcalpro ſemel raſi non ultrà naſcentur, ſi ea loca, unde raſi ſunt, bubulum ſtercus obducat. Si ſpiſſa poma ramos onerabunt,*

interlegenda ſunt quæque uitioſa, ut alimentum cæteris ſuccus æquiparet, & generoſis abundantiam miniſtret, quam numeroſa utilitate perdebat. Malus omni generi inſeri poteſt, quo pyrus. Menſe Februario, Martio, & alijs, quibus pyrus inſeritur in malo, in pyro, in ſpino, pruno, ſorbo, perſico, platano, populo, ſalice. Diligenter legenda ſunt mala, quæ uolumus cuſtodire. ea in locis obſcuris, ubi uentus non ſit, ſtramentis prius in crate ſubiectis, in cumulos ſecreta diſponimus: qui cumuli frequenti diuiſione ſeparentur. Aliqui diuerſa dixerunt, uel ſingula in uaſculis fictilibus picatis atque oblitis claudi, uel argilla inuolui, uel ſolos pediculos creta adlini, uel in tabulis ſubſtrata palea diſponi, & ſtramentis de ſuperiore parte cooperiri. Mala rotunda, quæ orbiculata dicuntur, ſine cura toto anno ſeruari poſſunt. Alij in puteo, uel in ciſterna mergunt uaſa fictilia, quibus diligenter picatis, & clauſis mala committuntur. Alij ex arbore mala illæſa ſumpſerunt, & pediculis eorũ picæ feruenti merſis, ſupra tabulatũ per ordinem diſponunt, nucum folijs ſubter expoſitis. Plerique ſcrobẽ populi, uel abietis inter mala diffundunt. Cõſtat mala ſic ponenda, ut pediculorum partes deorſum facias, neque ante, quàm uſu neceſſaria uideãtur eſſe, contingas. Vinum, & acetum fit ex malis, ſicut ex pyris antè præcepi. Cydonijs ſerendis plerique tempora diuerſa dixerũt: tamen mihi uſu compertũ eſt in Italia circa Vrbẽ, menſe Februario, uel inchoante Martio plantas cydoniorum radicatas in paſtinato ſolo tenuiſſe adeò feliciter, ut ſæpe ſequentis anni fruge gauderent, ſi poſita maioris ſtatus fuiſſent. Locis ſiccis, & calidis, extremo Octobri, uel Nouembri inchoante ponantur. Amant cydonij locum frigidum, humectum. Si in tepido ſtatuuntur, opus eſt 74

*illis rigatione ſuccurri. Ferunt tamen ſtatum mediocris ſi-
tus, inter naturam frigoris, & caloris, & in planis, & in
decliuibus proueniunt, tamen magis inclinata, & deuexa
deſiderant. Serunt aliqui cacuminibus, & talea, ſed tar-
dus eſt in utroque prouentus. Ita ponendæ ſunt largæ ar-
bores cydonij, ne alteram quatiente uento ſtillicidium tan
gat alterius. Dum minor eſt, uel quando ponitur, iuuetur
ſtercore, maior uerò cinere, uel cretæ puluere ſemel toto an-
no radicibus miſſo. Poma in his & cito matura, & maio-
ris incrementi aſſiduus humor efficiet. Rigandæ ſunt, quo-
ties cæleſtis negatur infuſio, & circunfodiendæ locis cali-
dis, Octobri menſe, & Nouembri: frigidis uerò, Februario,
75 uel Martio. Niſi enim circunfodiantur aſſiduè, aut ſteriles
efficiuntur, aut earum poma degenerant. Putandæ ſunt,
ſicut probaui, & à uitioſis omnibus liberandæ. Si arbor
ægra eſt, amurca aquæ æqualiter miſta radicibus debet
affundi, aut calx uiua temperata cum creta, uel reſina lo
cularis pici liquidæ miſta trunco arboris adlini, uel abla-
queatæ arbori circa radices imparis numeri poma cydo-
nia pro magnitudine eius ponenda, & obruenda firman-
tur: quod annis ſingulis factum, cuſtodiet à uitijs, ſed arbo
ris longè derogabit ætati. Menſe Februario cydonia inſe-
runtur, melius in trunco, quàm in cortice. Recipiunt in ſe
ſurculos propè omnis generis punici, ſorbi, omnium malo-
rum, quæ meliora producunt. Inſeruntur autem nouellæ
arbores, quibus ſuccus eſt in cortice: ſi maior eſt, circa ra-
dicem melius inſeretur, ubi cortex, & lignum beneficio ſoli
adhærentis humeſcit. Legenda ſunt matura cydonia, quæ
hoc more ſeruantur, uel inter binas tegulas poſita, ſi luto
ex omni parte claudantur, uel ſi defruto incoquantur, aut
paſſo. Alij quæ maiora ſunt fici folijs inuoluta cuſtodiunt.*

Alij tantum locis ſiccis reponunt, à quibus uentus excluditur. Alij cãna, uel ebore in quatuor partes diuiſa, ſublatis omnibus quæ in medio ſunt, in uaſe fictili melle obruũt. Alij in melle ſic integra dimittunt. in quo genere condiendi ſatis matura deliguntur. Alij nulio obruunt, uel paleis ſeparata demergunt. Alij plenis uino optimo uaſculis mittunt: uel uini, & defruti ad ſeruanda cydonia, æquum corpus efficiunt. Alij dolijs muſti mergunt, atque ita claudunt, quod odoratum reddit & uinum. Aly in patina noua ſicco gypſo obruunt ſeparata cydonia.

Siliqua.

Siliqua Februario menſe ſeritur, & Nouembri & ſemine, & plantis: amat loca maritima, calida, ſicca, campeſtria: tamen (ut ego expertus ſum) in locis calidis fœcundior fiet, ſi adiuuetur humore: poteſt & taleis poni. Scrobem deſiderat largiorem. Inſeri etiã poſſe menſe Februario credunt aliqui, in prunc, uel amygdalo. Siliquæ ſeruantur diutiſſime, ſi expendantur in cratibus. 76

Morus.

Amica eſt morus, & uitis. Mori naſcuntur ex ſemine, ſed & poma, & uirgulta degenerant. Serenda eſt taleis, uel cacuminibus, melius autem taleis ſeſquipedalibus, ex utraque parte leuigatis, ac fimo oblitis. Cum locum palo ante fecerimus, immergimus, ac tegimus cinere terris admiſto. non amplius quam quatuor digitis operimus. Seremus à medio Februario, & toto Martio: locis uerò calidioribus, Octobri poſtremo, uel Nouembris initio, ſed uerno maxime, die nono Calendarum Aprilium. Amant loca calida, ſabuloſa, & plerunque maritima. In toſo, uel argilla uix cõprehẽdũt. Humor aſſiduus moris prodeſſe nõ creditur: foſſionibus lætatur, & ſtercore. Putria in his & arida

poſt triennium ſunt putanda. Plantam, ſi robuſta eſt, trãſferes menſe Octobri, *uel* Nouembri*: ſi tenera,* Februario, *& Martio. Scrobes deſiderant altiores, interualla maiora, ne altera umbris prematur alterius. Feracẽ, altiorẽmque arborem mori fieri aliqui tradiderunt, ſi perforato hinc inde trunco ſingulos cuneos inſeramus, terebinthi hinc, inde lentiſci. Circa Octobris Calendas morus ablaqueanda eſt, & radicibus eius uini ueteris recentiſſimæ feces infundendæ. Inſeritur autem in fico, & in ſe tantum ſub cortice. Vlmo inſita comprehendit: ſed parturit magnæ infelicitatis augmenta.*

Auellana.

Auellanæ ponendæ ſunt nucibus ſuis. non amplius
77 *ſuprà terra ducenda eſt, quàm craſſitudine digitorũ duo-*
rum. Plãtis tamen, & ſobole, expertus ſum melius prouenire. Menſe Februario, ſeu plãta, ſeu ſemen exponitur. gaudent loco macro, humido, frigido, & ſabuloſo. Menſe Iulio circa Nonas auellana matura eſt: locis tamen calidis.

Mixa.

Nunc ſerũtur mixa ex nucleis in aliquo uaſe poſitis, donec plãtæ induãt firmitatẽ, cælo tepido, terra ſoluta, humore moderato. Inſeruntur menſe Martio ſorbis, uel ſpinis.

De pomis aliorum menſium.

Etiam nunc tuberes ſeruntur, & inſeruntur, & oſſa duracinorum, uel plantæ eiuſdem generis ponuntur, & transferuntur, & inſeri poſſunt: & meſpilus inſeretur, & oſſa ponentur prunorum. Ficus etiam locis temperatis nunc poni poteſt, & ſorbus hoc etiam menſe ſeri, & amygdali ſemina in areis obrui, & locis temperatis nunc inſeri menſe inchoante, frigidis uero exeunte, conditis tamen ſurculis antè quàm germinent. Et piſtaciæ planta uel nunc

ſtatui, aut inſeri poteſt, & caſtanearum ſemina ſpargi. Nuces quoque iuglandes etiam nunc ſeminarijs recondi, & ipſum genus inſeri, & frigidis, & humectis locis nunc poterunt pineta ſeminari.

De educatione porcorum. TIT. XXVI.

Nunc uerres maxime fœminas inire debebunt. Legendi ſunt uaſti, & ampli corporis, ſed rotundi potius, quàm longi, uentre & clunibus magnis, roſtro breui, ceruice glandulis ſpiſſa, libidinoſi, anniculi, qui uſque ad quadrimos inire fœminas poſſunt. Scrofas uerò longi lateris debemus eligere, & quibus ad ſuſtinendum fœturæ onus magnus ſe uenter effundat, cætera uerribus ſimiles. Sed in regionibus frigidis denſi, & nigri pili, in tepidis qualeſcunque prouenerint. Fœmina ad creandum, uſque in 78 *annos ſeptem partus onera geſtare ſufficiet: ad concipiendum, annicula debet incipere. Quarto exempto menſe pariunt, ubi quintus incipiet. Incipiunt autem (ſicut dixi) menſe Februario, ut ſolidioribus herbis nati, & ſtipula ſuccedente paſcantur. Vbi facultas eſt tranſigendi, uenditis qui ſubinde nati ſunt, celerior matribus fœtura reparatur. Genus hoc omnibus locis haberi poteſt, melius tamen agris paluſtribus, quàm ſiccis, præcipue ubi arborum fructuoſarum ſilua ſuppetit, quæ ſubinde maturis fructibus alterna per annum mutatione ſuccurrat. Maxime locis graminoſis, & cannarum, uel iunci radice nutriuntur. Sed deficientibus alimentis per hiemem, nonnunquam præbenda ſunt pabula glandis caſtaneæ, uel frugum uilia excrementa cæterarum, uerno magis cum lactent nouella uirentia, quæ porcis ſolent nocere. Neque gregatim claudendæ ſunt porcæ more aliarum pecudum, ſed haras ſub porticibus faciemus, quibus mater unaquæq; clauda-*

tur, & alumnum gregem tutior ipſa defendat à frigore. Quæ haræ à ſuperiori parte detectæ ſint, ut liberè numerum paſtor exploret, & oppreſſis à matre fœtibus ſæpe ſubueniat ſubtrahendo. Curabit autem ut fœtus proprios cum unaquaque procludat. Plus uerò quàm octo (ſicut Columella dicit) nutrire non debet. Mihi uerò utilius probatur experto, porcam, cui pabula ſuppetunt, ut plurimum ſex nutrire debere, quia licet plures poſſit educare, tamen frequentiore numero ſucta deficiet. In porcis etiam illud eſt commodum, quòd immiſſi uineis necdum turgentibus, uel exacta uindemia gramine perſecuto diligentiam foſſoris imitatur.

De uino myrtite aliter. TIT. XXVII.

79 *In huius menſis initio aliter myrtite ſic facies. Mittes uini ueteris decem ſextarios in lagœna, & baccarum myrti libras V miſcebis. Cum XX & duorum dierum ſpatium confuſa tranſegerint, per quos uas quotidie conuenit agitari, tunc palmea ſporta colabis, & prædictis decem ſextarijs mellis optimi fortiter triti pondo V miſcebis.*

De uite thyriaca TIT. XXVIII.

Thyriacam uitem ſic facies, cuius iſte profectus eſt, ut uinum eius, uel acetum, uel uua, uel ſarmentorum cinis proficiat contra morſus omnium beſtiarum. Fit autem ſic: Sarmentum, quod pangendum eſt, trium digitorũ ſpatio in ima parte findatur, & ſublata medulla ad eius uitem thyriacæ medicamen addatur. Tunc terræ mandetur uinculo diligenter aſtrictum. Aliqui eadem ſarmenta iam medicamine ſatiata, intra ſquillæ bulbum recondunt, & terris prædicta ratione committunt. Aliqui antidoti eius affuſione radices uitis infundunt. Sanè ſarmentum, ſi de hac uite ſumatur ad tranſferendum, potentiam materni

materni medicaminis non tenebit. Oportebit autem thyriacæ infuſione aſſidua, uim ſucci ſeneſcentis iterare.

De uua ſine granis. TIT. XXIX.

Eſt pulchra ſpecies uuæ, quæ granis interioribus caret. Hinc efficitur, ut ſumma iucunditate ſine impedimento ſorberi poſſit, uelut unum omnium corpus uuarum. Fit autem Græcis auctoribus hac ratione per artem ſuccedente natura: Sarmentum, quod obruendum eſt, quantum latebit in terra, tantum findere debebimus, & medulla omni ſublata, ac diligenter excalpta, membra iterum diuiſæ partis adunare, & uinculo conſtricta deponere. Vinculum tamen papyro aſſerunt eſſe faciendum, & ſic in humida terra eſſe ponendum. Diligentius quidam ſarmentum reuinctum quãtum exciſum eſt, intra ſquillæ bulbũ demergunt, cuius beneficio aſſerunt ſata omnia comprehendere 80 *poſſe facilius. Alij tempore quo uites putant, ſarmentum fructiferũ putatæ uitis in ipſa uite, quam poſſint de alto ſublata medulla excauant non diuiſum, & calamo affixo alligãt, ne poſſit inuerti. Tunc ὀπὸν κυρηναϊκὸν, quod Græci ſic appellant, in excauata parte ſuffundunt, ex aqua prius ad ſapæ pinguedinem reſolutum, & hoc tranſactis octonis diebus, ſemper renouant, donec uitis germina nouella procedant. Et in granatis malis fieri hoc poſſe firmatur à Græcis, & in ceraſis opus eſt experiri.*

De uite nimis lacrymoſa. TIT. XXX.

Vites quæ lacrymarum nimietate tabeſcunt, & deplorando uim roboris ſui auertunt à fructu, trũco earum lacerato Græci ſinum fieri iubent. ſi hoc minus proderit, radicum robur pingue reſcindi, ut afferat medicinam uulnus impreſſum. tunc inſulſa amurca ad medietatem decocta, & refrigerata plagæ exciſio perlinetur, & ſub hac

acetum acre ſundatur.

Myrtitis alia cõſectio apud Græcos. TIT. XXXI.

Græci item myrtite ſic præcipiũt temperari: Myrti baccas maturas in umbra ſiccatas, & poſtea tuſas uncias octo mittis in linteo, & ſuſpendis in uino, & uas cooperies, ac linibis, & cum plurimis diebus ſic fuerit, auferes & utêris. Aliqui myrti baccas ſine pluuia collectas maturas & locis ſiccioribus calcant, uel exprimunt, & uino miſcent VIII *cotularum menſuram per amphoram uini: quod uinum medicinæ quoque proderit, ubi ſtipticis eſt utendum, ſtomachum ſolidare titubantem ſolet, reiectiones ſanguinis inhibere, fluorem uẽtris aſtringere, limum dyſentericæ paſſionis medicabiliter aſperare.*

Vt propomata ſponte naſcantur. TIT. XXXII.

81 *Conditum uel abſynthiatum, uel roſatum, uel uiolatum procedere ſponte fertur ex uitibus (ut natura ſuſcipiat, quod procurare ſueuit induſtria) ſi ſarmenta in uas aliquod ſemiplenum ſupradictis potionibus merſa ſeruentur, & uiuam terram ſimul reſoluas ad lixiuij modum, donec oculi ſarmentorum nitantur exire: tunc eadem ſarmenta gemmantia in quo uolueris loco, uitiũ cæterarum more deponas.*

Vt botryones uarij naſcantur. TIT. XXXIII.

Vt uitis botryones & albos afferre poſſit, & nigros, Græci ſic fieri debere iuſſerunt: Si uicinæ ſunt uites nigra & alba, cum putantur, ſarmenta utriuſque inter ſe diuiſa ſic iunges, ut medios utriuſq; generis oculos æquando reddere poſſis unitati: tunc papyro ligabis ſtricto, & molli, atque humida terra curabis adlinire, & interiectis ternis diebus adaquare, donec germen nouæ frondis erumpat. Hinc exempto tempore, ſi libuerit, genus efficies

per plura ſarmenta.

De horis. TIT. XXXIIII.

Hic menſis in horarum menſura cum Nouẽbri menſe concordat, quas hac numeri ratione colligimus.

Hora	I.	pedes	XXVII.
Hora	II.	pedes	XVII.
Hora	III.	pedes	XIII.
Hora	IIII.	pedes	X.
Hora	V.	pedes	VIII.
Hora	VI.	pedes	VII.
Hora	VII.	pedes	VIII.
Hora	VIII.	pedes	X.
Hora	IX.	pedes	XIII.
Hora	X.	pedes	XVII.
Hora	XI.	pedes	XXVII.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER QVARTVS. 82

De putandis uineis, & inſerendis, & pangẽdis uitibus. TIT. I.

MARTIO *menſe locis frigidis putatio uinearum celebratur, de qua abũde Februario menſe locuti ſumus, uſquequo incipit gemma eſſe ſuſpecta.* Nunc *oportet uineas inſerere, cum uites non aquato, ſed ſpiſſo humore lacrymabunt.* Seruabimus *ergo: ut trũcus, qui inſeritur, ſolidus ſit, & alimento humoris exuberet neque illa uetuſtate, aut iniuria laceratus areſcat.* Tunc *deciſæ ui-*

ti ſurculi, qui inſerēdi ſunt, ſint ſolidi, rotundi, gemmis ſpiſſis, & pluribus oculati. Tres tamen oculi in inſitione ſufficient. Radendum eſt ergo ſarmentum ad menſuram digitorum duorum, ut ab una parte ſit cortex. Aliqui non patiuntur nudare medullam, ſed leuiter radunt, ut inciſura ſenſim poſſit in acumen exire, & ut corticata pars cortici nouæ matris aptetur. Infimus oculus ita infigendus eſt, ut trunco iunctus adhæreat, qui oculus exteriorē partem debet aſpicere uinculo ſalicis infuſo, & paleato luto deſuper alligari: tegumento quoque aliquo à uentis & à ſole defendi, ne hi quatiant, hic adurat. Vbi calor temporis cœperit, ligaturæ ipſi pinnicillo circa ueſperam tenuis debet frequenter humor affundi, ut hoc alimento contra uim cæli torrentis animetur. Cum ergo germen ruperit, & aliquod cœperit incrementum, calami adiutorio debet annecti, ne motus aliquis fragilem procedentis ſarmenti quaſſet ætatem. ubi ſolidius quantumcunque proceſſerit,
85 *uincula oportet abſcindi, ne adoleſcentia molliſſimi germinis nodo duræ conſtrictionis angatur. Aliqui infra terram ſemipedis ſpatio effoſſæ uiti ſurculos inſerūt, & beneficio congeſtionis accumulant, ut hoc quoq; nouis ſarmentis præter nutricis alimenta ſubueniat. Nōnulli circa terras melius aſſerunt inſerēdum, quia in altiori difficilius comprehendunt. Vſque ad Idus, uel æquinoctiū uites locis frigidis pangendæ ſunt, ſeu paſtinato, ſeu ſulco, ſeu ſcrobibus more quo dictum eſt.*

De pratis purgandis in locis frigidis, & proſcindendis agris. TIT. II.

Nunc locis frigidis prata purganda, atque ſeruanda ſunt. Locis gelidis colles pingues, & agros uliginoſos proſcindere, atque exarare conueniet. Veruacta etiam, quæ

Ianuario menſe ſunt facta, repetere.

De panico & milio ſerendo, cũ ordine ſuo. TIT. III.

Calidis & ſiccis regionibus panicum ſeremus & milium. Leuem & ſolutam terram deſiderant: nec in ſabulone ſolùm, ſed in arena quoque proueniunt, dummodo cælo humido & ſolo ſerantur irriguo: quia ſiccum, & argilloſum agrum reformidant. Herbis *liberantur aſſiduè: quinque ſextarijs ſpatium iugeri complebitur.*

De cicere ſerendo, cum ordine ſuo. TIT. IIII.

Nunc cicer utrunque ſerere debemus loco lætiſſimo, cælo humido. macerandum eſt pridie, ut poſſit citius naſci. Iugerum *tribus modijs conſeretur.* Cicer *grande naſci* Græci *dicunt, ſi infundatur aqua tepida pridie: amare etiam loca maritima, temperius prouenire, ſi ſeratur autumno.*

De *cannabo.* TIT. V.

Hoc *etiam menſe cannabum ſerimus uſque in æquinoctiũ uernum hac ratione, qua in* Februario *diſputatum eſt.*

De *cicera.* TIT. VI.

Nunc cicera ſeritur, quæ diſtat à cicercula ſolo colore, quo ſordet, & nigrior eſt, primo ſulco, uel ſecundo, ſolo læto. Iugerum *quatuor, uel tribus, uel etiam duobus modijs implebimus.* 84

De nouellis puluerandis, & fodiendis uitibus, palandis, ac ligandis, & ueteranis uineis reſtituendis. TIT. VII.

Hoc *menſe nouella uinea incipit puluerari, quod nũc ac deinceps per omnes* Calẽdas, *uſque ad* Octobres *faciendum eſt, non ſolum propter herbas, ſed ne tenera adhuc ſemina, ſolidata terra conſtringat.* Graminum *radices, quæ plurimum uitibus nocent, extirpandæ ſunt.* Nunc *locis fri*

gidis uinearum foſſio celebranda eſt:& paladæ,atque ligandæ ſunt uites : ſed nouellam mollibus uinculis alligemus, quia eam teneram uincula duriora præcidunt. Palus maioribus uitibus ſolidus, minoribus ponatur exilis. Propter umbræ moleſtiam ſtatuatur ab Aquilone,& plaga frigida, ſpatio quatuor digitorum,uel ſemipedis remotus à uite,ut poſſit ex omni parte circunfodi.

Vt uetus uinea reparetur.

Vineas ueteres nunc aliqui à terra altius truncant, ſtudentes reparationi, ſed uitioſum eſt. nam plerunque uaſtior plaga ſole putreſcit & roribus : quare hoc genere reparetur: Prius ablaqueabitur altius, donec eius nodus appareat : deinde infra terram ſupra nodum recidatur,ut operta,de frigore,& ſole nil timeat. Hoc faciendum, ſi optimi generis uitis ſit, & alte poſita, alioquin generoſis melius erit inſerenda ſarmentis.Omnia ſupra dicta locis calidis primo menſe,frigidis uerò,poſt Idus ipſius exequemur.

AEgras uites refouere.

85 AEgras uites,uel quibus fructus areſcit circunfodies, & urinam ueterem ſuffundes.Item cinerem ſarmenti,uel querci aceto mixtum ſubijce, aut maſas circa terram lætamine refoueto,& quæ germinant:fortiora dimitte.

Læſas bidente curare.

Cum uitis bidente læditur,aut ferro,plagam,ſi terræ iuncta eſt, adline ſtercore ouillo uel caprino:tunc terra mixta circunfuſſa ligare curato. Si in radice læſa eſt,operiens liquidum lætamen admiſce.

De oleis amurca ſaginandis,& cætera earum cura. TIT. VIII.

Nunc oleis laborātibus circum radices inſulſa amur-

ea fundetur. Maximis arboribus (quod Columella dicit)
ſex congij, mediocribus quatuor, cæteris pro æſtimatione
ſufficiunt. Alij paleas fabæ binos per maiorem arborem
qualos. Alij ueteris urinæ humanæ trunco, quantum ſa-
tis uidetur, affundunt, & arbori mortarium ſtatim faci-
unt, maxime locis ſiccis, trunco ante cooperto. Oleam ſte-
rilem terebra Gallica perforabis. Tunc duos frugiferæ ar
boris ab Auſtrali parte ramos eiuſdem magnitudinis tol-
lis, & ſtricte in foramen utrunque conijcies uel lapidem,
uel pini, uel querci palos, & abſciſſo eo, quod ſuperabit,
luto paleato curabis occulere. Sed ſi ſine fruge luxuriant,
oleaſtri palum radicibus eius infige. Nunc etiam quibus
moris eſt, frumenta iterum ſarrire conueniet. Nunc lo-
cis frigidis ſeminaria, quæ Februario menſe dicta ſunt,
baccarum, & ſeminum fiunt, & roſaria in menſis initio
percolantur.

De hortis. TIT. IX.

Nunc horti optime ſumunt cultionis initia. Mēſe Mar
tio carduus ſeritur. Terram ſtercoratā, & ſolutam diligit
quamuis in pingui poſſit melius prouenire. Et hoc illi con
tra talpas prodeſt, ſi pangatur in ſolido, ne terra ab ini- 86
micis animalibus facilius perforetur. Serendi ſunt cardui
luna creſcente, in area iam parata ſemina, ſpatio ſemipe-
dis diſcreta. Cauendum eſt, ne ſemina inuerſa ponantur,
nam debiles, incuruos, & duros creabunt. Non alte im-
primenda ſunt, ſed tribus digitis comprehenſa mergan-
tur, donec ad primos articulos terra perueniat. Tunc le-
uiter operiantur, & herbis liberentur aſſiduè, donec plan
taria ſolidentur & rigentur, ſi æſtus interuenit. Si cacu-
mina ſeminum confringas, ſpinis carebunt. Item ſi ſemina
eorum madefeceris, per triduū laurino oleo, uel nardino,

uel opobalſamo, uel ſucco roſæ, uel maſticino, & poſtea
ſiccata depreſſeris, eiuſdem ſaporis orientur, cuius unguen-
tum ſemina combiberunt. Singulis ſanè annis à codice au-
ferendæ ſunt plantæ, ut nec matres fatigentur, & ſoboles
per alia ſpatia digeratur: cum aliqua tamen radices par-
te uellendæ ſunt. Quos reſeruabis ad ſemina colligenda
liberatos omnibus pullis teſta ſupertegere debebis, aut cor-
tice: nam ſolent ſemina ſolè, uel imbribus interire. Con-
tra talpas prodeſt catos frequenter habere in medijs car-
duetis. Muſtellas habent plerique manſuetas. Aliqui fora-
mina earum rubrica, & ſucco agreſtis cucumeris imple-
uerunt. Nonnulli iuxta cubilia talparum plures cauernas
aperiunt, ut illæ territæ fugiant ſolis admiſſu. Plerique la-
queos in aditu earum ſetis pendentibus ponunt. Hoc e-
tiam menſe ulpicum bene & allium ſeremus, & cepullas,
& cunilam locis frigidis, & anetum. Nunc & ſinapis, &
caules optime ſeruntur, uel plantantur: & malua ſeritur,
& armoracea, & origani plāta transfertur. Lactuca, &
beta, & porrus, & capparis ſeri poſſunt, & collocaſia, &
ſatureia, & naſturcium. Intyba etiam, & raphanos
nunc aliqui ſerunt, quibus utantur æſtate. Nunc melo-
87 *nes ſerēdi rarius. Diſtent inter ſe ſemina pedibus duobus,*
locis ſubactis, uel paſtinatis, maxime arenis. Semina eius
mulſo, & lacte per triduum maceranda ſunt, & tunc iam
ſiccata ponenda: hinc ſuaues efficientur. Odorati autem
fiunt, ſi eorum ſemina multis diebus inter roſæ folia ſic-
ca mergantur. Nunc & cucumeres ſeminantur, rare ſul-
cis factis, altitudine ſeſquipedali, latitudine pedum trium.
Inter ſulcos VIII pedum ſpatium crudum relinquas,
ubi poſſint uagari. Herbis iuuantur, ideo ſarculo, & run-
catione non indigent. Semina ſi ouillo lacte & mulſo

maceres, dulces naſcentur, & candidi. Longi, *& teneri fiunt, ſi aquã in pacenti uaſculo ſub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad quam feſtinando tales efficientur.* Sine *ſemine naſcentur, ſi prius eorũ ſemina oleo ſabino perunguantur, & herba ea quæ culex dicitur, trita cõfricentur.* Aliqui *florem cucumeris cum uiticulæ ſuæ capite cannæ inſerunt, cui prius omnes nodos perforauerint: ibi cucumis naſcetur in nimiam longitudinem tenſus.* Oleum *ſic metuit, ut ſi iuxta poſueris, uelut hamus plicatur.* Quoties *tonat, uelut timore perterritus conuertitur.* Si *eius florem ſicut in ſua uite eſt, in forma fictili clauſeris, ac ligaueris, qualem uultum forma uel hominis, uel animalis habuerit, talem cucumis figuram præſtabit.* Hæc *omnia* Gargilius Martialis *aſſerunt.* Columella *dicit, loco aprico & ſtercoroſo ſi rubos habeamus, aut ferulas, poſt autumni æquinoctium, his iuxta terram reciſis, & excauatis ligneo ſtylo, inter medullas lætamen immittamus, & cucumeris ſemen addamus, hinc naſci fructus, qui poſſint & inter frigora non necari.* Hoc *menſe aſparagos ſeremus circa* Apriles Cal. *pingui loco, humido, ſubacto, ita ut minoribus foſſulis ad lineam directis bina, aut terna grana ſemipedis ſpatio diſcreta ponantur.* Dehinc *ſtercore ſolum tegatur, & herbæ ſubinde uellantur, uel per hiemem ſupra ſtramina iaciantur primo uere tollenda.* hinc *poſt triennium naſcentur aſparagi.* Sed *expeditior ratio eſt, ſi aſparagorum ſpongias ponas, quæ cito fructum miniſtrent.* Hæ *ſic fient.* Semina *aſparagi quanta tribus digitis comprehẽdere poſſis, poſt* Idus Febr. *pingui, & ſtercorato ſolo in ſingulis foſſis ponis, & leuiter obruis.* His *coeuntibus, radix connexa naſcetur, quæ appellatur ſpongia.* Sed *& hæc moras habet. nam per biennium in ſeminario ſuo eſt ſtercore, &* 88

aſſidua runcatione nutrienda. Deinde poſt æquinoctium autumni tranſferetur,& uere aſparagum dabit. Has erit utilius comparare,quàm longa expectatione nutrire. Eas tamen in ſulcis diſponemus, ſi loca ſicca ſunt, inter medios ſulcos: ſi humida,in ſummitate ſulcorum. Humor ſpõgias aſparagorum tranſitu ſuo debet tantum rigare, non ſiſtere. Aſparagum, quem primo protulerint, confringere debemus non auellere,ne adhuc inualidã moueamus ſpongiam: cæteris annis auellendus eſt, ut oculos ſuæ germinationis aperiat: quia ſi deinceps refringas,loca,quæ fœcunda eſſe conſueuerunt, remanente aſparagi radice claudentur. Miniſtrabunt autem uere:& autumno reſerabis eum, de quo ſumpturus es ſemina, poſteà ſcopas eius incendes: tunc circa hiemem ſpongijs adijcies ſtercus, & cinerem. Hoc menſe ruta ſeritur locis apricis,ſolius cineris inſperſione contenta. Loca deſiderat altiora,unde humor elabitur. Si ponas ſemina eius adhuc clauſa folliculis, ſingulatim manu debebis affigere. Si iam minuta ſunt, ſparſa iactabis,& raſtro obducta cooperies. Caules eius, qui incluſis ſeminibus nati fuerint,fortiores erunt,ſed ſero naſcentur. Ramuli eius cum aliqua corticis parte conuulſi uerno tempore pro plantis tenebunt: tota uero tranſ

89 lata morietur. Nonnulli ramulos eius pertuſæ fabæ inſerunt uel bulbo, atque ita obruunt alieno uigore ſeruandos. Proſequuntur etiam maledictis,& maxime in terra ſoluti lateris ponunt,quod prodeſſe certiſſimum eſt.Sed(ut aſſerunt) melius furtiua proueniet. Sub fici arboris umbra libentius acquieſcit. Non effodi herba,ſed optat auelli. Immundæ mulieris formidat attactum. Ab hoc menſe uſque in Octobrem totum coriandrum ſeritur. Amat terram pinguem,ſed & macro ſolo naſcitur. Semen melius

putatur, quod uetuſtius fuerit: delectatur humore. Satum bene cum olere quocunque naſcetur. Hoc menſe cucurbita ſerenda eſt. Amat ſolum pingue, humidum, ſtercoratum, ſolutum. Hoc in cucurbitis inſigne eſt, quòd longas pariunt, & exiles ſemina, quæ in earum ceruice naſcuntur: quæ in uentre fuerant, cucurbitas faciunt craſſiores: quæ in fundo, latas, ſi inuerſis cacuminibus obruantur. Vbi adoleſcere cœperint, arundiculis adiuuentur. Quæ ſeruantur ad ſemina, uſque ad hiemem in ſua uite dependeant, deinde ſublatæ in ſole ponantur, aut fumo: aliter ſemina putrefacta depereunt. Hoc menſe blitus ſeritur ſolo qualicunque, ſed culto. Olus hoc neque runcandum eſt, neque ſarculandum. Cum ſemel natum fuerit, ipſum ſe per multa ſecula ſeminis ſui deiectione reparabit, ut etiam ſi uelis, uix poſſit aboleri. Nunc etiam ſerpyllum ſeritur plantis, & ſemine, ſed uetuſtate meliori. Lætius frondebit, ſi iuxta piſcinam, uel lacum, uel putei margines conſeratur. Aniſum quoque, & cuminum nunc bene ſeritur. Locis latioribus melius prouenit, itémque cæteris, ſi humore iuuetur, & ſtercore.

De pomis, & malo punico. TIT. X.

Locis temperatis menſe Mart. uel Aprili mala punica ſeremus, calidis uero, & ſiccis, Nouembri: amat hæc arbor ſolum cretoſum, macilentum, ſed in pingui etiam prouenit. Regio illi eſt apta, quæ calida eſt. Seritur plantis 90 *de matrum radice deuulſis. Sed quamuis multis generibus ſeratur, melius tamen ramus eius cubitalis inaſus manubrij craſſitudine, & capite utroque acuta falce leuigatus, ſcrobi uelut obliquus immergitur: prius tamen porcino ſtercore & in capite, & in parte, quæ ima eſt, oblinatur, uel in crudo ſolo malleo cogatur ad inferiora defigi.*

Melius proueniet, ſi ponendus ramus gemmata iam matre ſumatur. Sed qui in ſcrobe deponit, ſi tres lapillos in ipſa radice conſtituat, prouidebit, ne poma findantur. Curandum ne uirgula inuerſa deponas. Creduntur acida fieri, ſi rigentur aſſiduè: nam ſiccitas in his & ſuauitatem præſtat, & copiā. cuius tamen nimietati aliquid debet humoris apponi. Circumfodi autumno debet, & uerno. Si acida naſcantur, modicum laſeris cum uino tritum per ſumma arboris cacumina oportet infundi, uel ablaqueatis radicibus tedæ clauus infigi. Alij algam marinam obruunt ad radices, cui nonnulli ſtercus miſcent aſininū, atque porcinum. Si florem non continet, urinam ueterem compari menſura aquæ temperabis, & ter per annum in radicibus infundes. Vni arbori amphora ingeſta ſufficiet, uel amurcam mittes inſulſam, uel algam radicibus iunges, & bis rigabis in menſe, uel arboris florentis truncum plumbeo circulo debebis includere, uel corio anguis inuoluere. Si crepant poma, lapidem in media arboris radice ſupponis, uel ſquillam circa arborem ſeris. Et ſi, dum pendent poma, tenacibus, ſicut in arbore habentur, intorſeris, in totum annum ſine corruptione ſeruabis. Si uermibus laborant, tangis radices felle bubulo, & continuo moriuntur: aut clauo æneo ſi uermes eoſdem punges, difficile naſcentur: uel aſini urina ſtercori admiſta porcino uermibus ob-
91 *uiabit. Cinis cum lixiuio circa punici truncum frequenter infuſus, læta & fructuoſa reddit arbuſta. Aſſerit Martialis candida in his grana fieri, ſi argillæ, & cretæ quartam partem gypſi miſceas, & toto triennio hoc genus terræ radicibus eius adiungas. Idem dicit miræ magnitudinis fieri, ſi olla fictilis obruatur circa arborem punici, & in ea ramus cum flore claudatur, ne reſiliat ligatus ad pa-*

lum. Tūc coperta olla contra aquæ muniatur incurſus. Autumno patefacta ſuæ magnitudinis poma redhibebit. Multa in punico ipſe aſſerit poma procedere, ſi titimalli, & portulacæ ſuccus æqualiter mixtus ante quàm germinet, trunco arboris adlinatur. Inſeri poſſe affirmat de ramorum connexione, ut medulla utrinque diuiſa ſe iungat. In ſe tantum inſeri poteſt circa Apriles Calen. menſe Martio ultimo. Sed ſecto trunco ſurculus recentiſſimus ſtatim debet inſeri, ne mora exiguum, qui ineſt, ſiccet humorem. Punica mala ſeruantur, ſi picatis pediculis ordinata ſuſpendas. Aliter: Lecta integra in aqua marina, uel muria feruente mergantur, ut combibant. poſt triduum ſole ſiccentur, ut ſub dio nocte non maneant: pòſt in loco frigido ſuſpendantur. Cum uolueris uti, aqua dulci pridie macerabis. Feruntur hæc pomis recentibus æmulari. Item ſi tactu inuicem ſeparata paleis obruantur. Item foſſa fit longa, & cortex eiuſdem magnitudinis paratur, cui mala acutis circulis ſuis affiguntur. Tunc inuerſus cortex ſupra foſſam ponitur, ut mala ſine terræ tactu ſubterpendentia ab humore defendat. Item ſi induantur argilla, & ea ſiccata loco frigido pendeant. Item ſi ſeriola ſub dio obruatur, quæ habeat arenas uſque ad medium, & mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis ſingulis, uel ſambuci uirgulis, & ita ſeparata in arenis figantur, ut ipſa quatuor digitis emineant ab arena. Hoc & ſub tecto in ſcrobe bipedanea fieri poteſt, & utilius eſt ad ſeruandum, ſi cum ramo longiore tollantur. Aliter: In ſeriola cui ad medium aqua mittatur, ſuſpenduntur mala, ne humorem tangant, & ſeria clauditur, ne uentus irrumpat. Item in dolio intra ordeum ſic ordinantur, ne ſe inuicem tangant: & dolium deſuper operitur. Vinum de malis granatis con 92

*ficies hoc modo:Grana matura purgata diligenter in pal-
mea fiſcella mittis,& in coclea exprimis, & lentè coques
uſque ad medietatem: cum refrixerit, picatis, & gypſatis
uaſculis claudes. Aliqui ſuccum non excoquunt, ſed ſin-
gulis ſextarijs libras mellis ſingulas miſcent, & in prædi-
ctis uaſculis ponunt, & cuſtodiunt.*

De Citreo.

Menſe Martio *citri arbor quatuor modis ſeritur, ſe-
mine,ramo, talea, claua. Amat terram rarioris naturæ,
cælum calidum, humorémque continuum. Si granis uelis
ſerere,ita facies:Terram in duos pedes fodies,cinerem mi-
ſcebis, breues areas facies, ut utrinque per canales aqua
diſcurrat. In his areis palmarem ſcrobem manibus ape-
ries,& tria grana deorſum uerſo acumine iuncta conſti-
ſtitues, & obruta quotidie rigabis. Citius procedent,ſi be-
neficio aquæ tepētis utaris.Natis germinibus ſemper pro-
xima herba runcetur. Poteſt hinc trima planta tranſſer-
ri. Si ramum uelis ponere, non amplius ſeſquipede debe-
bis immergere, ne putreſcat . Claua ſeri commodius eſt,
quæ ſit manubrij craſſitudine, longitudine cubitali, ex u-
traque parte leuigata, nodis & aculeis reciſis,ſed integra
ſummitate gemmarum, per quas ſpes futuri germinis in-
tumeſcat.Diligentiores & fimo bubulo adlinunt utrinque,
quod ſummum eſt, uel marina alga ueſtiunt, uel argilla
ſubacta, partis utriuſque extrema cooperiunt,atque ita in
paſtinato ſolo deponunt. Talea & gracilior, & breuior
eſſe poteſt,quæ ſimiliter ut claua mergitur. Sed talea pal*
93 *mis duobus ſuperſit:claua omnis obruitur. In ſpatio non
deſiderat interualla maiora . Alijs arboribus non debet
annecti. Calidis locis, ſed irriguis, & maritimis maxime
gaudet, quibus humor exundat. Sed ſiquis hoc genus, ut*

in regione frigida nutriatur, extorquet, loco uel parietibus munito, uel in Meridianam partem uerſo diſponat hanc arborem. Sed hibernis menſibus tectum ſtramine uelet agreſti. Vbi æſtas refulſerit, aeri arbor nuda & ſecura reddatur. Talea, ſiue clauа eius calidiſſimis regionibus, & per autumnum ponitur. Frigidiſſimis Iulio, & Auguſto poſitas, & quotidianis rigationibus animatas, ipſe uſque ad poma, & magna incrementa perduxi. Citreum iuuari creditur, ſi cucurbitæ uicinis locis ſerantur: quarum uites etiam combuſtæ utilem citri arboribus cinerem præbent. Gaudent aſſidua foſſione, hinc proueniunt poma maiora. Niſi quæ arida ſunt, rariſſime debemus abſcindere. Inſeritur menſe Aprili locis calidis, Maio frigidis, non ſub cortice, ſed fiſſo trunco circa ipſas radices. Inſeritur & pyro, ut quidam uolunt, & moro, ſed inſiti ſurculi qualo deſuper omnino muniendi ſunt, uel fictili uaſculo. Aſſerit Martialis apud Aſſyrios pomis hanc arborem non carere: quod ego in Sardinia, & in territorio Neapolitano in fundis meis comperi (quibus ſolum, & cælum tepidum eſt, & humor exundans) per gradus quoſdam ſibi ſemper poma ſuccedere, cum maturis ſe acerba ſubſtituant, acerborum uero ætatem florentia conſequantur, orbem quendam continuæ fœcunditatis ſibi miniſtrante natura. Ferũtur acres medullas mutare dulcibus, ſi per triduum aqua mulſa ſemina ponenda macerentur, uel ouillo lacte, quod præſtat. Aliqui menſe Februario truncum obliquo foramine ab imo terebrant, ita ut altera parte non exeat: ex hoc humorem fluere permittunt, donec poma formentur: tunc foramen luto replent: ſic quod eſt medium, fieri dulce confirmant. Citreum & in 94
arbore poteſt per totum annum propemodum cuſtodiri.

Melius ſi uaſculis quibuſcunque claudatur. Si uelis legere, atque ſeruare, nocte luna latente debebis cum ramis foliatis carpere, & ſecreta diſponere. Alij ſingula uaſis ſingulis claudunt, uel gypſo adlinunt, & opaco loco ordinata cuſtodiunt. Plerique in cedri ſcobe, uel in ſtraminibus minutis, uel in paleis tecta ſeruant.

Meſpilum.

Meſpila locis calidis maxime gaudent, ſed irriguis tamen. frigidis quoque proueniunt, magis ſabulone pingui, atque glareoſa terra, cui arena permiſta eſt, uel argilla cum ſaxis. Serenda eſt taleis menſe Martio, uel Nouembri, ſed ſolo ſtercorato, & ſubacto, ita ut utrunque caput taleæ ſtercus obducat. Sunt eius incrementa tardiſſima. Amat putari atque circunfodi, & parco humore inter ſiccitates ſæpe refoueri. Seritur & ſemine, ſed in longiorem ſperatur ætatem. Si uermibus occupatur, ſtylo æreo purgandi ſunt, & amurca, uel humana uetere urina, uel uiua calce profundendi, ſed parcius propter arboris noxam, uel aqua decocti lupini. Si putatur hinc arbor ſterilis fieri, fimus, & cinis uitium ſimul ſi radicibus infundantur, fertilem reddunt. Si formicæ moleſtæ ſunt, rubrica cum aceto, & cinere temperata necabuntur. Si poma labuntur, fruſtum de eius radice præciſum in media trunci parte figatur. Inſeritur menſe Febr. in ſe & in pyro, & in malo. Surculus tamen eius ex arbore media debet aſſumi: nam de ſummitatibus uitioſus eſt. In trunco fiſſo inſerenda eſt: nam corticis macies ieiuna nil nutriet. Meſpila ad ſeruandum leguntur necdum mitia, quæ & in arbore diu durabunt, uel in urceolis picatis, uel in ordinem ſuſpenſa, uel, ut qui-
95 *dam, poſca, uel ſapa condita. Die ſerena legantur ac media, & paleis obruãtur diſcreta, ne ea uiciſſim tactus afficiat.*

vel cū pediculis lecta ſemimatura, & ſalſa aqua per dies quinque macerata, poſtea ſæpe infundantur, ut enatent. Seruantur & melle, ſed ſi minus matura collegeris.

De *ficu.*

Calidis locis fici planta radicata Nouembri menſe, temperatis Februario, frigidis melius Martio, uel Aprili ponenda eſt. Si taleam, uel cacumen ponas, ultimo Aprili, cum ei ſe uiridior ſuccus infuderit. Plantæ in ſcrobe depoſitæ lapides ſubſtituendi ſunt, ad radicem fimo terra miſcenda eſt. Si loca frigida ſunt, plantarum cacumina diuiſis cannæ internodijs defendantur à frigore. Si cacumen uelis ponere, triſulcum ramum bimum, uel trimum ab auſtrali parte decidas, & ſic obrues, ut diuiſa cacumina terra interiacente uelut tres ſurculos reddant. Taleam ſic ponemus, ut cætera, cui leuiter ab infima parte diuiſæ lapidem mergemus in fiſſo. Ego menſe Februario ultimo, uel Martio in Italia plantas grandes ficorum per paſtinatum ſolum diſpoſui, & eo anno poma peperere ſupra comprehendendi felicitatem, uelut tributa reddentes. Legendæ ſunt plantæ, in quibus frequens nodus extuberat. Steriles creduntur, quæ nitidæ ſunt, & oculos ſuos per longa internodia diſtulerunt. Si plantam fici prius nutrias in ſeminario, & maturam transferas in ſcrobem, poma generoſiora producet. Aliqui multum prodeſſe confirmant, ſi plantam fici diuiſo ſquillæ bulbo interſitam, ſtrictámque uinculis collocemus. Scrobes amat altas, interualla maiora, terræ genus durum, & gracile, & ſiccum pro utili ſapore pomorum. Prouenit & petroſis, atque aſperis, tamen poteſt locis propè omnibus ſeri. Quæ in montanis, & frigidis locis naſcuntur, quia minus lactis habent, ad ſiccitatem durare non poſſunt. Vſus illis in ui- 96

ridi eſt, melioris magnitudinis, & ſaporis arguti. Quæ naſcuntur in campis, & locis calidis, & pinguiores ſunt, & in ſiccitate durabiles. Si genera numerare uelimus, immenſum eſt: ſufficit, quòd omnibus æqua cultura eſt. Illa diſtantia eſt, quòd in caricis melius alba ſeruatur. In locis nimiè frigidis præcoquas ficus ſeramus, quæ cito ueniant, ut ante imbres genus hoc poſſit occurrere: calidis uero, & æſtuoſis eas quæ ſerò maturant. Gaudet aſſidua foſſione. Per autumnum proderit, ſi ſtercus admoueas, præcipuè de auiarijs. Recidenda ſunt in ea quæ aut putria, aut male nata repereris: & ea ratione putanda eſt, ut inclinata per latera poſſit expandi. In locis humectis ficus ſaporis obtuſi eſt, cui circuncîſis contra hoc radicibus aliquantus cinis debet affundi. Aliqui inter ficarias caprifici arborem ſerunt, ut non ſit neceſſe per ſingulas arbores pro remedio eadem poma ſuſpendi. Menſe Iunio, circa ſolſtitium caprificandæ ſunt arbores fici, id eſt ſuſpendendi groſſi ex caprifico, lino, uelut ſerra, pertuſi. Si hoc deſit, abrotani uirga ſuſpenditur, aut callum, quod in ulmeis folijs inuenitur, aut arietina cornua circa radices arboris obruuntur, uel truncus arboris, quo loco turget, ſcarificandus eſt, ut poſſit humor effluere. Ne uermes patiatur, ramum terebinthi, uel lentiſci taleam cum plantis fici cacumine ponemus inuerſo. Vncinis æreis tollendi ſunt uermes ex fico. Alij amurcam, alij ueterem urinam ablaqueatis radicibus miſcent. Alij bitumen, & oleum, aut ſolam calcem uiuam latebris uermium linunt. Si formicæ moleſtæ ſunt, rubrica, butyro, & pice liquida miſta circa truncum debet induci. Alij coracinum piſcem contra formicas in arbore ſuſpendendum eſſe confirmant. Si fructus ſuos uelut ægra proijciet, alij rubrica, aut amurca in-

ſulſa miſta aqua arborem liniunt, uel cancrum fluuia- 97
lem cum ramo rutæ ſuſpendunt: uel algam marinam, uel
faſcem lupinorum, uel radici terebratæ cuneum figunt,
uel ſecuri arboris corium ſæpe proſcindūt. Cum *folia in-*
cipiunt producere fici, ut fructum multum, & pinguem fe
rant, in principio germinis cacumina ſumma decutimus,
uel illud tantum cacumen, quod ex arboris medietate pro-
cedit. Si *maturam ficum uis ſerotinam facere, incipientes*
groſſos decute, cum illis fabæ fuerit magnitudo. Vt *ficus ci-*
to maturet, ſucco cepæ longioris cum oleo, & pipere mix-
to unge poma, quando groſſi incipiunt ſubrubere. Apri-
li menſe ficum debemus inſerere inter corticem: uel ſi no-
uellæ arbores ſunt, fiſſo ligno, quod ſtatim operiendum
eſt & ligandum, ne uentus introeat. Melius *comprehen-*
dunt, ſi circa terram reciſa inſerantur arbuſta. Aliqui &
Iunio *menſe inſerunt.* Surculus *legendus eſt anniculus:*
inutilis enim creditur maioris, uel minoris ætatis. Inocu-
lari ficus locis ſiccis Aprili, *humidis melius* Iunio *medi-*
ante poterit, Octobri *menſe locis tepidis.* Propagari *ficus*
ramis poteſt. Inſeritur *autem in caprifico, in moro, in pla-*
tano, & oculis, & ſurculis. Ficus *uirides ſeruari poſſunt*
uel in melle ordinatæ, ne ſe inuicem tangant, uel ſingulæ
intra uiridem cucurbitam clauſæ, locis unicuique caua-
tis, & item teſſera, quæ ſecatur, incluſis, ſuſpenſa ea cucur-
bita ubi non ſit ignis, uel fumus. Alij *miſſas ficus recentes,*
minus maturas, in nouo uaſe fictili lectas cum pediculis,
& à ſe ſeparatas recludunt, & in dolio uini pleno uas
natare permittunt. Martialis *dicit, caricas per genera mul-*
ta ſeruari, cum ratio una ſufficiat. Ergo hoc genere, quo
Campania *tota cuſtodit, ſeruare debemus: in* cratibus fi-
cus expanditur uſque ad Meridiem, *& adhuc mollis in*

qualum refunditur. Tunc calefacto furno ad panis coquē
,8 di modum ſuppoſitis tribus lapidibus, ne ardeat qualus includitur, & clauſo furno ubi diſcocta ficus fuerit, ſicut eſt calida, interpoſitis folijs ſuis, in uas fictile conditur bene picatum denſius preſſa, & operculo diligenter obducitur. Si pluuijs abundantibus crates non poſſis expandere, ſub tecto eas ita ponis, ut ſemipede erigantur à terra, & eas ad uicem ſolis, cinis calidus ſubiectus uaporet, & ſubinde ficus, ſicut eſt diuiſa, uertatur, ut ficorū coria ſiccentur, & pulpæ tunc duplicatæ in ciſtellis ſeruentur, aut loculis. Alij maturas mediocriter ficus, & diuiſas in cratibus expandunt toto ſole ſiccandas, & recipiunt eas nocte ſub tecta. Nunc ficulnea cacumina obruuntur utiliter, cum tumeſcunt, ut plantas faciant, ſi earum copia non abundat. Vt etiam uarios fructus una ficus exhibeat, ramos duos nigræ, & albæ arborum inter ſe ita uinculo ſtringis ac torques, ut germina miſcere cogantur. ſic obruti, & ſtercorati, & humoribus iuti, ubi prodire cœperint, germinantes oculos aliqua inter ſe annexione conglutina. Tūc germen adunatum parturiet duos colores, quos unitate diuidat, diuiſione coniungat.

De pomis aliorum menſium.

Nunc & pyrus, uel malus inſeri, ac ſeri poteſt, & cydonia, & prunus inſeritur, & ſorba ponuntur, & morus, nono Calendarum Aprilium die, & inſeruntur piſtacia, & locis frigidis pini ſemen aſpergitur.

De comparandis bobus, tauris, & uaccis. TIT. XI.

Hoc menſe comparandi ſunt boues, qui tamen ſiue de noſtris capiantur armentis, ſiue emantur: idcirco nunc comparabuntur utilius, quia necdum ſagina temporis pleni

aut celare poſſunt fallaciam uenditoris, & uitia ſua, aut repugnando domituræ contumacem pleni roboris exercere fiduciã. Hæc tamen ſigna ſpectanda ſunt in bobus, ſeu de noſtro, ſeu de alieno grege fuerint comparandi, ut ſint boues nouelli, quadratis & grandibus membris, & ſolidi corporis, muſculis, ac toris ubique ſurgentibus, magnis auribus, latæ frontis, & criſpæ, labris, oculíſq; nigrantibus, cornibus robuſtis, ac ſine curuaturæ prauitate lunatis, patulis naribus, & reſimis, ceruice toroſa atque compacta, palearibus largis, & circa genua fluentibus, pectore grandi, armis uaſtis, uentre non paruo, porrectis lateribus, latis lũbis, dorſo recto & plano, cruribus ſolidis, neruoſis & breuibus, ungulis magnis, caudis lõgis ac ſetoſis, pilo totius corporis denſo ac breui, rubei maxime coloris, aut fuſci. Melius autem boues de uicinis locis comparabimus, qui nulla ſoli, aut aeris uarietate tententur. Aut ſi hoc deeſt, de locis ſimilibus ad ſimilia transferamus. Illud ante uniuerſa curandum eſt, ut uiribus ad trahendum comparentur æquales, ne ualentioris robur alteri procuret exitium. In moribus hæc conſideranda ſunt: Sint arguti, manſueti, timentes hortamen clamoris, ac uerberis, cibi appetentes. Sed ſi regionis ratio patitur, nullius melior cibus eſt, quã uiride pabulum. Vbi uero deeſt, eo ordine miniſtretur, quo pabuli copia, & laborum coget acceſſio. Nunc tauros quoque (quibus cordi eſt armenta conſtruere) comparabit, aut his ſignis à teneræ ætate ſummittet. Vt ſint alti, atque ingentibus membris, ætatis mediæ, & magis quæ iuuentute minor eſt, quàm quæ declinet in ſenium. Torua facie, paruis cornibus, toroſa, uaſtáque ceruice, uẽtre ſubſtricto. Vaccas etiam nunc maxime parabimus. ſed eligemus forma altiſſima, corporis longi, uteri capacis, & magni, alta

99

fronte, oculis nigris, & grandibus, pulchris cornibus, & præcipuè nigris, aure ſetoſa, palearibus, & caudis maximis, ungulis breuibus, & cruribus nigris & paruis, ætatis maximè trimæ, quia uſque ad decennium fœtura ex
100 *his procedet utilior.* Nec *ante ætatem trimam tauros his oportet admitti.* Sed *erit ſtudium diligentis, amotis ſenioribus, nouellas ſubinde conducere, & ſteriles aratro, ac laboribus deputare.* Græci *aſſerunt, ſi mares creare uelis, ſiniſtrum tauri in coitu ligandum eſſe teſticulum: ſi fœminas, dextrum: tamen tauros diu antè abſtinendos, ut cum tẽpus eſt acrius in cauſas dilati feruoris incumbãt.* Sed *his armentis hieme maritima, & aprica loca, æſtate opaca paremus, ac frigida, montana maxime: quia melius frutetis, & his herba internaſcente ſaturantur, quamuis circa fluuios rectè propter amœna loca paſcantur: fœtura tamen aquis tepidioribus adiuuatur, unde magis utilius habẽtur, ubi pluuialis aqua tepentes format lacunas.* Tolerat *tamen frigus hoc armenti genus, & poteſt facile hibernare ſub dio: quibus tamen ſepta fieri, propter iniuriam grauidarum, conuenit laxiora.* Stabula *uero utilia ſunt ſtrata ſaxo, aut glareis, aut arenis, deuexa aliquatenus, ut humor poſſit elabi, parti meridianæ obuerſa propter flatus glaciales, quibus aliquis reſiſtere debet obiectus.*

De *domandis bobus.* TIT. XII.

Hoc *menſe ultimo domandi ſunt trimi boues, quia poſt quinquennium bene domari non poſſunt, ætatis repugnante duritia.* Capti *ergo ſtatim domentur, qui quidem prius, cum teneri fuerint, frequenti manus attrectatione manſueſcant.* Sed *ſtabulum noui boues largioribus ſpatijs habere debebunt, ut & ante ſtabulum loca nullis concludantur anguſtijs, & producti non aliqua uitientur*

*offenſa. In ipſo uero ſtabulo aſſeres tranſuerſi à terra ſe-
ptem pedibus alti configantur, ad quos boues ligentur in-
domiti. Tunc eliges abſolutam tempeſtatibus, & impedi-
mentis omnibus diem: qua capti perducantur ad ſtabu-
lum: quorum ſi nimia fuerit aſperitas, uno die, ac nocte
inter uincula mitigentur ieiunijs: tunc appellationibus blā-* 101
*dis, & illecebris oblatorum ciborum, non à latere, neque
à tergo, ſed à fronte accedens bubulcus admulceat, naréſ-
que, & terga pertractet, mero ſubinde conſpergens: hac ta-
men cautione, ne aliquem calce contingat, aut cornu: quod
uitium, ſi in primordijs effectui ſibi ceſſiſſe ſenſerit, ob-
tinebit. Tunc mitigatis, os & palatum ſalibus fricabis, &
in gulam demitte præſulſi adipis librales offas, & uini
ſextarios ſingulos cornu infundente per fauces: quæ res
intra triduum totius ſæuitiæ iram reſoluet. Aliqui eos
inter ſe iungunt, ac docent onera tentare leuiora, & quod
utile eſt, ſi arationi parantur, ſubacto prius ſolo exercen-
di ſunt, ut nouus labor tenera adhuc colla non quaſſet.
Expeditior autem ratio eſt domandi, ut aſperum bouem
manſueto, & ualido boui coniungas, quo oſtendente faci-
le ad omnia cogetur officia. Si poſt domituram decumbit
in ſulco, non afficiatur igne, uel uerbere: ſed potius, cum
decumbit, pedes eius ita ligentur uinculis, ut non poſſit
progredi, aut ſtare, uel paſci. Quo facto, ſiti, ac fame laſ-
ſatus carebit hoc uitio.*

De equis, equabus, & pullis, & eorum ætate. TIT. XIII.

*Hoc menſe ſaginati, ac paſti antè admiſſarij genero-
ſis equabus admittendi ſunt, & repletis fœminis, item ad
ſtabula colligendi. Neque tamen æqualem numerũ omni-
bus debemus adhibere, ſed æſtimatis uiribus uniuſcuiuſq;*

admiſſarij, ſubmittenda ſunt pauca, uel numeroſa coniu-
gia, quæ res efficiet admiſſarios non parua ætate durare.
Iuueni tamen equo, & uiribus, formáque conſtanti non
amplius quàm duodecim, uel quindecim debemus admit-
tere, cæteris pro qualitate uirium ſuarum. Sed in admiſ-
ſario quatuor ſpectanda ſunt, forma, color, meritum, pul-
102 chritudo. In forma hoc ſequemur, uaſtum corpus, & ſoli-
dũ, robori conueniens, altitudo, latus longiſſimum, maximi
& rotundi clunes, pectus latè patens, & corpus omne mu
ſculorum denſitate nodoſum, pes ſiccus & ſolidus, & cor-
nu cõcauo, altius calciatus. Pulchritudinis partes hæ ſunt:
ut ſit exiguum caput, & ſiccum, pelle propemodum ſolis oſ
ſibus adhærente. Aures breues & argutæ, oculi magni, na
res patulæ, coma, & cauda profuſior, ungularum ſolida,
& fixa rotunditas. Colores hi præcipui, badius, aureus, al
bineus, ruſſeus, murteus, ceruinus, gilbus, ſcutulatus, albus,
guttatus, candidiſſimus, niger, preſſus. Sequentis meriti, ua-
rius cũ pulchritudine, nigro uel albineo, uel badio miſtus,
canus cum quouis colore, ſpumeus, maculoſus, murinus, ob-
ſcurior. Sed in admiſſarijs præcipuè legamus, clari, & u-
nius coloris: cæteri uero deſpiciendi, niſi magnitudo meri
torum culpam coloris excuſet. Eadem in equabus conſide
randa ſunt, maximè ut ſint longi & magni uentris, &
corporis: ſed hoc in generoſis ſeruetur armentis. Cæteræ
paſſim toto anno inter paſcua, dimiſſis ſecũ maribus im-
pleantur. Equarum natura eſt partum ſpatio duodecimi
menſis abſoluere. Illud in admiſſarijs ſeruandum eſt,
ut medijs aliquibus ſpatijs ſeparẽtur, propter noxam furo
ris alterni: ſed his armentis paſcua legamus pinguiſſima,
hieme aprica, frigida, & opaca prouideamus æſtate, nec
adeo mollibus locis nata, ut ungularũ firmitas de aſperita-

te nil ſentiat. Si equa marẽ pati noluerit, trita ſquilla na
turalia eius infecta libidinem concitabunt. Deinde grauid-
dæ non urgeantur, nec famem, uel frigus tolerent nec in-
*ter ſe loci comprimantur anguſtijs. Generoſas equas, & *
quæ maſculos nutriunt, alternis annis ſubmittere debebi-
mus, ut pullis puri, & copioſi lactis robur infundant, cæ-
teræ paſſim replendæ. AEtas incipientis admiſſarij quin- 103
ti anni initio eſſe debebit. Fœmina rectè bima concipiet,
quia poſt decennium iners ex ea ſoboles, & tarda naſce-
tur. Pulli equarum nati manu tangendi non ſunt, quia eos
tactus lædit aſſiduus: quantum ratio patitur, defendãtur
à frigore. In pullis pro ætatis merito ea ſunt conſideran-
da, quæ ſignum bonæ indolis monſtrant, quæ in patribus
uel matribus ſpectanda præcepi. dabit & hilaritas, & a-
lacritas, agilitáſque documentum. Nunc domandi ſunt pul
li, ubi tempus bimæ ætatis exceſſerint. Cõſideranda ſunt
magna, longa, muſculoſa, & arguta corpora, teſticuli pa-
res, & exigui: & cætera, quæ in patribus dicta ſunt.
Mores, ut uel ex ſumma quiete facile concitentur, uel ex
incitata feſtinatione non difficile teneantur. AEtatis conſi
deratio talis eſt: Bimo, & ſex menſium dentes medij ſupe
riores cadunt. quadrimo canini mutantur. infra ſextum
annum molares ſuperiores cadunt. ſexto anno quos primo
mutauit, exæquat. ſeptimo anno omnes dentes eius explen
tur. Latent ab hinc ætatis notæ: ſed prouectioribus tempo
ra cauari incipiunt, ſupercilia caneſcere, dentes plerũque
prominere. Hoc menſe omnia quadrupedia, maxime e-
quos caſtrare debemus.

De mulis, & aſinis. TIT. XIIII.

Siquem mulorum genus creare delectat, equam ma-
gni corporis, ſolidis oſſibus, & forma egregia debet elige-

re: in qua non uelocitatem, ſed robur exquirat. AE*tas à quadrima uſq; in decennē huic admiſſuræ iuſta cōueniet.* Si *aſinus equam faſtidit admiſſus,oſtenſam prius aſinam (donec cœundi uoluptas ſolicitetur)adhibemus: qua ſubducta,equam libido incitata non ſpernet,& raptus illecebris generis ſui in permiſtionem cōſentiet alieni.*Si *morſu furens lædit obiectas,aliquatenus labore miteſcat.* Crean
104 *tur ex equa,& aſino,uel onagro,& equa.*Sed *generoſius nullum eſt huiuſmodi animal, quàm quod aſino creante naſcetur.*V*tiles tamen admiſſarij naſcentur ex onagro, & aſina:qui poſt in ſobole ſecutura agilitatem,fortitudinémque reſtituant.* A*dmiſſarius tamen aſinus ſit huiuſmodi, corpore amplo,ſolido,muſculoſo,ſtrictis, & fortib⁹ mēbris, nigri, uel murini maximè coloris, aut rubei: qui tamen ſi diſcolores pilos in palpebris,aut auribus geret,colorē ſobolis plerūque uariabit.*Minor *trimo,maior decenni non debet admitti.* A*nnicula mula debet à matre depelli,& per montes aſperos paſci, ut itineris laborem in tenera ætate ſolidata contemnat.* Minor *uerò aſellus maxime agro neceſſarius eſt,qui & laborem tolerat, & negligentiā propemodum non recuſat.*

De *apibus.* TIT. XV.

Hoc *menſe maxime apibus ſolet morbus incumbere: nā poſt hyberna ieiunia tithymalli, & ulmi amaris floribus,qui prius naſcuntur,auidius appetitis ſolutionē uentris incurrūt,& pereunt, niſi affueris uelocitate remedij.* Præbebis *ergo mali granati cum uino amineo grana contrita,uel uuæ paſſæ cum rore ſyriaco,& auſtero uino, uel ſimul omnia leuigata,& incocta uino aſpero.*Q*uæ deinde in ligneis canalibus refrigerata ponantur.*Item *roſmarinus aqua mulſa decoctus congelatur , & in imbrice po-*

nitur ſuccus huiuſmodi. Quòd ſi horridæ uidentur, atque
contractæ torpere ſilentio, & mortuarum corpora fre-
quenter efferre, canalibus ex canna factis mel cum gallæ
puluere, uel ſiccæ roſæ coctũ debebis infundere. Illud *ante*
omnia expediet, ut putres partes fauorum, uel uacuas ce-
ras, quas aliquo caſu examen ad paucitatẽ redactum nõ
ualebit implere, ſemper recidas acutiſſimis ferramentis
ſubtiliter, ne mota alia pars fauorũ cogat apes domicilia
concuſſa deſerere. Noc*et apibus plerunque felicitas ſua.* 105
N*am ſi nimijs floribus annus exuberat, dum ſolã curam*
gerendi mellis exercent, de prole nil cogitant. C*uius omiſſa*
reparatione populus idem labore confectus extinguitur, to
tius gentis exitio. I*taq; cum mellis nimietatem uideris ex*
florũ grandi & continua meſſe defluere, interiectis ternis
diebus, clauſo foramine non eas patiaris exire. I*ta ad gene*
randam ſobolem conferentur. N*unc circa Calẽd. Apriles*
curandi ſunt aluei, ut omnia purgamenta tollãtur, & ſor
des, quas tempus contraxit hibernum, & uermiculi, & ti-
neæ, & araneæ, quibus corrumpitur uſus fauorum, & pa
piliones, qui uermiculos ſtercore ſuo faciunt naſci. T*unc fu*
mus incenſi, & ſicci bubuli ſtercoris adhibeatur, qui aptus
eſt apiũ ſaluti. Q*uæ purgatio frequẽter uſque in autumni*
tempora celebretur. H*æc omnia, cæteraque efficies, caſtus*
& ſobrius, & alienus à balneis, uel à cibis acribus, & o-
doris immundi, atque omnibus ſalſamentis.

De *horis.* TIT. XVI.

H*ic menſis ad deprehẽdendas horas conſentit* Octo*bri.*

Hora	I.	*pedes*	XXV.
Hora	II.	*pedes*	XV.
Hora	III.	*pedes*	XI.

Hora	IIII.	*pedes*	VIII.
Hora	V.	*pedes*	VI.
Hora	VI.	*pedes*	V.
Hora	VII.	*pedes*	VI.
Hora	VIII.	*pedes*	VIII.
Hora	IX.	*pedes*	XI.
Hora	X.	*pedes*	XV.
Hora	XI.	*pedes*	XXV.

106 PALLADII DE RE RVSTICA LIBER QVINTVS.

De *medica ſerenda,& diſciplina eius.* TIT. I.

APRILI *menſe in areis,quas ante(ſicut diximus)præparaſti,medica ſerenda eſt.* A *Quæ ſemel ſeritur,decem annis permanet,ita ut quater,uel ſexies poſſit per annum recidi. Agrum ſtercorat,macra animalia reficit,curat ægrota.Iugerum eius toto anno tribus equis abunde ſufficit.Singuli cyathi ſeminis occupant locum latum pedibus quinque, longum pedibus decem. Sed mox ligneis raſtellis obruantur iacta ſemina,quia ſole citius comburuntur.Poſt ſationem ferro locum tangi non licet,ſed raſtris ligneis frequenter herba mundetur, ne teneram medicam premat. Prima meſſis eius tardius fiet, ut aliquantum ſemen excutiat.Cæteræ uerò meſſes quàm uolueris cito peragantur,& iumentis præbeantur. Sed primo parcius præbenda eſt nouitas pabuli:inflat enim, & multum ſanguinem creat. Vbi ſecueris, ſæpius riga. Poſt paucos dies,cum fruticare cœperit,omnes alias herbas run*

cato:ita & ſexies per annum metis, & annis decem po-
terit manere continuis.

De inſerenda olea. TIT. II.

Nunc locis temperatis oliua inſeratur, quæ inſeritur
inter corticem more pomorum, ſicut ſupradictum eſt. ſed
ut oleaſtro inſeras, contra illud, quod ex olineto inſito, &
caſu incenſo renaſcitur oleaſter infelix, ſic prouidendum
eſt: Poſitis prius oleaſtri brachijs in ſcrobe, in qua diſpo-
nemus inſerere, ſcrobes ita replebimus, ut mediæ uacuæ
ſint. Cum comprehenderit oleaſter, inſeremus in infimo,
uel inſitum ponemus: & inſitionem prope infra terram 107
nutriemus. Deinde ſicut adoleſcit, terram ſubinde colligi-
mus. Ita commiſſura in profundo latente quiſquis urit,
aut cædit, oliuæ locum non aufert pullulandi: quæ & a-
pertam redeundi felicitatem de olea, & occultam ualendi
feracitatem de oleaſtri connexione retinebit. Aliqui oleas
in radicibus inſerunt, & ubi comprehenderint, cum ali-
qua parte radicis auellunt, & transferunt more planta-
rum. Græci oleas ab octauo Calendarum Aprilium die,
uſque in tertium Nonarum Iulij inſeri debere præcipiũt:
ita ut locis frigidis ſerius, calidis maturius inſerantur. Lo
cis frigidiſſimis nunc uinearum foſſio ante Idus peragen
da eſt, & ſiqua de Martio menſe reſtabant. Vites quoque
inſerimus. Seminaria quæ ſunt ante facta, herbis liberẽtur,
& leuiter circumfodiantur. Nunc locis mediocriter ſiccis
milium ſerimus, & panicum. Hoc menſe pingues campi,
& agri, qui diu aquam tenent, proſcindantur poſt Idus,
cum & omnes herbas protulerint, & earum ſemina non-
dum maturitate firmata ſunt.

De hortis. TIT. III.

Hoc etiam menſe ultimo, & propè uere tranſacto

braſſicam ſerere poſſumus, quæ cauli ſeruiet, quia cymæ tempus amiſit. Nunc *apium bene ſeritur locis calidis, & frigidis, terra quali uolueris, dummodo ibi ſit humor aſſiduus, quamuis naſci, ſi neceſſe fuerit, & in ſiccitate non deneget.* Et *prope omnibus menſibus, à primo uere uſque ad autumnum ſeratur extremum.* Ex *ipſius genere eſt hippoſelinon, durius tamen & auſterius, & helioſelinon molli follio, & caule tenero, quod naſcitur in lacunis, & petroſelinon maxime locis aſperis.* Hæc *omnia genera poſ*
108 *ſunt habere diligentes.* Apios *maiores facies, ſi ſemẽ quantum tribus digitis comprehendi poteſt, linteolo clauſeris rariore, & breui foſſa obrueris.* Ita *omnium ſeminum germen capitis unius ſoliditate nectetur.* Criſpi *fiunt, ſi ſemina ante tundãtur, uel ſi ſuper areas naſcentes aliqua pondera uolutentur, aut pedibus proculcentur enata.* Apij *ſemina uetuſtiora citius naſcuntur: quæ nouella ſunt, ſerius.* Hoc *menſe atriplicem ſeremus, ſi rigare poterimus, &* Iulio, *& cæteris uſque ad autumnum, menſibus.* Amat *aſſiduo humore ſatiari.* Semen *ſtatim cum ſpargitur, obruendum eſt, herbæ ei ſubinde uellantur.* Transferri *neceſſarium non eſt, cum bene ſeritur, tamen poteſt melius adoleſcere, ſi ſpatio rariore pangatur, & iuuetur ſucco lætaminis & humoris.* Ferro *tamen reſcindendũ ſemper eſt, quia ita pullulare non ceſſat.* Nunc *ocymum ſeritur: cito naſci dicitur, ſi ſtatim cum ſeueris, aqua calida perfundas.* Rem *miram de ocymo* Martialis *affirmat, quòd modo purpureos, modo albos flores, modo roſeos pariat, & ſi ex eo ſemine frequẽter ſeratur, modo in ſerpillum, modo in ſiſymbrium mutetur.* Hoc *etiam menſe melones & cucumeres ſeruntur, & porrus, & in primordio capparis, & ſerpillum, & colocaſiæ plantaria ponemus, & lactucas, & be-*

*tas, & cepullas, & coriandrum ſeremus, & intyba ſecun-
da ſatione, quibus utamur æſtate, & cucurbitas, & men-
tam radice, uel planta.*

De *Zizipho cum diſciplina ſua.* TIT. IIII.

Locis calidis Aprili *menſe Ziziphum conſeremus, fri-
gidis uerò* Maio, *uel* Iunio. Amat *loca calida, aprica.* Seritur
oſſibus, & ſtipite, & plãta. Creſcit *tardiſſime.* Sed *ſi plan
tam ponis,* Martio *magis in terra molli: ſi oſſibus ſeras, in
ſcrobe palmari, ita ut terna grana per ſcrobem cacumini
bus ponantur inuerſis. quibus in imo, & in ſummo af-
fundatur lætamen, & cinis, & herbis adnaſcentibus ma-* 109
*nu planta liberetur erumpens. Cũ pollicis ſoliditati ſimilis
fuerit, transferatur in locum paſtinatum, uel in ſcrobem.*
Terram *diligit non nimis lætam, ſed proximam tenui, at-
que ieiunæ.* Per *hiemem prodeſt illi, ut circa codicem lapi-
dum cumulus aggeretur, qui æſtate debet auferri.* Si *arbor
hæc triſtis eſt, ferrea ſtrigili ſubraſa hilarior fiet, uel ſi fi-
mum bubulũ radicibus modice, & frequenter affundas.
Zizipha collecta matura in longo uaſe fictili ſeruãtur ob-
lito, & loco ſicciore compoſito: uel recenter lecta poma, ſi
guttis uini ueteris perfundas, efficitur, ne ea rugarum de-
formet attractio.* Seruantur *etiam deciſa cum ramis ſuis,
aut fronde ſua inuoluta, atque ſuſpenſa.*

De pomis aliorum menſium. TIT. V.

Hoc *etiam menſe locis temperatis mala granata po-
nuntur, ea ratione, qua dictum eſt, & inſerũtur.* Nam *cir
ca* Calẽdas Maias *perſicus inoculari poteſt, quo more em
plaſtratur ficus, ſicut diximus, cum de inſitione loquere-
mur.* Hoc *menſe calidis locis citri arbor inſeritur, ſicut ſu-
prà memoraui.* Nunc *locis frigidis fici plantaria diſpone-
mus, ſeruantes eam, quæ ſupradicta eſt, diſciplinam.* Nũc

etiam ficus debemus inſerere in ligno,uel ſub cortice, ſicut ante præcepi, & eam locis ſiccis inoculare. Nunc *planta palmarum, quam cephalonem uocamus, locis apricis, & calidis eſt ponenda.* Hoc *menſe ſorbum poterimus inſerere in ſe,in cydonio,in ſpina alba.*

De *oleo,& uino uiolaceo.* TIT. VI.

Tot *uiolæ uncias infundas, quot olei libras miſeris, & diebus* X L *ſub dio habere debebis.* Violæ *purgatæ, ut de rore nihil habeãt,libras quinque uini ueteris* X *ſextarijs debebis infundere,& poſt* X X X *dies* X *mellis ponderibus temperare.*

110

De *armentis.* TIT. VII.

Hoc *menſe uituli naſci ſolent,quorum matres abundantia pabuli iuuentur, ut ſufficere poſſint tributo laboris,& lactis.* Ipſis *autem uitulis toſtum molitúmque miliũ cum lacte miſceatur ſaluiati more præbendum.* Nunc *locis calidis tondeãtur oues,& ſerotini fœtus hoc menſe ſignentur.* Nunc *etiã prima eſt admiſſura,quæ excellit,arietum,ut agnos iam maturos hibernum tempus inueniat.*

De *apibus.* TIT. VIII.

Hoc *menſe locis apricis apes quæremus:ſed loca mellifica indicant apes,ſi circa fontes frequentiſſime paſcantur:nam ſi rariores uidebuntur,in his locis mellificari utiliter non poteſt.* Quòd *ſi frequentes aquãtur,ubi ſint examina earũ,hoc genere poſſumus inuenire.* Ac *primo quàm longe ſint, exploremus : aut proxime rubricam liquidam breui uaſculo infuſam geramus,& obſeruemus fontes, aut aquas uicinas:tunc dorſa apum bibentium tangamus illo liquore tincta feſtucula,atque ibidem moremur.* Si *cito reuerſæ fuerint , quas tinximus , hoſpitia earum proxima eſſe noſcemus: ſi tarde,ſpatio longiore ſummota, quod pro*

mora temporis æſtimamus. Ad proxima *facile uenies, ad*
longinqua hoc genere perduceris: Cannæ *unum interno-*
dium cum ſuis recidas articulis, & in latere aperies : ibi
mel exiguum, uel defrutum mittes, & iuxta fontem pones:
cum ad eum conuenerint apes, atque ingreſſæ fuerint poſt
odorem, foramen pollice claudes appoſito, & unam tantũ
patieris exire, cuius fugam perſequere, ea tibi partem de-
monſtrat hoſpitij: cum ipſam cœperis non uidere, alteram
continuò dimittes, & ſequeris: ita ſingulæ ſubinde dimiſſæ,
te facient uſque ad locum examinis peruenire. Aliqui
mellis breuiſſimũ circa aquam uaſculum ponunt, de quo III
cum apis aquam deguſtauerit, ad commune pabulum per-
gens, alias exhibebit: quarum frequentiam ſubinde creſcẽ-
tem, notata reuolantium parte uſque ad examina perſe-
queris. Q*uod ſi eſt examen in ſpelunca reconditum, fumo*
eijcietur, & cum exierit, æris ſonitu territum in frutice, uel
in aliqua ſyluæ ſe parte ſuſpendet, & ita admoto uaſculo
recipietur. Si *uerò in caua arboris ramo fuerit, acutiſſi-*
ma ſerra idem ramus ſuprà infráque deciſus, & munda
ueſte coopertus poterit afferri, & inter aluearia colloca-
ri. V*eſtigantur autem mane, ut tota dies ſufficiet ad ſe-*
quendum. nam ueſpere peracto opere ad aquam plerũq;
non redeunt. V*aſa autem, quibus recipiũtur, perfricanda*
ſunt citreagine, uel herbis ſuauibus, & conſpergenda im-
bre mellis exigui: quod ſi uerno fiat, & circa fontes aluea-
ria ſic tincta ponantur, locis quibus apum frequẽtia eſt,
multitudinem ſibi ſponte conducent, ſi tamen ſeruari à fu-
ribus poſſunt. Hoc *etiam menſe, ſicut ſuprà, purganda*
ſunt aluearia ſordibus, & necandi papiliones, qui maxi-
mè abundant florentibus maluis, quos hoc genere intercí-
piemus. V*as æneum miliario ſimile, id eſt, altum, & an-*

guſtũ ueſpere inter aluearia collocemus,& in fundo eius ponamus lumen accenſum . Illuc papiliones conuenient, & circa lumen uolitabunt, & anguſtia uaſculi ab igne proximo interire cogentur.

De horis. TIT. IX.

Huius menſis horæ,horis menſis Septembris æquantur hoc genere.

	Hora	I.	pedes	XXIIII.
	Hora	II.	pedes	XIIII.
	Hora	III.	pedes	X.
112	Hora	IIII.	pedes	VII.
	Hora	V.	pedes	V.
	Hora	VI.	pedes	IIII.
	Hora	VII.	pedes	V.
	Hora	VIII.	pedes	VII.
	Hora	IX.	pedes	X.
	Hora	X.	pedes	XIIII.
	Hora	XI.	pedes	XXIIII.

PALLADII DE RE RVSTICA

LIBER SEXTVS.

De panico, & milio, de florentibus ſatis, de recidendo fœno. TIT. I.

Aio menſe locis frigidis, & humectis panicum ſeremus,& milium more,quo dixi.
M *Nũc omnia propè, quæ ſata ſunt, florent, neque tangi à cultore debebũt.Florẽt autem ſic:Frumenta,& ordeũ,& quæ ſunt ſeminis ſingularis octo diebus florebunt , & deinde per*

dies XL,*grandeſcent flore depoſito uſque ad maturitatis euētum. quæ uerò duplicis ſeminis ſunt, ſicut faba, piſum, cæteráque legumina*, XL *diebus florent, ſimúlque grandeſcunt*. Hoc *menſe in locis ſiccis, calidis, ſiue maritimis fœna recidantur, prius tamen, quàm exareſcant*. Quòd *ſi pluuijs infuſa fuerint, conuerti antè non debent, quàm pars eorum ſumma ſiccata ſit.*

De *nouellæ uitis ſarmentis relinquendis, & pampinandis alijs uitibus.* TIT. II.

Nunc *conſideremus nouellæ uitis ſarmenta, quæ protulit, & ei pauca, & ſolida relinquamus, & adminiculis firmemus, donec brachia prolata dureſcant*. Non *autē amplius reſectæ, & pullulanti uiticulæ, quàm duæ, uel tres materiæ relinquantur, & alligentur propter iniuriā uenti*. Ideo *autē tres materias dixi debere dimitti, ne diſſipantibus uētis nulla remaneat, ſi in primordio reliqueris pauciores*. Hoc *menſe pampinari conueniet: ſed tunc eſt opportuna pampinatio, cum teneri rami digitis ſtringentibus crepabunt ſine difficultate carpentis*. Hæc *res uuas efficit pinguiores, & maturitati conſulit ſolis admiſſu.* 113

De *proſcindendis, & aperiendis nouis agris.*

TIT. III.

Nunc *quoque pingues agri, & herboſi proſcindantur: ſed ſi agros multos uolueris aperire, conſiderabis, ſiccus, an humidus ſit ager, ſiluis, aut gramine, frutetis ueſtitus, aut filice*. Si *humidus erit, foſſarū ductibus ex omni parte ſiccetur*. Sed *apertæ foſſæ notæ ſunt, cæcæ uerò hoc genere fiunt*: Imprimuntur *ſulci per agrum tranſuerſi altitudine pedum ternûm: poſteà uſque ad medietatē lapidibus minutis replentur, aut glarea, & ſuper terra, quam egeſſeramus, æquatur*. Sed *foſſarum capita unam paten-*

Hh.ij.

tem foſſam petant,ad quam decliues decurrant:ita & humor deducetur, & agri ſpatia non peribunt . Si defuerint lapides,ſarmentis,uel ſtramine ſubiecto cooperiantur, uel quibuſcunq; uirgultis.Sed ſi nemoroſus eſt,extirpatis,aut raro relictis arboribus excolatur.Si lapidoſus, per macerias ſaxorũ à turba collectas & purgari poterit, & munire muniri. Iuncus, & gramen, & filices frequenti aratione uincentur.Sed filicem.ſi ſæpe fabam conſeras, uel lupinos,& ſi ſubinde naſcentem mucrone falcis incidas,intra exiguum tempus abſumes.

114 *De occandis uitibus,arboribúſque,& rude cædenda,fodiendis ſeminarijs,putandis oleis, & lupino uertendo.* TIT. IIII.

Hoc menſe arbores,& uites,quæ ablaqueatæ fuerãt occare,hoc eſt,operire iam conuenit. Nunc ad rudem faciendam ſylua cædatur,quando omni fronde ueſtita eſt. Cædẽdi autem hic modus eſt,ut optimus operarius in alta ſylua modij ſpatiũ , mediocris uerò tertia minus poſſit abſcindere.Nunc & ſeminaria fodiuntur aſſiduè, & locis prægelidis, & pluuioſis oleæ putantur , & eis muſcus abraditur. At ſiquis lupinum ſtercorandi agri cauſa ſeminabit,aratrò illum nunc debebit euertere.

De hortis. TIT. V.

Hortorum ſpatia,quæ per autumnum ſeminibus implenda deſtinantur,aut plantis nunc conueniet paſtinare.Hoc menſe apium bene ſeritur, ſicut iam antè dictum eſt,uel coriandrum,& melones,& cucurbitæ,carduus,et radices,& ruta pangentur.Porri quoque planta transfertur,ut rigationibus animetur.

De pomis. TIT. VI.

Locis calidis nunc mala punica florere incipiunt.Ra-

mus ergo cum flore (ſicut Martialis *dicit) ſi obruto circa arborem fictili uaſe claudatur, & ne reſiliat, ligetur ad palum, pro uaſculi magnitudine pomum reddit autumno.* Hoc *etiam menſe locis calidis emplaſtrari perſicus poteſt. Locis frigidis nunc citri arbor inſeritur, & ea, quæ dicta eſt, diſciplina ſeruetur.* Nũc *frigidis locis Ziziphum conſeremus, & ficum inſerimus.* Hoc *etiam menſe palmæ planta diſponitur.*

De *armentis, item de caſtrandis bobus.* 115

TIT. XII.

Nunc *caſtrandi ſunt uituli, ſicut* Mago *dicit, tenera ætate, ut fiſſa ferula teſticuli comprimantur, & paulatim confracti reſoluantur.* Sed *hoc luna decreſcente uerno, uel autumno fieri debere præcipit.* Alij *ligato ad machinam uitulo, duabus anguſtis regulis ſtagneis, ſicut forcipibus ipſos neruos apprehendunt, qui* Græcè κρεμαστῆρες *dicitur.* His *comprehenſis tentos teſticulos ferro reſecant, & ita recidunt, ut aliquid de his capitibus neruorum ſuorũ dimittatur hærere, quæ res & ſanguinis nimietatem prohibet, & non omnino iuuẽcos ſubducto robore uirilitatis effœminat.* Nec *admittendum eſt, quod plerique faciunt, ut ſtatim caſtratos coire compellant: nam certum eſt ab eis generari, ſed ipſos fluxu ſanguinis interire.* Vulnera *uerò caſtraturæ cinere ſarmentorum, & ſpuma linentur argẽti.* Caſtratus *abſtineatur à potu, & cibis paſcatur exiguis, & ſequenti triduo præbeantur ei teneræ arborum ſummitates, & fruteta mollia, & herbæ uiridis coma, dulciora ſagina roris, aut fluminis.* Pice *etiam liquida mixto cinere, & modico oleo poſt triduum uulnera diligenter unguenda ſunt.* Sed *melius genus caſtrationis ſequens uſus inuenit.* Alligato *enim iuuenco, atque deiecto, teſticuli ſtri-*

cta pelle claudũtur, atque ibi lignea regula premente, deci dũtur ignitis ſecuribus, uel dolabris, uel, quod eſt melius, formato ad hoc ferramento, ut gladij ſimilitudinẽ teneat. Ita enim circa ipſam regulã ferri acies ardẽtis imprimitur, unóq; ictu & morã doloris beneficio celeritatis abſumit, & uſtis uenis, ac pellibus à fluxu ſanguinis ſtrictis, plagã cicatrix quodãmodo cũ ipſo uulnere nata defendit.

De tonſuris ouium. TIT. VIII.

Locis temperatis nunc ouium celebranda tonſura eſt. Sed tonſas oues hoc unguine mediæmus: Succum decocti
116 *lupini, feces uini ueteris, & amurcam pari menſura miſcebis, & in unum corpus omnia redacta curabis adlinire. Poſt triduum deinde, ſi mare uicinum eſt, litori mergantur extremo: ſi in medijs terris paſcimus, aqua cæleſtis cum ſale paululum decocta ſub dio debebit pecorum tonſa & uncta membra diluere. Hoc enim modo curatum pecus toto anno, nec ſcabrum fieri dicitur, & prolixas lanas creare fertur, ac molles.*

De caſeo faciendo. TIT. IX.

Hoc menſe caſeum coagulabimus ſyncero lacte coagulis uel agni, uel hœdi, uel pellicula, quæ ſolet pullorum uentribus adhærere, uel agreſtis cardui floribus, uel lacte ficulneo, cui ſerum debet omne deduci, ut & ponderibus urgeatur. Vbi ſolidari cœperit, loco opaco ponatur, aut frigido, & preſſus ſubinde adiectis pro acquirenda ſoliditate ponderibus, trito ac torrefacto ſale debet aſpergi, & iam durior uehementius premi. Poſt aliquot dies ſolidatæ iam formulæ per crates ita ſtatuantur, ne inuicem ſe unaquæque contingat. Sit autem loco clauſo, & à uentis remoto ut teneritudinem ſeruet atque pinguedinẽ. Vitia caſei ſunt, ſi aut ſiccus ſit, aut fiſtuloſus: quod eue-

niet, aut ſi parum prematur, aut ſales inimicos accipiat, aut calore ſolis uratur. In recenti caſeo conficiendo aliqui nucleos uirides pineos terunt, atque ita miſto lacte gelant. Aliqui thymum tritum, & frequenter colatum congelant. Qualemcunque etiam ſaporem uelis, efficere poteris, adiecto, quod elegeris, condimento, ſeu piperis, ſeu cuiuſcunque pigmenti.

De *apibus*. TIT. X.

Hoc *menſe incipiunt augeri examina, & in extremis fauorum partibus maiores creantur apiculæ, quas aliqui reges putant, ſed Græci eos* οἴστρους *appellant, & necari iubent, quia requiem concutiunt quieſcentis examinis.* Nūc
papiliones abundant, quos necemus, more, quo dixi. 117

De *pauimentis, & ſolarijs.* TIT. XI.

Nunc circa extremum menſem pauimenta in ſolarijs fiunt: quæ in frigidis regionibus, & ubi pruinæ ſunt, glacie ſuſpenduntur, & pereunt. Sed *ſi hoc placuerit, ſternemus duplices ordines tabularum tranſuerſos, atque directos, & paleam, uel filicem ſuprà conſtituemus, & æqualiter æquabimus ſaxo, quod manū poſſit implere.* Pedaneum *ſuper rudus inducimus, & aſſiduo uecte denſamus: tunc antequàm rudus ſiccetur, bipedas, quæ per omnia latera canaliculos habeant digitales, iungemus, ita ut calce uiua ex oleo temperata, bipedarum canales, qui inter ſe connectendi ſunt, impleantur, & earum coniunctione rudus omne cooperiatur.* Nā *ſiccata omnis materia unum corpus efficiet, & nullum tranſmittet humorem.* Poſtea *ſex digitorum teſtaceum ſuperfundemus, & frequenter uirgis uerberabimus, ne rimis poſſit aperiri.* Tunc *teſſellas latiores, uel tabellas qualeſcunque marmoreas, aut paginas imprimemus, & hanc conſtructionem res nulla uitiabit.*

De lateribus faciendis. TIT. XII.

Hoc menſe lateres faciẽdi ſunt ex terra alba, uel creta, uel rubrica. Nam qui æſtate fiunt, celeritate feruoris in ſumma cute ſiccãtur, interius humore ſeruato: quæ res ſciſſuris eos faciet aperiri. Fiunt autem ſic: Terra creta diligenter, & omni aſperitate purgata, miſta cum paleis diu macerabitur, & intra formam lateri ſimulem deprimetur. Tunc ad ſiccandum relicta, ſubinde uerſabitur ad ſolis aſpectum. Sint uerò lateres longitudine pedum duorum,
118 latitudine unius, altitudine quatuor unciarum.

De roſato. TIT. XIII.

Quinque libras roſæ pridie purgatæ, in uini ueteris X ſextarios mergis, & poſt XXX dies X deſpumati mellis libras adijcies, & uteris.

De oleo liliaco. TIT. XIIII.

Per olei libras ſingulas dena lilia curabis infundere, & uas uitreum XL diebus locare ſub dio.

De oleo roſeo. TIT. XV.

In olei libras ſingulas, roſæ purgatæ ſingulas uncias mittis, & VII diebus in ſole ſuſpendis, & luna.

De rhodomeli. TIT. XVI.

In ſucci roſæ ſextarijs ſingulis libras ſingulas mellis admiſces, & diebus XL ſub ſole ſuſpendis.

De roſis uiridibus ſeruandis. TIT. XVII.

Roſas nondum patefactas ſeruabis, ſi in canna uiridi ſtante, fiſſa, recludas ita, ut fiſſuram coire patiaris: & eo tempore cannam recidas, quo roſas uirides habere uolueris. Aliqui olla rudi conditas, ac bene munitas ſub dio obruunt, ac reſeruant.

De horis. TIT. XVIII.

In horarum menſuris Maius reſpondet Auguſto.

Hora	I.	pedes	XXIII.
Hora	II.	pedes	XIII.
Hora	III.	pedes	IX.
Hora	IIII.	pedes	VI.
Hora	V.	pedes	IIII.
Hora	VI.	pedes	III.
Hora	VII.	pedes	IIII.
Hora	VIII.	pedes	VI.
Hora	IX.	pedes	IX.
Hora	X.	pedes	XIII.
Hora	XI.	pedes	XXIII.

PALLADII DE RE RVSTICA 119

LIBER SEPTIMVS.

De area paranda. TIT. I.

I IVNIO *menſe area paranda eſt ad trituram, cuius primo terra radatur: deinde effoſſa leuiter miſtis paleis, & amurca æquatur inſulſa. Quæ res à muribus, & formicis frumenta defendit.* Tunc *premenda eſt rotundo lapide, uel columnæ quocunque fragmento, cuius uolutatio poſſit eius ſpatia ſolidare.* Dehinc *ſole ſiccetur.* Aliqui *mundatis areis aquam ſpargunt, & minuta ibi pecora diu ſpatiari, ac proculcare compellũt.* Et *cum terra ungulis ſtricta fuerit, ſpectant ſolidam ſiccitatem.*

De meſſibus. TIT. II.

Nunc primo ordei meſſis incipitur, quæ conſummanda eſt antè, quàm grana areſactis ſpicis lapſa decurrãt, quia

nullis, ſicut triticum, folliculis ueſtiuntur. Quinque modios recidere poteſt pleni agri opera una meſſoris experti, mediocris uerò tres, ultimi etiam minus. Sed *ordei culmos iacere in agris aliquantulum ſinamus, quia fertur hoc more grandeſcere.* Nunc *etiam menſe poſtremo locis maritimis, & calidioribus, ac ſiccis tritici meſſis abſcinditur. Quam paratam eſſe cognoſces, ſi æqualiter ſpicarum populus maturato rubore flaueſcat.* Pars Galliarum *planior hoc compendio utitur ad metendum, & præter hominum labores, unius bouis opera ſpatium totius meſſis abſumit.* Fit *itaque uehiculum, quod duabus rotis breuibus fertur, huius quadrata ſuperficies tabulis munitur, quæ forinſecus reclines in ſummo reddant ſpatia largiora.* Ab *eius fronte*
120 *carpenti breuior eſt altitudo tabularum :* Ibi *denticuli plurimi, ac rari ad ſpicarum menſuram conſtituuntur in ordinem, ad ſuperiorem partem recurui.* A' *tergo uerò eiuſdem uehiculi duo breuiſſimi temones figurantur, uelut amites baſternarum.* Ibi *bos capite in uehiculum uerſo iugo aptatur, & uinculis, manſuetus ſanè, qui non modum compulſoris excedat.* Hic *ubi uehiculum per meſſes cœpit impellere, omnis ſpica in carpentum denticulis comprehenſa cumulatur abruptis, ac relictis paleis, altitudinem, uel humilitatem plerunque bubulco moderante, qui ſequitur. & ita per paucos itus, ac reditus breui horarum ſpatio tota meſſis impletur.* Hoc *campeſtribus locis, uel æqualibus utile eſt, & ijs, quibus neceſſaria palea non habetur.*

De *agris proſcindendis: de uineis occandis, fodiendis, uicia, fœno græco recolligendis.*

TIT. III.

Nunc *frigidiſſimis locis, quæ* Maio *ſunt prætermiſſa faciemus. Agros æquè proſcindemus herboſis, & gelidis*

*partibus.Vineta occabimus.Colligemus uiciam.fœnum græcum reſecabimus ad pabulũ.*Hoc *menſe locis frigidis peragenda eſt leguminum meſſis:itaque lenticulam collectam,cineri miſtam,bene ſeruabimus,uel uaſis olearijs, aut ſalſamentarijs repletis,ſtatímque gypſatis.* Nunc *& faba luna minuente uelletur.* Ante *lucem ſanè, & antè, quàm luna procedat, excuſſa, & refrigerata ponatur.* Ita *gurguliones non patietur infeſtos.* Hoc *menſe lupinus colligitur, & ſi placuerit,ſtatim ſeparetur ex area: ſed longè ab humore eſt ponendus in horreis.*Sic *enim duriſſime cuſtoditur,maxime ſi granaria eius afflauerit fumus aſſiduus.*

De hortis TIT. IIII.

Hoc *menſe circa ſolſtitium braſſicam ſeremus, quam inchoante transferemus* Auguſto, *uel irriguo loco, uel pluuia initiante madefacto.*Apium *quoque bene ſerere poterimus,betas,& radices,& lactucas,& coriãdrũ,ſi rigemus.* 111

De pomis. TIT. V.

Hoc *etiam menſe ramus punici (ſicut ſuprà diximus) poterit intra fictile uaſculum claudi,ut ad eius magnitudinem poma reſtituat.*Nunc *pyra,uel mala,ubi ramos multa poma denſabunt,interlegenda ſunt quæcunque uitioſa,ut ſuccus, qui ingratè his poſſet impendi, ad meliora uertatur.*Hoc *etiã menſe,locis frigidis,Ziziphum ſerere poterimus.*Nũc *caprificandæ ſunt arbores fici,ſicut in eius narrauimus diſciplina.*Aliqui *eas & hoc menſe inſerũt.*Locis *frigidis perſicus inoculatur, palmæ planta circunfoditur.* Hoc *menſe,uel* Iulio *celebratur inſitio in pomis, quæ emplaſtratio dicitur.*Solis *arboribus conuenit,quibus pinguis ſuccus in cortice eſt,ut ficis,& oleis, ac ſimilibus,ut* Martialis *dicit,& perſico.* Fit *autem ſic:*Ex *nouellis ramis,& nitidis,ac feracibus gemmã,quæ bene apparebit ſine du-*

bio proceſſura, duobus digitis quadratis circunſignabis, ut ipſa ſtatuatur in medio, & ita ſubtiliter corticem leuabis acutiſſimo ſcalpro, ne gemma lædatur. Item ex ea arbore, *cui uelimus inſerere, ſimiliter cum gemma tolletur emplaſtrum, nitido tamen, atque uberi loco.* Tunc *ibi conuenienter aſtringitur, & preſſum circa gemmam uinculis cogitur ſine germinis læſione cohærere, ut ea, quæ appoſitæ redditur, locum gemmæ prioris includat. tunc luto ſuperlinis, & liberam gemmam relinques.* Ramos *ſuperiores eius arboris ſecabis, ac ſtirpes, & ab uno & uiginti diebus exactis, reſoluto umine uinculorum, reperies externi ſeminis gemmam miré in arboris alienæ membra tranſiſſe.*

De *armentis, & eorum caſtratura: de caſeo, & tonſuris.* TIT. VI.

122 Hoc *etiam menſe uituli rectè (ut dictum eſt antè) caſtrantur.* Nunc *etiam caſeum iure conficimus, & oues in frigida regione tondemus.*

De *apibus, aluearijs, & reliquis.* TIT. VII.

Hoc *menſe aluearia caſtrabũtur, quæ matura eſſe ad mellis reditum ſignis quampluribus inſtruemur.* Primum, *ſi plena ſunt, apum ſubtile murmur audimus.* Nam *uacuæ ſedes fauorum, uelut concaua ædificia, uoces, quas acceperint, in maius extollunt.* Quare *cum murmuris ſonus magnus, & raucus eſt, agnoſcimus non eſſe idoneas ad metendum crates fauorum.* Item *cum fucos à ſedibus ſuis, qui ſunt apes maiores grandi intentione deturbant, matura mella teſtantur.* Caſtrabuntur *autem aluearia matutinis horis, cum torpent apes, nec caloribus aſperantur.* Fumus *admouetur ex galbano, & arido fimo bubulo, quem in pultario ſatis carbonibus conuenit excitare.* Quod *uas ita figuratum ſit, ut uelut inuerſi infundibuli anguſto ore*

fumum poſſit emittere, atque ita cædentibus apibus, mella recidentur. Ad *examinis pabulum hoc tempore pars fauorum debet quinta dimitti.* Sanè *putres, ac uitioſi faui de aluearijs auferantur.* Nunc *mella conficimus congeſtis in mundiſſimum ſabanum fauis, ac diligenter expreſſis.* Sed *ante quàm premamus, partes fauorum corruptas, uel pullos habentes recidemus: nam malo ſapore mella corrumpunt.* Mel *recens paucis diebus apertis uaſculis habēdum eſt, atque in ſummitate purgandum, donec refrigerato calore muſti more deferueat.* Nobilius *mel erit, quod ante expreſſionem ſecundam, uelut ſpōte profluxerit.* Hoc *etiam menſe ceram conficimus, quæ in uaſe æneo feruenti aqua pleno minutè concisis fauorum reliquijs mollietur, & deinde in alijs uaſculis ſine aqua reſoluta digeretur in formas.* Nunc *ſi menſe ultimo, noua egrediuntur examina, cuſtos eſſe debebit attentus, quia nouellæ apes uagantibus ani-* 123
mis iuuentute, niſi ſeruentur, effugiunt. Exeuntia *in aditu ſuo morantur uno, aut duobus diebus, quæ ſtatim nouis aluearijs excipienda ſunt.* Obſeruabit *autem cuſtos aſſiduus uſque in octauam, uel nonam horam, quia poſt hæc tempora non facilè fugere, aut emigrare conſueuerunt, quamuis aliquæ ſtatim & procedere, & abire non dubitent.* Signa *futuræ fugæ hæc ſunt:* Ante *biduum, uel triduum acrius tumultuantur, & murmurant.* Quod *ubi appoſita frequenter aure explorator agnouerit, ſolicitior aduerſum hæc eſſe debebit.* Solent *hæc ſigna & cum pugnaturæ ſunt, facere: quarum pugnam compeſcit puluis, aut mulſæ aquæ imber aſperſus.* Ineſt *illi ad originis ſuæ reparādam concordiam, dulcis auctoritas.* Sed *cum ſe agmina ſic pacata, in ramo, aut loco quocunque ſuſpenderint, ſi unius uberis eductione pendebunt, noris aut unum regem eſſe uniuer-*

ſis, aut reconciliatis omnibus manere concordiam. Si uerò duo, uel plura ubera ſuſpēdens ſe populus imitatur, & diſcordes ſunt, & tot reges eſſe, quot uelut ubera uideris, confitentur. Vbi globos apiū frequentiores uideris, uncta manu ſucco meliſſophylli, uel apij, reges requiras. Sunt autem paulò maiores, & oblongi magis, quàm cæteræ apes, rectioribus cruribus, neque grandibus pennis, pulchri coloris, & nitidi, leues, ſine pilo, niſi fortè pleniores quaſi capillum gerunt in uentre, quo tamen non utuntur ad uulnus. Sunt alij fuſci, atque hirſuti, quos oportet extingui, & pulchriorem relinqui, qui ſi frequenter uagatur cum examinibus, exectis alis reſeruetur: hoc enim manēte nulla diſcedet. Sed ſi nulla naſcantur examina, duorum, uel trium uaſculorum multitudinem in unum conferre poſſumus: dulci tamen liquore conſperſas apes, atque incluſas, per triduum tenebimus, appoſito cibo mellis, & exigua tantum ſpiracu-
n4 *la relinquemus in cella. Quòd ſi uelis aluearium, cui per aliquam peſtem multitudo ſubducta eſt, populi adiectione reparare, conſiderabis in alijs abundantibus, ceras fauorum, & extremitates, quæ pullos habent, & ubi ſignum naſcituri regis inueneris, cum ſobole ſua recides, & in id aluearium pones. Eſt autem hoc futuri regis ſignum: Inter cætera foramina, quæ pullos continent, unum maius, ac longius uelut uber apparet. Sed tunc transferendi ſunt, quando eroſis cooperculis ad naſcendum maturi capita nituntur exerere: nā ſi immaturos tranſtuleris, interibunt. Si autem ſe ſubitum leuabit examen, ſtrepitu æris terreatur, aut teſtulæ: tunc ad aluearīū redibit, aut in proxima frōde pendebit, & inde in nouum uas herbis conſuetis, & melle conſperſum manu attrahatur, aut trulla, & cum in eo loco requieuerit, ueſpere inter alia collocetur.*

De pauimentis & latere. TIT. VIII.

Hoc etiam menſe pauimenta faciemus ſub diuo,& lateres,more quo dixi.

Qualiter fructuum uenturorum experimenta ſumentur. TIT. IX.

Græci aſſerunt AEgyptios hoc more prouentum futuri cuiuſque ſeminis experiri : Aream breuem loco ſubacto, & humido nunc excolunt , & in ea diuiſis ſpatijs omnia frumenti, uel leguminum ſemina ſpargunt . Deinde in ortu caniculæ , qui apud Romanos quartodecimo Calendarum Auguſtarum die tenetur, explorant quæ ſemina ortum ſidus exurat,quæ illæſa cuſtodiat.His abſtinent, illa procurant,quia indicium noxæ, aut beneficij,per annum futurum generi unicuique,ſidus aridum præſenti exitio,uel ſalute præmiſit.

De oleo chamæmilleo. TIT. X.

Per olei libras ſingulas chamæmillæ herbæ florentis, 115
aureæ medietatis,proiectis albis folijs,quibus flos ambitur, unciarum ſingularum pondus infundis,& quadraginta diebus in ſole conſtitues.

De œnanthe. TIT. XI.

Silueſtres uuas,cum florēt, ſine rore colligimus,& expandimus in ſole,ne quid reſtet humoris, & flos ad excutiendum ſiccior apparetur.Tunc cribello ſpiſſo cernimus, ut grana non tranſeant, ſed flos ſolus decidat . Hunc in melle ſeruamus infuſo:& cum diebus triginta fuerit conditum,temperamus eo genere,& more,quo roſatum moris eſt temperare.

De alica. TIT. XII.

Ordeum ſemimaturum , cui adhuc ſupereſt aliquid de uirore , per manipulos ligabis,& torrebis in furno, ut

facilè mola poſſit infringi, & in modio uno ſalis aliquantum, dum molitur, miſcere curabis, ac ſeruabis.

De horis. TIT. XIII.

Iunius, ac Iulius horarum ſibi æqua ſpatia contulerunt.

Hora	I.	pedes	XXII.
Hora	II.	pedes	XII.
Hora	III.	pedes	VIII.
Hora	IIII.	pedes	V.
Hora	V.	pedes	III.
Hora	VI.	pedes	II.
Hora	VII.	pedes	III.
Hora	VIII.	pedes	V.
Hora	IX.	pedes	VIII.
Hora	X.	pedes	XII.
Hora	XI.	pedes	XXII.

126 PALLADII DE RE RVSTICA

LIBER OCTAVVS.

De iterandis agris: de meſſe triticea: de extirpandis uepribus, & filicetis: de arboribus operiendis nouellis. TIT. I.

1 IVLIO *menſe agri, qui Aprili proſciſſi fuerant, circa Calendas iterantur. Nunc locis temperatis tritici meſſis expletur, more quo dictum eſt. ſilueſtres agri utiliſſimè extirpabuntur arboribus, atque uirgultis, cum luna decreſcit, deſectis radicibus, atque com-*

buſtis. Hoc menſe arbores, quæ in meſſe ſteterãt, ſectis meſ-
ſibus obruantur aggeſtione terrarum propter nimios ſo-
lis ardores. Opera una XX maximas obruet. Nunc & no-
uellæ uites mane, & ueſpere iam calore depoſito effodi de-
bent, & auerſo gramine pulueràri. Hoc menſe utiliter, uel
ante caniculares dies, filices extirpabis, & caricem.

De hortis. TIT II.

Hoc etiam menſe cæpullas ſerimus, irriguis, ac frigidis
locis, & radicem, & atriplicem, ſi rigare poſſumus, & o-
cymum, maluas, betas, lactucas, & porros rigandos. Hoc
menſe loco irriguo, napos ſeremus, & rapa, ſolo putri, &
ſoluto, nec ſpiſſo. Locis humidis lætantur, & campis. Sed na
pus in ſicco & propè tenui, atque deuexo, & ſabuloſo me-
lior naſcitur. Loci proprietas utrunque ſemen in alterum
mutat. Nam rapa in alio ſolo per biennium ſata mutan-
tur in napos, alio uerò, napus trãſit in rapum. Subactum
ſolum ſtercoratum, uerſatúmque conquirunt, quod & ipſis,
& ſegetibus proderit, quæ ibi anno eodem ſeruntur. Iuge- 127
ro raporum quatuor ſextarij, napi autem quinque ſuffici-
unt. Si ſpiſſa ſunt, interuelles aliqua, ut cætera roborẽtur.
Vt uerò ſemina maiora redigantur, eruta rapa, folijs omni-
bus purgas, & ad dimidij digiti craſſitudinem in caule
ſuccides. Tunc in ſulcis diligenter ſubactis, octonis digitis
ſeparata obrues, & inijcies terram, & calcabis, ita magna
naſcentur.

De pomis. TIT. III.

Hoc etiam menſe emplaſtratio celebrari poteſt, ſicut
antè demonſtraui, & pyrus, uel malus locis humidis nunc
inſita me explorante proceſſit. Hoc etiam menſe in pomis
ſerotinis, quæ ubertate nimia ramos onerauerunt (ſicut
prædixi) interlegenda ſunt, ſiqua uitioſa repereris, ut ar-

boris ſuccum uertamus ad meliorum nutrimenta pomorũ. Nunc citri taleam loco irriguo, frigidis regionibus me plãtaſſe memini, & quotidianis animaſſe liquoribus, quæ & naſcendo, & afferendo uotum felicitatis æquauit. Hoc *tempore, locis humidis inoculari ficus, & inſeri citrius poteſt.* Menſe *iam medio, palmæ planta circunfodi.* Nũc *locis temperatis, amygdala matura ſunt ad legendum.*

De *armentis.* TIT. IIII.

Hoc *tempore maxime tauris ſubmittendæ ſunt uaccæ, quia decem menſium partus ſic poterit maturo uere concludi, & certum eſt eas poſt uernam pinguedinem geſtientes ueneris amare laſciuiam.* Vni *tauro quindecim uaccas* Columella *aſſerit poſſe ſufficere, curandũmque ne concipere nequeant nimietate pinguedinis.* Si *abundantia pabuli eſt in regione, qua paſcimus, poteſt annis omnibus in fœturã uacca ſubmitti.* Si *uerò indigetur hoc genere, alternis temporibus onerandæ ſunt, maximéque, ſi eædem uaccæ alicui operi ſeruire conſueuerunt.* Hoc *menſe arietes*
821 *candidiſſimi eligendi, & admittendi ſunt mollibus lanis, in quibus non ſolum corporis candor conſiderandus eſt, ſed etiam lingua, quæ ſi maculis fuſcabitur, uarietatem reddit in ſobole.* De *albo plerunque naſcitur coloris alterius.* De *fuſcis nunquam (ſicut* Columella *dicit) poteſt albus creari.* Eligemus *arietem altum, procerum, uentre promiſſo, & lanis candidis tecto, cauda longiſſima, uelleris denſi, fronte lata, magnis teſtibus, ætatis primæ, qui tamen uſque in octo annos poteſt utiliter mire.* Fœmina *debet bima ſubmitti, quæ uſque in quinquẽnium fœturæ neceſſaria eſt, anno ſeptimo deficit.* Eligenda *eſt uaſti corporis, & prolixi uelleris, ac molliſſimi, lanoſi, & magni uteri.* Sed *prouidendum eſt in hoc genere, ut pabuli uberta-*

te ſaturetur, & longè paſcatur à ſentibus, qui & lanam minuunt, & corpus incidunt. Admittendi *ſunt menſe* Iulio, *ut nati ante hiemem conualeſcant.* Ariſtoteles *aſſerit, ſi maſculos plures creari uelis, admiſſuræ tempore ſiccos dies, & halitum* Septentrionis *eligendum, & contra eum uētum greges eſſe paſcendos.* Si *fœminas generari uelis,* Auſtri *captandos flatus, & in eum paſcua dirigenda, ac ſic ineundas matres, ut mortuarum, uel uitioſarum numerus nouella ſobole reparetur.* Autumno *debiles quæque pretio mutentur, ne eas imbecillas hibernum frigus abſumat.* Aliqui *duobus antè menſibus arietes à coitu reuocant, ut facem libidinis augeat dilatio uoluptatis.* Quidam *coire ſine diſcretione permittunt, ut hoc eis genere per annum totum fœtura non deſit.*

De extirpando gramine. TIT. V.

Hoc *menſe, cum ſol* Cancri *tenebit hoſpitiū, luna ſexta in* Capricorni *ſigno poſita, gramen ablatum* Græci *aſſerunt nihil de radicibus rediturum.* Item *ſi bidentes cyprei fiant, & ſanguine tingantur hircino, & poſt fornacis ardores non aqua, ſed eodem ſanguine temperentur, per eos erutum gramen extingui.* 119

De uino ſcillite. TIT. VI.

Hoc *menſe uinum ſcillite ſic facimus:* Scillam *de montanis, aut maritimis locis ſub ortu* Canicularum *lectam procul à ſole ſiccamus.* Ex *hac in uini amphoram unius libræ menſurā mittimus, inciſis antè tamē ſuperfluis, & abiectis folijs, quibus pars extrema uallatur.* Quidam *uelamina ipſa filo inſerta ſuſpēdūt, ut uino infuſa mergantur, & non admiſta fecibus poſt* XL *dierū ſpatium ſerta, quæ appenſa ſunt auferātur.* Hoc *uini genus tuſſi reſiſtet, uentrem purgabit, flegma diſſoluet, ſpleneticis proderit,*

acumen præſtabit oculorum,concitabit digeſtionis auxilia.

De hydromelli. TIT. VII.

Inchoantibus Canicularibus diebus,aquam purã pridie ſumis ex fonte. In tribus aquæ ſextarijs, unum ſextarium non diſpumati mellis admiſces,ac diligenter per carenarias diuiſum quinque, horarum ſpatio continuò per inueſtes pueros curabis agitare uaſa ipſa concutiens. Tunc XL diebus,ac noctibus patieris eſſe ſub cælo.

De aceto ſcillitico. TIT. VIII.

Squillæ albæ crudæ proiectis duris, atque extrinſecus poſitis omnibus teneram medietatem ad libram, & ſex uncias per minutas partes recides, & in aceti acerrimi duodecim ſextarijs merges. Vas ſignatũ quadraginta diebus patieris eſſe ſub ſole: poſt abiecta ſquilla acetũ diligentius excolabis, & in bene picato uaſe tranſfundes. Aliud acetum digeſtioni,& ſaluti accommodum: Squillæ dragmas VIII,aceti ſextarios XXX mittis in uaſculo,& piperis unciam unam,mentæ,& caſiæ aliquantum, & poſt aliquod tempus uteris.

De ſinapi. TIT. IX.

Sinapis ſemen ad modum ſextarij unius,& ſemis,redigere curabis in puluerem,cui mellis pondo V,olei Hiſpani unam libram, aceti acris unum ſextarium miſces, & tritis omnibus diligenter uteris.

130 De horis. TIT. X.

Iulij,& Iunij horas par menſurarũ libra compoſuit.

Hora	I.	pedes	XXII.
Hora	II.	pedes	XII.
Hora	III.	pedes	VIII.
Hora	IIII.	pedes	V.
Hora	V.	pedes	III.

Hora	VI.	*pedes*	II.
Hora	VII.	*pedes*	III.
Hora	VIII.	*pedes*	V.
Hora	IX.	*pedes*	VIII.
Hora	X.	*pedes*	XII.
Hora	XI.	*pedes*	XXII.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER NONVS.

De agris exilibus arandis: de apparanda uindemia: de occatione uinearum locis frigidis.

TIT. I.

AVGVSTO *menſe ultimo circa Calendas Septembris ager planus, humidus, exilis incipiat exarari. Nunc maritimis locis uindemiæ apparatus urgetur. Hoc etiam mēſe locis frigidiſſimis occatio uinearū fit.*

De exili & miſera uinea reficienda. TIT. II. 131

Hoc tempore, ſi terra exilis in uinea eſt, & uinea ipſa miſerior, tres uel quatuor lupini modios in iugero ſpargis, atque ita occabis. Quod ubi fruticauerit, euertitur, & optimum ſtercus præbet in uineis, quia lætamen propter uini uitium non conuenit inferre uinetis.

De pampinandis, & obumbrandis uitibus, & extirpandis carectis atque filicetis.

TIT. III.

Nunc locis frigidis pampinatur, locis uerò feruentibus, ac ſiccis obumbratur potius uua, ne ui ſolis areſcat, ſi aut

uineæ breuitas, aut facultas operarum permittit. Hoc *etiam menſe extirpare poſſumus carecta, atque filiceta.*

De *urendis paſcuis.* TIT. IIII.

Nunc urenda ſunt paſcua, ut & altorum fruticum feſtinatio reprimatur ad ſtirpes, & incenſis aridis noua lætius ſuccedant.

De *hortis.* TIT. V.

Hoc *etiam menſe ultimo, ſiccis locis rapa, & napus ſerenda ſunt, hac ratione qua antè dictum eſt.* Hoc *menſe ultimo, locis ſicciorıbus radices ſeruntur, quæ hieme ſui uſum miniſtrent.* Amant *terram pinguem, ſolutam, & diu ſubactam, qualem rapa.* Tofum *& glaream reformidant.* Gaudent *cæli ſtatu nebuloſo.* Serendæ *ſunt ſpatijs grãdibus, & altè foſſis.* Meliores *proueniunt in arenis.* Serantur *poſt nouam pluuiã, niſi poſſint fortè rigari.* Quod *ſatum eſt, ſtatim debet operiri leui ſarculo.* Iugerũ *duo ſextarij, uel, ut quidam, quatuor, cum ſerũtur, implent.* Lætamen *non eſt ingerendum, ſed potius paleæ: quia inde fungoſæ ſunt.* Suauiores *fiunt, ſi eas aqua ſalſa frequenter aſpergas.*
133 Radices *fœminini generis putantur, quæ minus acres ſunt, & habent folia latiora, & leuia, & cum iucunditate uirentia.* Ex *his ergo ſemina colligemus.* Maiores *fieri creduntur, ſi ſublatis omnibus folijs, & ſolo tenui caule demiſſo, ſæpe terris operiantur.* Si *ex nimis acra dulcem fieri uelis, ſemina die, & nocte melle macerabis, aut paſſo.* Raphanum *tamen, ſicut braſſicam, conſtat eſſe uitibus inimicum.* Nam *ſi circa ſe ſerantur, natura diſcordante refugiunt.* Hoc *etiam menſe paſtinacas ſeremus.*

De *pomis.* TIT. VI.

Etiam nunc emplaſtrantur arbuſta. Pyrum *nunc plerique inſerunt, & locis irriguis arborem citri.*

De apibus. TIT. VII.

Hoc menſe crabrones moleſti ſunt aluearijs apũ,quos perſequi, ac necare debemus. Nunc etiam quæ Iulio non excurrimus,exequamur.

De aqua inuenienda. TIT. VIII.

Nunc ſi deerit aqua, eam quærere, ac ueſtigare debebis, quam taliter poteris inuenire: Ante ortum ſolis ijs locis,quibus aqua quærenda eſt, æqualiter pronus mento ad ſolum depreſſo iacens in terra ſpectabis Oriẽtem,& in quo loco criſpum ſubtili nebula aerem ſurgere uidebis, & uelut rorem ſpargere, ſigno aliquo uicinæ ſtirpis, aut arboris prænotabis. Nam conſtat ſiccis locis. ubi hoc fiet, aquam latere: ſed terrarum genus conſiderabis, ut poſſis uel de tenuitate,uel de abundantia iudicare. Creta tenues, nec optimi ſaporis uenas creabit. Sabulo ſoluto exiles,inſuaues,limoſas, & ſpatio altiore ſubmerſas. Nigra terra humores, & ſtillicidia non magna ex hibernis imbribus & liquore collecta, ſed ſaporis egregij. Glarea mediocres & incertas uenas,ſed ſuauitate præcipuas. Sabulo maſculus, & arena, & carbunculus certas, & ubertate copioſas. In ſaxo rubro bonæ,& abũdantes ſunt. Sed prouidendum eſt,ne inuentæ inter rimas refugiãt,& per interuenia dilabãtur. Sub radicibus montiũ,& in ſaxis,ſilicibus uberes,frigidæ,ſalubres. Locis campeſtribus ſalſæ,graues, tepidæ,inſuaues: quarum ſapor ſi optimus fuerit, noueris eas ſub terris exordium de monte ſumpſiſſe. Sed in medijs campis montanorum fontium ſuauitatem conſequentur, ſi umbrantibus tegantur arbuſtis. Sunt & hæc ſigna ueſtigandæ aquæ,quibus tunc credimus,ſi neque lacuna eſt, neque aliquis ibi ex cõſuetudine humor inſidet aut præterit. Iuncus tenuis,ſalix ſiluatica,alnus,uitex, arũdo,ede- 133

*ra,cæteráque,ſi qua humore gignuntur. Locus ergo,ubi ſu
pradicta ſigna repereris, fodiatur latitudine pedibus tri-
bus,altitudine pedibus quinque,& proximè ſolis occaſum,
mundum uas ibi æreum,uel plumbeum interius unctum
inuerſum ponatur in ſolo ipſius foſſionis. Tũc ſupra foſſæ
labra crate facta de uirgis,ac frõdibus, additáque terra,
ſpatium omne cooperiatur. Sequẽti die aperto loco,ſi in eo-
dem uaſe ſudores intrinſecus inueniẽtur,aut ſtillæ,aquas
ibi eſſe non dubites. Item ſi uas figuli ſiccum,neque coctum
eadem ratione ponatur,ac ſimiliter operiatur, altero uerò
die,ſi aquarum uena eſt,in præſenti uas concepto humore
ſoluetur. Item uellus lanæ æquè poſitum, uel coopertum,ſi
tantum colligit humoris, ut alia die fundat expreſſum,co-
pias meſſe teſtabitur. Item lucerna oleo plena,& accenſa,
ſi ibi ſimiliter tecta ponatur,& ſecuto die inueniatur ex-
tincta ſuperantibus alimentis, aquas idem locus habebit.
Item ſi in eo loco focum feceris, & terra uaporata humidũ
fumum,nebuloſúmque ructauerit, aquas ineſſe cognoſces.
His itaque repertis,certa ſignorum firmãte notitia,puteum
134 fodies,& aquæ caput requires: uel ſi plura ſunt,in unum
colliges. Tamen maxime ſub radicibus montium in Septen
trionali parte quærendæ ſunt aquæ,quia in his locis ma-
gis abundant,utilioréſque naſcuntur.*

De puteis. TIT. IX.

*Sed in fodiendis puteis cauendum eſt foſſorum peri-
culum,quoniam plerunque terra ſulfur, alumen,bitumen
educit. Quorum ſpiritus miſti anhelitum peſtis exhalant,
& occupatis ſtatim naribus extorquent animas, niſi quis
fugæ ſibi uelocitate ſuccurrat. Prius ergo,quàm deſcenda-
tur ad intima, in eis locis lucernam ponis accenſam, quæ
ſi extincta non fuerit, periculum non timebis. ſi uerò ex-*

*tinguetur, cauendus eſt locus, quem ſpiritus mortifer occu-
pabit. Quòd ſi alio loco aqua non poteſt inueniri, dexte-
ra, leuáque puteos fodiemus, uſque ad aquæ ipſius libra-
mentum, & ab his foramina hinc inde patefacta, uelut na
res, intus agemus, quà nocens ſpiritus euaporet: quo facto,
latera puteorum ſtructura ſuſcipiat. Fodiendus eſt autem
puteus, latitudine octo pedum quoquouerſum, ut binos pe-
des ſtructura concludat: quæ ſtructura uectibus ligneis
ſubinde denſetur, & ſtructa ſit lapide tofacio, uel ſilice.
Si aqua limoſa fuerit, ſalis admiſsione corrigatur. Sed dum
foditur puteus, ſi terra non ſtabit uitio generis diſſoluti,
aut humore laxabitur, tabulas obijcies directas undique,
& eas tranſuerſis uectibus ſuſtinebis, ne fodientes ruina
concludat.*

De aqua probanda. TIT. X.

*Aquam uerò nouam ſic probabis: in uaſe æneo nitido
ſpargis, & ſi maculam non fecerit, probabilis iudicetur.
Item decocta æneo uaſculo, ſi arenam, uel limum non re-
linquit in fundo, utilis erit. Item ſi legumina cito uale-
bit excoquere, uel ſi colore perlucido carens muſco, & om-
ni labe pollutionis aliena. Sed qui in alto ſunt putei, per-
foratis uſque ad infimā partem terris ad loca inferiora, poſ-* 135
ſunt uice fontis exire, ſi uallis ſubiectæ natura permittat.

De aquæ ductibus. TIT. XI.

*Cum uerò ducēda eſt aqua, ducitur aut forma ſtructili,
aut plumbeis fiſtulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tu
bis. Si per formam ducetur, ſolidandus eſt canalis, ne per ri-
mas aqua poſſit elabi: cuius magnitudo pro aquæ menſu-
ra facienda eſt. Si per planum ueniet, inter ſexagenos, uel
centenos pedes ſenſim reclinetur ſtructura in ſeſquipedē,
ut uim poſſit habere currendi. Siquis mons interiectus oc-*

currerit, aut per latera eius aquam ducemus obliquam, aut ad aquæ caput ſpelũcas librabimus, per quarum ſtructuram perueniat. Sed *ſi ſe uallis interſerat, erectas pilas, uel arcus uſque ad aquæ iuſta ueſtigia conſtruemus, aut plũbeis fiſtulis clauſam deijci patiemur, & explicata ualle conſurgere.* Sed, *quod eſt ſalubrius, & utilius, fictilibus tubis cum ducitur, duobus digitis craſſi, & ex una parte reddãtur anguſti, ut palmi ſpatio unus in alterũ poſſit intrare: quas iũcturas uiua calce oleo ſubacta debemus illinire.* Sed *antequam in ijs aquæ curſus admittatur, fauilla per eos mixta exiguo liquore decurrat, ut glutinare poſſit, ſiqua ſunt uitia tuborum.* Vl*tima ratio eſt, plumbeis fiſtulis ducere, quæ aquas noxias reddunt.* Nam *ceruſa plumbo creatur attrito, quæ corporibus nocet humanis.* Di*ligentis erit aquarum receptacula fabricari, ut copiam uel inops uena procuret.*

De *menſuris, & ponderibus fiſtularum.*

TIT. XII.

Men*ſura uerò fiſtularum plumbo ſeruetur huiuſmodi.* Cen*tenaria* X *pedum mille ducentas libras habeat.* O*ctogenaria noningentas* LX. Q*uinquagenaria ſimiliter* X
136 *pedum pondo ſexcenta.* Q*uadragenaria pondo quadringenta* L X X X. Tri*cenaria pondo trecentaſexaginta.* Vi*cenaria pondo ducenta* X L. O*ctonaria pondo nonagintaſex.*

De *omphacomelli.* TIT. XIII.

In *uuæ ſemiacerbæ ſucci ſextarijs ſex: mellis triti fortiter duos ſextarios debebis infundere, & ſub ſolis radijs diebus* X L *decoquere.*

De *horis.* TIT. XIIII.

Au*guſtum* Maio *par ſolis curſus æquauit.*

Hora	I.	*pedes*	XXIII.
Hora	II.	*pedes*	XIII.
Hora	III.	*pedes*	IX.
Hora	IIII.	*pedes*	VI.
Hora	V.	*pedes*	IIII.
Hora	VI.	*pedes*	III.
Hora	VII.	*pedes*	IIII.
Hora	VIII.	*pedes*	VI.
Hora	IX.	*pedes*	IX.
Hora	X.	*pedes*	XIII.
Hora	XI.	*pedes*	XXIII.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER DECIMVS.

De agris pinguibus tertiandis, uel implendis exilibus, & de ſtercorando. TIT. I.

SEPTEMBRI *menſe ager pinguis, & qui diu tenere cõſueuit humorẽ, tertia uice arabitur, quanuis humido anno poſſit & antea tertiari. Nũc ager humidus, planus, exilis, quem primo Auguſto arari*
diximus, iteratur, & ſeritur. Graciles cliui nunc primùm 137
arandi ſunt, & ſerendi ſtatim circa æquinoctium. Agri nunc ſtercorandi ſunt, ſed in colle ſpiſſius, in campo rarius lætamina diſponentur, cum luna minuitur: quæ res ſi ſeruetur, herbis officiet. Vni iugero aſſerit Columella XXIIII *ſtercoris carpẽta ſufficere. In plano uerò* XVIII. *Sed ijdem cumuli tot diſſipandi ſunt, quot ea die poterunt exarari, ne ſtercora exiccata nihil proſint. Eij-*

ciuntur quidem lætamina, & qualibet hiemis parte. Sed ſi tempore ſuo eijci aliqua ratione non poterunt, ante quàm ſeras, more ſeminis per agros puluerē ſtercoris ſparge, uel caprinum manu proijce, & terram ſarculis miſce. Nec prodeſt nimium ſtercorare uno tempore, ſed frequenter, & modicè. Ager aquoſus plus ſtercoris, ſiccus uerò minus requirit. Sed ſi lætaminis copia non abundat, hoc pro ſtercore optime cedit, ut ſabuloſis locis cretam, uel argillam ſpargas, cretoſis ac nimium ſpiſſis ſabulonem. Hoc etiam ſegetibus proficit, & uineas pulcherrimas reddit. Nam læ tamen in uineis ſaporem uini uitiare conſueuit.

De ſerendo tritico, & adoreo in locis frigidis & opacis. TIT. II.

Hoc menſe uliginoſis locis, aut exilibus, aut frigidis, aut opacis circa æquinoctium triticum, & adoreum ſeretur, dum ſerenitas conſtat, ut radices frumenti ante hiemem conualeſcant.

De remedio ſalſi humoris: de ſeminum menſuris, & diuerſis remedijs ad ſationem pertinentibus. TIT. III.

Solet terra humorem ſalſum uomere, qui ſegetes necat. Vbi hoc fit, columbinum ſtercus, aut cupreſſi folia oportet inſpergere, & ita, ut eadem miſceantur, inarare. Melius tamen omnibus remedijs erit, ſi aquarius ſulcus
138 noxium deducat humorem. In mediocris agri iugero V tritici modios, & adorei totidem conſeremus. nam quatuor ager pinguis accipiet. Si modium quo ſeretur, hieme pelle ueſtieris, & ibi aliquandiu quod ſerendum eſt, eſſe patieris, ſata bene prouenire firmantur. Item quoniam quædam animalia ſubterranea ſectis radicibus necant plerunque frumenta, contra hæc proderit, ſi herbæ, quæ

ſedum dicitur, ſuccus aquæ miſtus una nocte madefaciat, quæ ſpargenda ſunt ſemina: uel agreſtis cucumeris humor expreſſus, & eius radix trita, ſi aqua diluatur, & eodem quæ ſerenda ſunt, macerentur humore. Aliqui ubi hæc ſegetes ſuas perferre ſenſerint, inter initia uitiorum inſulſa amurca, uel prædicta aqua ſulcos, & aratra perfundunt.

De *ſerendo ordeo canterino.* TIT. IIII.

Nunc gracili ſolo ordeum ſeritur canterinum, modijs V *per iugerum. Poſt hoc genus agros ceſſare patieris, niſi forte lætamen aſpergas.*

De *lupino ſerendo.* TIT. V.

Nunc, uel maturius aliquanto, lupinus ſeritur in qualicunque terra, uel crudo ſolo: cui hoc proderit, ut ſeratur ante quàm frigus incipiat. Limoſo agro non naſcitur: cretam reformidat: amat exilem terram, atque rubricam: X *modijs iugeri menſura completur.*

De *piſo ſerendo.* TIT. VI.

Hoc *menſe poſtremo piſum ſeremus, terra facili, & ſoluta, loco tepido, cælo delectatur humecto.* Iugero *quatuor modios, uel tres ſparſiſſe ſufficiet.*

De *ſiſamo ſerendo, & proſcindendis agris ad medicam.* TIT. VII.

Nunc ſiſamum ſeritur putri ſolo, uel pinguibus arenis, uel terra congeſtitia. Iugero *quatuor, uel ſex ſextarios ſeuiſſe conueniet.* Hoc *menſe poſtremo, prima uice agros proſcindemus, qui habituri ſunt medicam.* 139

De *uicia, fœno græco, & farragine ſerendis.* TIT. VIII.

Nunc uiciæ prima ſatio eſt, & fœni græci cum pabuli cauſa ſeruntur. Viciæ VII *modij iugerum, æquè &*

fœni Græci *ſemen implebit.* Farrago *etiã loco ſterili ſtercorato ſeritur: ordei canterini in iugero* X *modios ſpargimus circa æquinoctium, ut ante hiemem cõualeſcat.* Si *depaſci ſæpius uelis, uſque in* Maium *menſem eius paſtura ſufficiet. quod ſi ex ea ſemen etiam redigere, uſque ad* Martias Calendas, *& dehinc pecora prohibebis.*

De *lupino ſerendo.* TIT. IX.

Hoc *menſe, ut loca fœcundentur exilia, lupinus circa* Idus *ſeritur.* Et *ubi creuerit, uertitur uomere, ut putrefiat exciſus.*

De *pratis nouellis formandis, uel ueteribus excolendis.* TIT. X.

Nunc *prata ſi libuerit, poſſumus nouella formare.* Si *eligendi facultas eſt, locum pinguem, roſidum, planum, leniter inclinatum, uel huiuſmodi uallem deputabimus, ubi humor nec ſtatim præcipitari cogitur, nec diu debet inhærere.* Poteſt *quidem & ſoluto, & gracili ſolo prati forma, ſi rigetur, imponi.* Extirpandus *eſt itaque locus hoc tempore, & liberandus impedimentis omnibus, uel herbis latioribus, & ſolidis, atque uirgultis.* Deinde *cum frequenter exercitatus fuerit, ac multa aratione reſolutus, ſubmotis lapidibus, & glebis ubique confractis, ſtercoretur luna creſcente recenti lætamine.* Ab *ungulis iumentorum ſumma intentione ſeruetur intactus, præcipuè quoties humeſcit, ne inæquale ſolum reddant multis locis im*
140 *preſſa ueſtigia.* Sed *ſi prata uetera muſcus obduxerit, abradendus eſt, & ſcalptis eiſdẽ locis fœni ſpargenda ſunt ſemina. & quod ad necandum muſcum prodeſt, cinis ſæpius ingerendus.* Quòd *ſi ſterilis factus eſt locus carie, incuria, uetuſtate, exaretur, ac de nouo rurſus æquetur.* Nam *prata ſterilia plerũque arare conueniet.* Sed *in nouo pra-*

to rapa conſerere poſſumus, quorum meſſe finita, cætera quæ dicta ſunt, exequemur. Viciam tamen ſeminibus mixtam poſt hæc ſpargemus. Rigari uerò antequam durum ſolum fecerit, non debebit, ne eius cratem minus ſolidam uis interflui corrumpat humoris.

De uindemia celebranda. TIT. XI.

Hoc menſe locis tepidis, maritimíſque celebranda uindemia eſt, frigidis apparanda. In dolijs picandis hic modus erit: Vt doliū ducentorum congiorum XII libris picetur: deinde pro minoris æſtimatione ſubducas. Sed maturitatem uindemiæ cognoſcimus hoc genere: Si expreſſa uua, uinacia, quæ in acinis celantur, hoc eſt grana, ſint fuſca, & nonnulla propemodum nigra: quam rem naturalis maturitas facit. Diligentiores optimæ ceræ in decem picis libras, unam libram miſcent, quæ & odori proficit, et ſapori, & picem lenitate permulcens frigoribus eam non patitur diſſilire. Picis tamen guſtu explorāda dulcedo eſt, quia ſæpe uina eius amaritudine uitiantur.

De panico, & milio metendis, & faſelo ad eſcam ſerendo, & apparādis aucupijs. TIT. XII.

Nunc quibuſdam locis panicum metetur, & milium. Tempore hoc faſelus ad eſcam ſeratur. Nunc in amitibus apparetur aucupium noctuæ, cæteráque inſtrumenta capturæ, ut circa Calendas exerceatur Octobris.

De hortis. TIT. XIII.

Nunc papauer ſeritur locis ſiccis, & calidis: poteſt & cum alijs oleribus ſeminari. Fertur utilius prouenire, ubi uirgæ, & ſarmenta combuſta ſunt. Tempore hoc braſſicam ſeres utilius, ut plantas eius Nouembri inchoante tranſponas: de quibus & hieme olus, & uere poſſit cyma produci. Hoc menſe ſpatia hortorum, quæ per uer- 141

*num ſeminibus impleturus es, altè tribus pedibus paſti-
nare debebis, & luna decreſcente his ſtercus inferre.* Hoc
*menſe ultimo thymum ſeremus, ſed melius plantis naſci-
tur, quamuis poſſit & ſemine.* Agrum *diligit apricum, ma
crum, maritimum.* Nunc *circa æquinoctium ſeres origa-
num: ſtercorari, ac rigari, donec conualeſcat appetit.* Amat
loca aſpera, atque ſaxoſa. Hiſdem *diebus ſeritur cappa-
ris: latè ſerpit: ſucco ſuo terris nocet.* Serendum *eſt ergo, ne
procedat ulterius, circumueniente foſſato, uel luto ſtructis
parietibus, ſolo ſicco, & gracili: herbas ſponte perſequi-
tur: floret æſtate.* Sub *occaſu* Vergiliarum *capparis are-
ſcit.* Gith *hoc menſe ultimo bene ſeritur.* Hoc *menſe naſtur
cium ſeremus, & anethum locis temperatis, & calidis, et
radices locis ſiccis, & paſtinacas, & cæreſolium circa* O-
ctobres Calendas, *& lactucas, & betas, & coriandrum,
& primis diebus rapa, & napos.*

De *pomis.* TIT. XIIII.

Mēſe Septembri *circa* Calēdas Octobres. *uel* Februa-
*rio tuberes ſeremus ſobole, uel nucleis, cuius tenera diligē-
ter nutriri debet infantia.* Sumatur *cum radicibus planta
diuulſa: bubulo fimo linatur, ac luto: ſtatuatur pingui
terra, & ſubacta, ſubditis conchis, & marina alga: terris
magna ſui parte condatur.* Alij *pomis ſtatim grana decuſ
ſa, & ſole ſiccata, pingui, & prope cribrata terra autum-
no tria ſimul ponunt, quæ feruntur in unum coire uirgul
tum: quod aſſidua rigatione iuuandum eſt, atque foſſura,
quæ ſolū leuiter ſcalpens teneritudini robur inducat.* Poſt
142 *annum deinde, uel aliquāto tardius quæ fuerit de ſemine
plāta transfertur: & hoc genere fructus efficit dulciores.*
Menſe Ianuario *ultimo, uel* Februario *tuberum ſurcu-
lus mirabiliter proficit cydonio inſitus.* Inſeritur *autem*

malis omnibus,& pyris,& prunis,& calabrici : melius trũco fiſſo,quàm corticæ. deſuper qualo,uel fictili uaſe munitur repletis uſq; prope ſummitatem ſurculis terra ſubacta cum ſtercore. Proſunt tuberibus, quæ malis prodeſſe memoraui.Tuberes ſeruabũtur,ſi obruantur in milio,uel urceolis picatis,& oblitis.

De pauimentis ſolariorum,& latere. TIT. XV.

Hoc etiam menſe pauimenta in ſolarijs & lateres faciemus eo more, quo Maio menſe deſcripſi.

De diamoro. TIT. XVI.

Succum mori agreſtis paululum facies deferuere.Tunc ſucci ipſius duas partes,& unam mellis admiſces,& miſta curabis ad pinguedinem excoquere.

De ſeruandis uuis. TIT. XVII.

Vuas quas ſeruare uolumus,legamus illæſas,neque acerbitate rigidas,neque maturitate defluẽtes,ſed quibus eſt & granum luce penetrabili ſplendidum, & tactus cum molli iucunditate calloſus.Siqua ſunt corrupta,uel uitioſa, reſecemus: nec patiamur intereſſe, quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimenta æſtiui caloris indurauit.Tũc inciſos botryonum tenaces calida pice oportet amburi,atque ita in loco ſicco,frigido,& obſcuro ſine luminis irruptione ſuſpendi.

De uite, cuius fructus humore putreſcit.
TIT. XVIII.

Vitis,cuius fructus humore putreſcit,per latera pam-
pinanda eſt ante trigeſimum uindemiæ diẽ, & ſola frons 143
illa ſeruanda eſt,quæ in ſummitate poſita ſolem nimium
defendit à uertice.

De horis. TIT. XIX.

Septembris & Aprilis dies horis ſimilibus conferũtur.

Hora	I.	pedes	XXIIII.
Hora	II.	pedes	XIIII.
Hora	III.	pedes	X.
Hora	IIII.	pedes	VII.
Hora	V.	pedes	V.
Hora	VI.	pedes	IIII.
Hora	VII.	pedes	V.
Hora	VIII.	pedes	VII.
Hora	IX.	pedes	X.
Hora	X.	pedes	XIIII.
Hora	XI.	pedes	XXIIII.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER VNDECIMVS.

De adoreo,tritico,ordeo,& eruo,lupino,& piſo,ſiſamo,& faſelo ſerendis. TIT. I.

OCTOBRI *menſe adoreum ſeremus,ac*
triticum . Iuſta ſatio eſt à decimo Calen-
darum Nouembrium *, uſque ad ſextum*
Idus Decembris *regionibus temperatis.*
Nunc *etiam lætamen effertur,ac ſpargi-*
*tur.*Hoc *etiam menſe ſeremus ordeum,quod dicitur cante*
rinum. Seritur *macra & ſicca terra, uel multum pingui.*
nam quia hoc ſemine maceſcunt arua, pingui uincitur a-
144 *gro:alteri nõ habet quod amplius nocere poſſit, cum pro-*
pter macritatem ſemen aliud ferre non ualeat . Læto *a-*
gro non eſt ſerendum etiam nunc eruum,lupinus, & pi-
*ſum,&ſiſamum.*Seremus*(ut dixi)ſiſamum uſquead* Idus

Octobres, & faſelũ, tamen terra pingui, ac reſtibili agro: quatuor modijs iugerum complebimus.

De lini ſemine ſerendo. TIT. II.

Hoc menſe lini ſemen ſeremus, ſi placet, quod pro malitia ſui ſerendum non eſt, nam terræ uber exhaurit. Sed ſi uelis loco pinguiſſimo, & modice humido, ſeretur in iugero VIII *modijs. Aliqui macro ſolo ſpiſſum ſerunt: ita aſſequuntur, ut linum ſubtile naſcatur.*

De notanda uitium fertilitate, quam prouidebimus panctioni. TIT. III.

Nunc oportuna uindemia eſt, cuius tempore notanda eſt fœcunditas uitium, & notis quibuſcunque ſignanda, ut ex his ad ponendum ſarmenta poſſimus eligere. Aſſerit autem Columella, explorari fœcunditatem uno anno non poſſe, ſed quatuor: quo numero cognoſcitur uera generoſitas ſurculorum.

De ponendis uineis, uel propagandis, reparandis, putandis: & arbuſtis. TIT. IIII.

Hoc menſe poſtremo, ubi calidi, ac ſicci aeris qualitas eſt, ubi exilis, & aridus eſt campus, ubi collis præruptus, aut macer, uites utiliſſime ponuntur, de quibus ſatis menſe Februario diſputaui. Nunc locis ſiccis, calidis, exilibus, macris, arenoſis, aridis, quæcunque de paſtinis, de uitibus ponendis, putandis, propagandis, reparandis, uel arbuſto faciendo, antè dicta ſunt, rectius fiunt, ut contra exilitatem glebæ hibernis imbribus adiuuentur. Sic & humorem ſitientibus conferunt, & reciſa uel merſa glacie non adurunt, quia talibus locis pruinarum uis, & natura neſcitur.

De ablaqueanda nouella. TIT. V. 145

Poſt Idus Octobris ablaqueãda eſt omnis nouella ui-

nea,ſeu in paſtino,ſeu in ſcrobibus,aut ſulcis,ut amputentur radices ſuperuacuæ,quas produxit æſtate,quæ ſi conualuerint,inferiores radices faciunt interire,& ita remanebit uitis in ſummitate ſuſpenſa:quæ res eam frigori obnoxiam faciet, & calori. Sed hæ radiculæ non ad ſiccum debent recidi,ne aut plures inde naſcantur, aut noua plaga corpori uitis impreſſa,ui ſecuturi algoris uratur.Recidemus autem relicto digiti ſpatio . Et ſi placida ibi hiems eſt,apertas relinquemus uites:ſi uiolenta,ante Decembres Idus operiemus:ſi præfrigida,aliquantum columbini ſtercoris ſub ipſa hieme circa uiticularum ueſtigia largiemur, quod contra frigus nimium Columella dicit toto faciẽdum eſſe quinquennio.

De utilitate propagãdæ nunc uineæ. TIT. VI.

Hoc tempore idcirco locis,quibus dixi,propagatio melior eſt,quia firmandis radicibus uitis incumbit,cum proferendi palmites,eam cura non permouet.

De arboribus inſerẽdis,uel uitibus. TIT. VII.

Hoc menſe aliqui uites & arbores locis calidiſſimis inſerere conſueuerunt.

De oliuetis inſtituendis, & colendis, uel remedijs eorum,uel oliuis condiendis,uel foſſis, riuiſque purgandis. TIT. VIII.

Nunc etiam locis calidis, & apricis oliueta inſtituemus, more, uel ordine, quem Februarius menſis oſtendit. Seminaria quoque olearum locis talibus faciemus hoc tempore, & omnia,quæ ad oleam pertinebunt. Oliuas quoque albas condiemus,ſicut poſtea referetur. Hoc tempore
146 *ablaqueandæ ſunt arbores oleæ prouincijs ſiccioribus ac tepidis, ita ut eis à ſuperiori parte humor̃ poſſit induci. Omnem ſobolem conuelli Columella præcipit : mihi au-*

tem uidetur paucas dimitti ſemper, ac ſolidas, ex quibus uel in uetuſtate, matris loco delecta ſuccedat, uel melius nutrita, & aggeſtæ terræ beneficio, & iam ſuas habens radices, ad oliuetum faciendum ſine cura ſeminarij transferatur arbuſcula. Nunc, ſi ſuppetit, intermiſſo triennio ſtercoranda ſunt olineta locis maxime frigidis. Caprini ſtercoris ſex libræ uni arbori, uel cineris modij ſinguli ſufficient. Muſcus tamen ſemper radatur arboribus: & putentur (ſicut Columella dicit) octo annorum ætate transacta. Videtur mihi unoquoque anno ſicca, & infructuoſa cum aliqua debilitate naſcentia debere recidi. Quòd ſi fructus arbor lætos non afferet, terebretur Gallica terebra uſque ad medullam foramine impreſſo, cui oleaſtri informis talea uehementer arctetur, & ablaqueatæ arbori amurca inſulſa, uel uetus urina fundatur. Hoc enim uelut coitu ſteriles arbores uberantur, quas tamen durante malitia oportebit inſerere. Hoc menſe foſſas, riuóſque purgabimus.

Remedium, ſi uua compluta eſt. TIT. IX.

Græci iubent, ſi uuam nimius imber infuderit, poſteaquam muſtum eius primo ardore feruebit, ut ad alia uaſcula trãſferatur. Ita propter naturæ grauitatem remanens aqua ſubſidet, & tranſlatum uinum purè ſeruabitur, relicto quicquid ſe illi ex imbre miſcuerat.

De oleo uiridi faciendo & laurino. TIT. X.

Nunc oleum uiride faciemus hoc genere. Oliuã quam recentiſſimam, cum uaria eſt, colligis, & ſi diebus aliquot collegeris, expandis, ne caleſiat. Siqua ibi putris, aut ſicca eſt, remoues. Vbi uerò compleueris modum factorij, ſales tritos, uel non tritos, quod eſt melius, in oliuam eandem 147
mittis per decem modios, tres ſalis, & molis primo, & ſic

ſalitam in nouis caniſtris eſſe patieris,ut pernoctet cum ſa
libus, & ducat in ſe eoſdem ſapores. ac mane premi in-
cipiat olei meliorem fluxum reditura,ſalis ſapore conce
pto:canales ſanè, & omnia receptacula olei, calida aqua
prius lauabis,ut nihil de anni præteriti rancore cuſtodi-
ant. Focos etiam nõ propius admouebis,ne olei ſaporem fu
mus inficiat. Nunc menſe poſtremo locis ſiccis, & calidis
ad oleum faciendum lauri baccas legemus.

De hortis. TIT. XI.

Menſe Octobri ſerenda ſunt intyba, quæ hieme ſer-
uiant. Amant humores, & terram ſolutam. Arenoſis, &
ſalſis locis,atque maritimis ſumma proueniunt. Area his
planior apparetur,ne radices eorum terra fugiẽte nuden
tur. Quatuor foliorum tranſferantur ad locum ſtercora-
tum. Nunc plantæ cardui ponuntur,quas cum ponemus,
radices earum ſummas ferro reſecamus,ac fimo tingimus,
ternûm pedum ſpatio ſeparamus incrementi cauſa,peda-
li ſcrobe depoſitas binas,aut ternas. Cinerem ſæpe ſub hie-
me diebus ſiccis,fimúmque miſcebimus. Hoc mẽſe ſinapim
ſeremus: terram diligit aratam,& ſi fieri poteſt, congeſti-
tiam,quamuis ubicunque naſcatur. ſarculari debet aſſidue
ut reſpergatur puluere,quo fouetur. non minus gaudet hu-
more. de quo ſemen legere diſponis,ſuo loco eſſe patieris.
quod ad eſcam parabis, robuſtius facies tranſferendo. In
ſinapi uetus ſemẽ mutile eſt,uel ſationi,uel uſui:quod den
tibus fractum,ſi intus uiride uidebitur, nouum eſt:ſi al-
bum fuerit,uetuſtatem fatetur. Hoc menſe malua ſerenda
eſt,quæ occurſu hiemis ab incrementi lõgitudine reprime-
tur. Loco pingui delectatur, & humido: gaudet lætamine.
Tranſferuntur plantæ eius, cum cœperint folia quatuor
148 habere, uel quinque. melius comprehendit eius planta,

quæ tenera eſt: maior enim tranſlata languebit. Sapor illis eſt melior, ſi non tranſſerantur: ſed ne cito erigantur in caulem, in medio earum glebulas conſtitues, aut lapillos. Rara ponenda eſt, ſarculo delectatur aſſiduo. ſic liberandæ ſunt herbis, ne motum ſentiant in radice. Si transferendis plantis nodum facias in radice, ſeſſiles fiunt. Nūc etiam locis temperatis & calidis anethum ſeremus. Cepullæ ſeruntur etiam hoc menſe, uel menta, & paſtinaca, thymum, & origanum, & cappar menſis initio. Item betam locis ſicioribus, necnon armoraceam ſeremus, uel transferemus ad culta, ut melior fiat, nam hæc agreſtis eſt raphanus. Nunc porrum uerno ſatum tranſſerre debemus, ut creſcat in caput. Sanè ſarculis circunfodiatur aſſiduè, & comprehenſa porri planta uelut tenacibus alleuetur, ut manitas ſpatij, quæ radicibus ſuberit, incremento capitis ſuppleatur. Ocymum quoque etiam nunc ſeremus, quod citius naſci fertur hoc tempore, ſi aceti imbre leniter ſpargatur infuſum.

De pomis. TIT. XII.

Cui placet curas agere ſeculorum, de palmis cogitet conſerendis. Hoc igitur menſe dactylorum non ueterum, ſed nouorum, ac pinguium recentia oſſa debebit obruere, terræ cinerem miſcere. Si plantam uelit, ponenda eſt Aprili menſe, uel Maio. Locis delectatur apricis, & calidis. Fouenda eſt, ut creſcat, humore. Terram ſolutam, uel ſabulonem requirit, ita tamen, ut quando planta deponitur, circa eam, uel ſub ea pinguis terra fundatur. Annicula tranſferatur, aut bima Iunio menſe, uel Iulio incipiente. Circūfodiatur aſſiduè ut rigatione cōtinua æſtatis uincat ardores. Aquis palmæ aliquatenus ſalſis iuuantur, quæ inſici debent ſalibus, etiam ſi tales eas natura non præbuit.

149 *Si ægra eſt arbor, feces uini ueteris ablaqueatæ oportet infundi, uel radicum ſupernacua capulamenta decidi, uel cuneum ſalicis interfoſſis radicibus premi.* Conſtat autem *locum prope nullis utilem fructibus, in quo palmæ ſponte naſcuntur.* Piſtacia *ſeruntur autumno, & menſe* Octobri *ſobole, & nucibus ſuis: ſed melius ipſa piſtacia iuncta po nuntur, mas ac fœmina.* Marem *dicunt, cui ſub corio uelut oſſei longi uidentur latere teſticuli.* Qui *diligentius facere uoluerit, pertuſos caliculos, & ſtercorata terra repletos pa rabit, & in his piſtacia terna cõſtituet, ut ex omnibus ger men quodcunque procedat: quòd ubi conualuerit planta, hinc facilius transferatur menſe* Februario. Amat *locum calidum, ſed humectum, & rigatione gaudet, & ſole.* Inſe*ritur terebintho menſe* Februario, *uel* Martio: *at alij amygdalo inſeri poſſe firmarunt.* Ceraſus *amat cæli ſtatum frigidum, ſolum uerò poſitionis humectæ.* In *tepidis regionibus parua prouenit.* Calidum *non poteſt ſuſtinere.* Montana *uel in collibus conſtituta regione lætatur.* Ceraſi *plãtam ſilueſtrem transferre debemus menſe* Octobri *uel* Nouembri, *& eam primo* Ianuario, *cum comprehendit, inſerere.* Plantaria *uerò creari poſſunt, ſi prædictis menſibus ſpargantur poma, quæ ſumma facilitate naſcentur.* Ego *ſic huius arboris facilitatem probaui, ut uirgulta ex ceraſo pro amminiculis per uineam poſita in arborẽ proſiluiſſe confirmem.* Et Ianuario *menſe ſeri poteſt.* Inſeritur *menſe* Nouembri *melius, uel, ſi neceſſe ſit, extremo* Ianua*rio.* Alij *&* Octobri *inſerenda eſſe dixerunt.* Martialis *in trũco inſeri iubet.* Mihi *inter corticem & lignum feliciter ſemper euenit.* Qui *in trunco conſerunt, ſicut* Martialis *dicit, omnem lanuginem, quæ circa eſt, auferre debebunt, quæ ſi remanſerit, inſitis nocere manifeſtat.* In *ceraſis hoc*

ſeruandum eſt, & in omnibus gummatis, ut tunc inſe- 150
rantur, quando his uel non eſt, uel deſinit gumma effluere. Ceraſus inſeritur in ſe, in pruno, in platano, ut alij, in populo. Amat ſcrobes altas, ſpatia largiora, aſſiduas foſſiones. Putari in ea putria & ſicca debebunt, uel quæ denſius arctata protulerit, ut rareſcat. Fimum non amat, atque inde degenerat. Ceraſa ut ſine oſſe naſcantur, fieri Martialis hoc dicit: Arborem tenerã ad duos pedes recides, & eam uſque ad radicem findes, medullam partis utriuſque ferro curabis abradere, & ſtatim utraſque partes in ſe uinculo ſtringis, & oblinis fimo, & ſummam partem, & laterum diuiſuras. poſt annum cicatrix ducta ſolidatur. Hanc arborem ſurculis, qui adhuc fructum non attulerũt, inſeris, & ut aſſerit, ex his ſine oſſibus poma naſcentur. Si ceraſus concepto humore putreſcit, in trunco foramen accipiat, quo poſſit educi. Si formicas patitur, ſuccum portulacæ debebis infundere, cum aceti media parte permiſtum, uel uini fecibus truncum arboris florentis adlinire. Si æſtu Canicularum fatigatur, trium fontium ſingulos ſextarios ſumptos poſt ſolis occaſum radicibus arboris iubeamus influere ſic, ne remedium luna deprehendat, uel herbam ſymphoniacam circa arboris truncum torquebimus in coronam, uel ex ea iuxta imum codicem cubile faciemus. Ceraſa non aliter, quàm in ſole uſque ad rugas ſiccata ſeruantur. Menſe Octobri aliqui mali arborem calidis & ſiccis regionibus ponunt, & cydonia circa Nouẽbres Calẽdas, & ſorbum, uel amygdala in ſeminarijs obruunt, & pini ſemen aſpergunt. Hoc menſe poma condienda ſunt, atque ſeruanda eo more, quo in ſingulorum titulis continetur, uelut quæque matura proceſſerint.

De apibus. TIT. XIII.

Hoc etiam menſe aluearia caſtrabuntur, more, quo
151 dictum eſt, quæ tamen oportet inſpicere, & ſi abundantia eſt, demere, ſi mediocritas, partem mediam relinquere pro hiemus inopia: ſi uero ſterilitas apparet in cellis, nil prorſus auferre. Mellis uero, & ceræ ſuperius eſt demonſtrata confectio.

Quæ Græci, uel alij ſuper uina condienda, curandáque dixerunt. TIT. XIIII.

Ne lecta prætereã, quæ Græci ſua fide media de condiendi uini genere diſputarunt, demonſtrare curaui, qui uini naturam tali ratione diſcernunt, & hanc in eo uolunt eſſe diſtantiã, ut quod dulce eſt, grauius dicant, quod albũ, & aliquatenus ſalſum, conuenire ueſicæ, quod croceo colore blanditur, digeſtioni accommodum, quod album, & ſtipticum, prodeſſe ſtomacho laxiori, tranſmarinum pallorem facere, & tantum ſanguinem non creare. Vuis nigris fieri forte, rubeis ſuaue, albis uero plerunque mediocre. In condiendo ergo uino aliqui Græcorum muſtum decoctum ad medietatem, uel tertiam partem uino adijciunt. Alij Græci ita iubent aquam marinam mundam de puro, & quieto mari, quam anno ante compleuerint, reſeruari: cuius talem eſſe naturam, ut & ſalſedine, uel amaritudine per hoc tempus careat, & odore, & dulcis fiat ætate. Ergo eius octogeſimam partem muſto admiſcent, & gypſi quinquageſimam. Poſt tertiam deinde diem fortiter commouent, ac pollicentur non ætatem ſolum uino, ſed ſplendorem quoque coloris afferre. Oportet autem nona quaque die uinum moueri, atque curari: uel, ſi tardius, undecima. Frequens enim reſpectus faciet iudicare utrum uendenda ſit ſpecies, an tenenda. Quidam reſinæ ſiccæ

tritæ uncias tres dolio immergunt, & permouent, & uina diuretica ſic fieri poſſe perſuadent. Muſtum uero, quod per pluuias frequẽtes leue eſt, ſic curari debere iuſſerunt, 152 *quod probari guſtu ipſius poterit. Omne muſtum decoqui iubent, donec pars eius uigeſima poſſit abſumi. melius quoque fieri, ſi centeſimam partem gypſi adijcias. Lacedæmonij uero eouſque decoquere, donec uini quinta pars pereat, & quarto anno uſibus miniſtrare. Suaue uinum de duro fieri docent, ſi ordeacei pollinis cyathos duos ſimul cum uino ſubactos mittas in uini uaſculo, & hora una ibi eſſe patiaris. Aliqui feces uini dulcis admiſcent. Aliqui addunt glycyrhizæ ſiccæ aliquantulum, & utuntur, cum diu uaſorum commotione miſcuerint. Vinum quoque inter paucos dies optimi odoris effici, ſi baccas myrti agreſtis montanas, ſiccas, & tunſas mittis in cadum, & decem diebus requieſcere patiaris: tunc coles, & utaris. Vitis etiam flores arbuſtiuæ collectos in umbra ſiccare curabis. Tunc diligenter tunſos, & cretos habebis in uaſculo nouo, & cum uolueris, tribus cadis unam floris menſuram, quam Syri chenicam uocant, adijcies, & ſuperlines dolium, & ſexta uel ſeptima die aperies, & uteris. Vinum fieri ad potandum ſuaue ita dicunt. Fœniculi, uel ſatureiæ ſingulorum congruum modum uino immergi, atque turbari, uel fructum, quem duæ nuces pineæ produxerint, torrefactum, & linteo ligatum mitti in uaſculo, ac ſuperliniri, & uſui eſſe quinque diebus exactis. Vinum autem uelut uetus effici de nouello, ſi amygdala amara, abſynthium, pini frugiferi gumen, fœnum græcum ſimul frangas quantum ſufficere æſtimaris, & pariter tundas, & ex his unum cyathum per amphoram mittas, & magna uina conficies. Si uero ſenſeris peccatura, huic confectio-*

ni aloen, myrrham, crocomagma, ſingula modis æqualibus tunſa, & in puluerem redacta cum melle miſcebis, & uno cyatho unam amphoram condire curabis. Anni-
153 *culum quoque uinum ut longam ſimulare uideatur ætatem, meliloti unciam unam, glycyrhizæ uncias tres, nardi celtici tantundem, aloes epatici uncias duas tundis, & cernis, & in ſextarijs quinquaginta coclearia ſex reconde, & uas ponis in fumo.* In *album colorem uina fuſca mutari aſſerunt, ſi ex faba lomentum factum uino quis adijciat, uel ouorum trium lagœnæ infundat alborem, diúque commoueat, ſequenti die candidum reperiri: quòd ſi ex afra piſa lomentum adijciatur, eadem die poſſe mutari.* Vi*tibus quoque hanc eſſe naturam, ut alba uel nigra ſi redigantur in cinerem, uinóque adijciantur, ei unáquanq; formam ſui coloris imponere, ut ex nigra fuſcum: candidum uero reddatur ex alba, ea ratione ſcilicet, ut combuſti ſarmenti cineris modij unius menſura mittatur in dolium, quod habebit amphoras* x, *& triduo ſic relictum poſt operietur ac lutetur: album uel (ſi ita uiſum fuerit) nigrum reperiri quadraginta diebus exactis.* Vi*num quoque aſſerunt ex molli forte ſic fieri:* Al*theæ, hoc eſt, ibiſci folia, uel radices, aut eius caulem tenerum decoctum mitti, aut gypſum, aut ciceris cotulas duas, aut cupreſſi pillulas tres, aut buxi folia, quantum manus cœperit, aut apij ſemen, aut cinerem ſarmentorum, cui uis flammæ corpus reliquit exile, omni ſoliditate detracta.* Vi*num uero eadẽ die ex auſtero lympidum atque optimum fieri, ſi grana piperis decem, piſtacia uiginti adiecto modico uino ſimul conteras, & in ſex uini ſextarijs mittas, diu omnibus ante commotis, tunc requieſcere patiaris, & coles uſui mox futurum.* I*tem feculẽtum ſtatim in lympidum reddi, ſi* V I I

*pini nucleos in unum uini ſextarium mittas, diúque com-
moueas, & paululum ceſſare patiaris, mox ſumere puri-
tatem, colariq; debere, & in uſum referri. Item (quod Cre
tenſibus oraculum Pythij Apollinis monſtraſſe memora-
tur) fieri ſic candidum, & ſumere uetuſtatis ſaporem, ſi* 154
*ſquinantos uncias quatuor, aloes epatici uncias quatuor,
maſticis optimi unciã unam, caſſiæ fiſtulæ unciã unã, pipe
ris unciã unã, ſpinæ Indicæ ſemunciã, myrrhæ optimæ un
ciã unã, thuris maſculi non rancidi unciã unã: tundis uni-
uerſa, & in tenuiſſimum puluerẽ cribro excutiẽte deducis.
Cum uero muſtum ferbuerit, deſpumabis, & omnia uua-
rum grana, quæ feruor in ſummum reiecit, expelles. Tunc
gypſi triti, atque cribrati tres Italicos ſextarios mittis in
uini amphoras decem, prius tamen partem quartam ui-
ni condiendi in alia uaſa tranſfundis, & ita gypſum ad-
ijcies, & doliũ uiridi, ac radicata canna per biduum for-
titer agitabis. Tertia uero die, ex ſupraſcriptis pulueribus
quaterna coclearia completa modeſtius in denas uini am
phoras mittis, & uini, ſicut ſupradictum eſt, quartam par
tem, quam alibi diffuderas, ſuperadijcies, & dolium re-
plebis, & item diu agitare curabis, ut ſpecierum uis omne
muſti corpus inficiat. Tunc operies, atque adlines relicto
breui foramine, quo æſtuantia uina ſuſpirent. Sed exem-
ptis quadraginta diebus, & hoc ſpiraculum claudis, &
deinde ut libuerit, guſtas. Illud memento ſeruare præ cæ-
teris, ut quoties uinum mouetur, inueſtis puer hoc, aut ali-
quis ſatis purus efficiat. Linimentũ quoque dolij non gy-
pſo, ſed ſarmentorũ cinere debebis inducere. Item uinum,
quod ſalutare contra peſtilentiam ſit, & ſtomacho proſit,
fieri hoc genere fertur: In optimi muſti metreta una ante
quàm ferueat, tunſi abſynthij octo uncias linteo inuolu-*

tas demittis, & exactis X L *diebus curabis auferre.* Id *uinum refundis lagœnis minoribus, & uteris.* Nunc *condiunt, primo amne muſti ſpumantis egeſto, quibus moris eſt gypſo uina mediacari.* Sed *ſi natura leuius uinum eſt, &*
155 *ſaporis humecti, in congijs centum, duos gypſi ſextarios miſiſſe ſufficiet.* Quòd *ſi uinum naſcitur uirtute ſolidius, me dietate abunde prædictis poterit ſatis eſſe menſuris.*

Roſatum ſine roſa fieri. TIT. XV.

Nunc *roſatum ſine roſa facies ſic:* Folia *citri uiridia ſporta palmea miſſa in muſti nondum feruentis uaſe depones, & claudes, & exemptis quadraginta diebus mel le addito, ad modum roſati, cum placebit, uteris.*

De uinis pomorum. TIT. XVI.

Hoc *menſe, omnia quæ locis ſuis leguntur, ex pomis uina conficies.*

De œnomelli. TIT. XVII.

Muſtum *de maioribus, & egregijs uitibus poſt* X X *dies, quàm leuatum fuerit ex lacu, quantum uolueris ſumis, & ei mellis non diſpumati optimi quintam partem prius tritam fortiter, donec albeſcat, admiſces, & agitabis ex canna radicata uehementer.* Mouebis *autem ſic per dies* X L *continuos, uel quod eſt melius, quinquaginta, ita ut cum moueris, mundo linteo tegas, per quod facile confectio æſtuabunda ſuſpiret.* Poſt *dies autem quinquaginta, munda manu purgas quodcunque ſupernatabit, & in uaſculo gypſo diligenter includis, & ad uetuſtatem reſeruas.* Melius *tamen ſi in minora, & picata uaſcula proximo uere tranſfundas, & gypſata diligenter operias, & in terrena, & frigida cella recondas, uel arenis fluuialibus, uel eodem ſolo, uaſcula ex aliqua parte ſummergas.* Hoc *nulla uitiatur ætate, ſi tam diligenter effeceris.*

De defruto, carœno, ſapa. TIT. XVIII.

Nunc defrutum, carœnum, ſapam conficies. Cum omnia uno genere conficiantur ex muſto, modus his & uirtutem mutabit, & nomina. Nam defrutum à deferuẽdo dictum, ubi ad ſpiſſitudinem fortiter deſpumauerit, effectum eſt. Carœnum, cum tertia perdita, duæ partes remanſerint. Sapa, ubi ad tertias redacta deſcenderit, quam tamen meliorem facient cydonia ſimul cocta, & igni ſuppoſita ligna ficulnea. 156

De paſſo. TIT. XIX.

Paſſum nunc fiet ante uindemiam, quod Africa ſueuit uniuerſa conficere pingue, atque iucundum, & quoad conditum, ſi utaris mellis uice, ab inflatione te uindices. Leguntur ergo uuæ paſſæ quàmplurimæ, & in fiſcellis clauſæ iunco factis aliquatenus rariore contextu, uirgis primo fortiter uerberantur. Deinde ubi uuarum corpus uis contuſionis exoluerit, cochleæ ſuppoſita ſporta comprimitur. Hinc paſſum eſt quicquid effluxerit, & conditum uaſculo, mellis more, ſeruatur.

De cydonite. TIT. XX.

Abiecto corio mala cydonia matura in breuiſſimas, ac tenuiſſimas particulas recides, & proijcies durum, quod habetur interius. Dehinc in melle decoques, donec ad menſuram mediam reuertatur, & coquẽdo piper ſubtile conſpergis. Aliter: Succi cydoniorum ſextarios duos, aceti ſextarium unum ſemis, & mellis duos ſextarios miſces, & decoques, donec tota permiſtio pinguedinem puri mellis imitetur. Tunc triti piperis, atque Zinziberis binas uncias miſcere curabis.

De fermento muſteorum ſeruando. TIT. XXI.

Ex nouo tritico purgato farriculum facies, & ex muſto

de ſub pedibus rapto curabis infundere, ita ut modio farris lagœnam muſti adijcias: deinde ſole ſiccabis, & item ſimiliter infundis ac ſiccas. Hoc *cum tertio feceris, panes ex eo breuiſſimos admodum facies muſteorum, & in ſole ſiccatos uaſculis nouis fictilibus recondis, & gypſas.* Pro *fermento, quo tempore anni muſteos facere uolueris, hoc uteris.*

De *una paſſa.* TIT. XXII.

V*uam paſſam* Græ*cam ſic facies.* Melioris *acini, & dulcis, & lucidi botryones in ipſa uite torquebis, & patieris ſponte inareſcere, deinde ſublatos in umbra ſuſpendis, & uuam conſtrictam cum ponis in uaſculis, ſubſternis pampinos ſicco algore frigentes, & manu comprimis, & ubi uas impleueris, item pampinos addis nihilo minus non calentes, & operculabis, ac ſtatues in loco frigido ſicco, quem nullus fumus infeſtet.*

De *horis.* TIT. XXIII.

O*ctober* M*artium ſimilibus umbris ſibi facit æquari.*

Hora	I.	*pedes*	XXV.
Hora	II.	*pedes*	XV.
Hora	III.	*pedes*	XI.
Hora	IIII.	*pedes*	VIII.
Hora	V.	*pedes*	VI.
Hora	VI.	*pedes*	V.
Hora	VII.	*pedes*	VI.
Hora	VIII.	*pedes*	VIII.
Hora	IX.	*pedes*	XI.
Hora	X.	*pedes*	XV.
Hora	XI.	*pedes*	XXV.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER DVODECIMVS. 158

De ſatione tritici, farris, hordei, fabæ, cum diſciplina, & de lenticula ſerenda, & de lini ſemine. TIT. I.

N OVEMBRI *menſe triticum ſeremus, & far ſatione legitima, ac ſemente ſolenni. Iugerũ utriuſque ſeminis modijs quinque tenebitur. Nunc & ordeum maturum adhuc ſeremus. In huius principio fabam ſpargimus, quæ pinguiſſimum, uel ſtercoratum deſiderat locum, uel uallem, quam ſuccus ueniens à ſummitate, fœcundet. Primo ſeritur, deinde proſcinditur, & tunc ſulcatur. Occanda eſt large, ut tegi plurimum poſſit. Aliqui locis frigidis dicunt in fabæ ſatione glebas non eſſe frãgendas, ut per eas gelicidiorum tempore poſſint germina obumbrata defendi. Satione eius generis, ſicut opinio habet, non fœcundatur terra, ſed minus læditur. nam Columella dicit agrum frumentis utiliorem probari, qui anno ſuperiore uacuus fuerit, quàm qui calamos fabaceæ meſſis eduxit. Pingue iugerum ſex modij occupant, mediocre amplius. Spiſſo bene prouenit. Macrum ſolum, nebuloſũmque non patitur. Curandum eſt præcipuè, ut luna XV ſeratur, ſi adhuc ictum ſolis repercuſſa non ſenſit. Aliqui dicunt quartamdecimam potius eligendã. Sanguine caponis Græci aſſerunt fabæ ſemina macerata herbis aduerſantibus non noceri. aqua pridie infuſa citius naſci, nitrata aqua reſperſa cocturam non habere difficilem. Nunc ſeritur prima lenticula, ſicut Februario menſe narratum eſt. Hoc etiam toto menſe poterit lini ſemen aſpergi.*

De *pratis nouis inſtituendis, ponendis uitibus,& propagandis, & circunfodiendis nouellis.* TIT. II.

In huius maxime menſis principio, poſſumus inſtituere noua prata, more, quo dictum eſt. Hoc *etiam toto menſe locis calidis, & ſiccis, uel apricis, erit uitium celebranda poſitio.* Nunc *& propago iure ducetur, & locis frigidis nouellas uites, & arborum plantas circunfodere, atque operire conueniet, & ante* Idus. *Nunc mergus, hoc eſt propaginis curuatura poſt triennium, quàm preſſa fuerat, recidetur à uite.*

De *uinea ueteri in iugo, uel pergula reparanda.* TIT. III.

Nunc *ac deinceps uinea uetus, quæ in iugo eſt, uel pergula ſi robuſto, & integro trunco ſit, ablaqueata fimo ſatietur, & anguſtius putata inter quartũ & tertiũ pedem à terra uiridiſſima parte corticis, acuto ferramẽti mucrone feriatur, ac foſſa frequentius incitetur.* Nam*(ſicut aſſerit* Columella*) ex eo loco germen plerunque producit, & ueniẽte uere fundit materiã, qua uitis reparetur antiqua.*

De *putandis uitibus, & arboribus locis temperatis, & reliquis.* TIT. IIII.

N*unc putatio autumnalis celebratur in uitibus, & arboribus, maxime ubi inuitamur tepore prouinciæ, & putantur oliueta: & oliua, cum uaria cœperit eſſe, colligitur, ex qua primum fiet oleum.* Nam *cum tota nigreſcet, quod ſpei merito poſterauit, fundendi ubertate compenſat.* E*ſt utilis olearum putatio, cæterarúmque arborum, ſi loci pa-*
160 *titur diſciplina, ut deciſis cacuminibus, rami fluentes per latera prona fundantur. Quòd ſi regio inſolens, & incuſtodita contigerit, agendum prius toto arboris corpor ab inferiore parte purgato, ut altitudine animalium ſu-*

pergreſſa, modus tranſcendatur iniuriæ, & arbor iam ſpatio ſuo tuta curetur.

De oliuetis ponendis, & curandis ægris arboribus, & reliquis. TIT. V.

Nunc etiam locis calidis, ac ſiccis regionibus oliueta ponuntur, ſicut Februario *diſputatum eſt.* Amat *hæc arbor arduo locorum ſitu mediocriter ab humore ſuſpendi, ſcalpi aſſiduè, lætaminis ubertate pingueſcere, feracibus uentis clementer agitari.* Hoc *etiã menſe oleis ſterilibus quæ ſupradicta ſunt remedia faciemus.* Nunc *& corbes, & pali, & ridicæ bene fieri poſſunt, etiam nunc locis temperatis, eſt laurini olei iuſta confectio.*

De hortis. TIT. VI.

Hoc *menſe allium bene ſeritur, & ulpicum terra maxime alba, foſſa & ſubacta ſine ſtercore.* Sulcos *in areis facies, & ſemina in locis altioribus pones* IIII *digitis ſeparata, neque altius preſſa.* Sarculabis *frequẽter, inde plus creſcent.* Si *capitatũ facere uolueris, ubi cœperit caulis prodire, proculca, ſuccus reuertetur ad ſpicas.* Fertur, *ſi luna ſub terris poſita feratur, & itẽ ſub terris luna latente uellatur, odoris fœditate cariturũ.* Vel *paleis condita allia, uel fumo ſuſpenſa durabunt.* Nunc *& cepulla ſeri poteſt, & carduorũ planta diſponi, & armoracea ſeritur, & cunela.*

De pomis. TIT. VII.

Hoc *menſe locis calidis, cæteris uero* Ianuario *perſici oſſa in paſtinatis areis ſunt ponenda, binis à ſe pedibus ſeparata, ut cum ibi plantæ excreuerint, transferantur.* Sed *oſſa ponantur acumine deorſum uerſo. & non amplius, quàm duobus, aut tribus digitis obruãtur.* Oſſa *uero quæ ponẽda ſunt, aliqui ſiccata prius paucis diebus cineris miſtione terra ſoluta in qualis reſeruãt.* Ego *uero uſq; ad* 161

ſerēdi tēpus ſine ulla cura ſæpe ſeruaui. Locis quidē qua-
libuſcunque proueniunt. Sed & pomis, & frondibus, &
durabilitate præcipua ſunt, ſi cælum calidum, ſolum are
noſum & humidum ſortiantur. Frigidis uero, & maxime
uentoſis, niſi obiectu aliquo defendantur, intereunt. Dum
tenera ſunt germina, ſæpe herbis circunfoſſa liberentur.
Bimam plantam recte transferemus ſcrobe breui. Nec à
ſe longe ſtatuendæ ſunt, ut inuicem ſe à calore ſolis excu-
ſent. Ablaqueandæ ſunt per autumnum, & ſuis ſtercoran
dæ folijs. Putanda perſicus in autumno eſt, ut arida, & pu
trida tantum uirgulta tollantur. nā ſiquid uiride reſecæ-
mus, areſcit. Languenti arbori ueteris uini fæces aquæ mi-
ſtas oportet infundi. Affirmantibus Græcis perſicus ſcri-
pta naſcætur, ſi oſſa eius obruas, & poſt dies VII, ubi pa-
tefieri cœperint, apertis his nucleos tollas, & his cinnaba-
ri, quod libebit inſcribas. Mox ligatos ſimul cum ſuis oſſi-
bus obruas diligentius adhærentes. Genera eorum ſunt
hæc, duracina, præcoqua, perſica, armenia. Si hæc arbor
ardore ſolis inareſcit, frequenti aggeſtione cumuletur, ue-
ſpertino iuuetur humore, obiectis defendatur umbraculis.
Iuuat in ea & ſpolium ſerpentis appendi. Nunc iam con
tra pruinas ſtercus ingeratur perſico, uel fæces uini cum a-
qua permiſtæ, uel quod magis prodeſt, aqua in qua faba
decocta eſt. Si uermes perſicus patitur, cinis eos amurcæ
miſtus extinguit, uel bouis urina cum aceti tertia parte con
fuſa. Si poma caduca ſunt, nudatæ radici eius, uel trunco
162 *lentiſci, aut terebinthi cuneus affigitur, uel terebratæ in*
medio, palus ſalicis imprimetur. Si poma rugoſa creabit,
aut putrida, circa imum trūcum cortex recidatur, & cum
inde modicus humor effluxerit, argilla, uel paleato luto
plaga retegatur. Magna poma perſicus affert, ſi florenti

592

per triduum ternos ſextarios caprini lactis ingeſſeris. Contra uitia perſici proficit ſpartum ligatum, uel ſpartea ſuſpenſa de ramis. Menſe Ianuario, uel Februario locis frigidis, Nouembri calidis perſicus inſeratur, maxime circa terram ſurculis plenioribus, & prope arborem natis. Nã cacumina uel non tenebunt, uel diu durare non poterunt. Inſeritur in ſe, in amygdalo, in pruno: ſed armenia, uel præcoqua prunis, duracina amygdalis melius adhæreſcunt, & tempus ætatis acquirunt. Menſe Aprili, uel Maio locis calidis, in Italia uero utroque exeunte, uel Iunio perſicus inoculari poteſt, quod emplaſtrari dicitur præciſo ſuper trunco, & emplaſtratis pluribus gemmis, more, quo dictum eſt. Perſicus rubeſcit, ſi platano inſerta figatur. Duracina ſeruantur, condita muria, & oximelle, uel detractis oſſibus ficorum more in ſole ſiccantur, ac pendent. Item ſæpe uidi, detractis oſſibus duracina melle condiri, & ſaporis eſſe iũcundi. Item bene ſeruantur, ſi umbilicum pomi gutta picis calentis oppleueris, ut ſic ſapæ innatare cogantur uaſe concluſo.

De pinu.

Pinus creditur prodeſſe omnibus, quæ ſub ea ſeruntur. Pinum ſeremus nucleis ſuis, calidis, & ſiccis regionibus menſe Octobri, uel Nouembri: frigidis, & humectis Februario, uel Martio. Amat locum gracilem, ſæpe maritimum: inter montes, & ſaxa uaſtior, & procerior inuenitur. Ventoſis & humidis, arborum fiunt incrementa lætiora. Sed ſiue montes uelis conſerere, ſeu ſpatia quæcunq;, hæc huic generi deputabis, quæ alteri utilia eſſe non poſſunt. Exarabis ergo ea loca diligenter, atque purgabis, & frumenti more ſemen aſperges, ac leui ſarculo curabis operire: nec enim pluſquam palmo debet abſcondi. Defendẽ- 163

da eſt tenera arbor à pecore, ne calcetur inualida. Proficiet, ſi nucleos aqua ante triduũ macerabis. Aliqui dicũt fructum pineũ tranſlatione miteſcere: ſed plantas hoc modo procurant, ut prius multa ſemina in caliculis terra, & fimo repletis obruant, quæ ubi proceſſerint, relicto eo, quod ſolidius eſt, auferunt alia: ubi iuſtum cœperit incrementum, trimam plantam cum ipſis caliculis transferunt, quibus fractis in ſcrobe indulgent radicibus largitatẽ. Terræ tamen equæ ſtercus admiſcent, facientes ſtraturã alterno ordine ſubinde creſcentem. Seruandũ eſt tamen ut radix eius, quæ una & directa eſt, uſque ad ſummitatem ſuam poſſit integra, & illæſa trãſferri. Putatio nouellas pini arbores tãtum promouet (quod expertus ſum) ut quæ ſperaueras incrementa, duplicẽtur. Nuces pineæ & uſq; in hoc tẽpus in arbore eſſe poſſunt, & maturiores legentur. Prius tamen legendæ ſunt, quàm pateſcant. Nuclei niſi purgati durare nõ poſſunt: tamen aliqui in uaſis fictilibus nouis, & terra repletis, cum teſtis ſuis miſſos aſſerunt cuſtodiri.

De pruno.

Pruna ſi oſſibus ſerantur autumno, menſe Nouembri ſolo putri, & ſubacto duobus palmis obruantur. Oſſa eadem ponãtur & menſe Februario. Sed tunc prius lixiuio ſunt macerãda per triduum, ut cito germinare cogantur. Ponuntur & plantis, quas ſumemus ex codice menſe Ianuario exeunte, uel Februario circa Idus radicibus fimo oblitis. Gaudent loco læto & humido: cælo tepido melius
164 *proferuntur, tamen queunt & frigidum ſuſtinere. Locis lapidoſis, & glareoſis ſi iuuantur lætamine, excuſant ne poma caduca, & uermiculoſa naſcantur. Extirpandæ ſunt ſoboles à radice, exceptis rectioribus, quæ ſeruabuntur ad plantas. Si languida pruni arbor eſt, amurca cum aqua*

æqualiter temperata radicibus debet infundi, uel bubulum lotiũ ſolum, uel humanum uetus cum duabus aquæ partibus mixtum, uel cineres ex furno, maxime ſarmentorum. Si poma decidant, oleaſtri cuneum terebratum inſige radici. Vermes eius, atque formicas, rubrica cum pice liquida ſi adlinatur, extinguet. Sed modeſtius propter arboris noxam, ne idem faciat remediũ, quod uenenum. Iuuatur frequenti humore, & aſſidua foſſione. Menſe Martio extremo prunus inſeritur melius trunco fiſſo, quàm corticæ, uel menſe Ianuario, ante quàm incipiat gummen lacrymare. Inſeritur in ſe, & perſicum recipit, uel amygdalum, uel malum, ſed eam degenerem reddit, & paruam. Pruna ſiccantur in ſole per crates loco ſicciore diſpoſita. Hæc ſunt, quæ damaſcena dicuntur. Aliј in aqua marina, uel in muria feruẽte recenter lecta pruna demergunt, & inde ſublata, aut in furno tepido faciũt, aut in ſole ſiccari.

De caſtanea.

Caſtanea ſeritur & plantis, quæ ſponte naſcuntur, & ſemine. Sed quæ plantis ſeritur, ita ægra eſt, ut biennio de eius uita ſæpe dubitetur. Serenda eſt ergo ipſis caſtaneis, hoc eſt ſeminibus ſuis, menſe Nouembri, & Decembri, item Februario. Eligendæ ſunt caſtaneæ ad ponendũ recentes, grandes, maturæ: quas ſi Nouembri menſe ſeramus, facilem ſe præſentia fructus ipſius præſtat. Si uero Februario ponamus, ut uſque tunc durent, ita faciẽdum eſt: in umbra caſtaneæ ſiccentur expanſæ. Tũc in anguſtum, 165 *& ſiccum locum tranſlatæ cumulum faciunt, & eas omnes fluuialis arena diligenter operiat. Poſt dies XXX eas remota arena in aquam frigidam mittis. Quæ ſanæ ſunt merguntur: ſupernatat quæcunque uexata eſt. Item quas probaſti, ſimiliter obrues, & poſt XXX dies æquè pro-*

bas. Hoc cum tertio feceris, uſque ad ueris initiũ, ſerere debebis quæ manſerint illibatæ. Aliqui in uaſculis ſeruant, arena pariter miſſa. Amant ſolum molle & ſolutum, non tamen arenoſum. In ſabulone proueniunt, ſed humecto. Nigra terra illis apta eſt, & carbunculus, & tofus diligenter infractus. In ſpiſſo agro & rubrica uix prouenit. In argilla, & glarea, non poteſt naſci. Diligit cæli ſtatum frigidum, ſed & tepidum nõ recuſat, ſi humor aſſenſerit. Delectatur cliuis, & opacis regionibus, ac maxime in Septentrionem uerſis. Paſtinari ergo locus debebit, qui huic deſtinatur arbuſto, altitudine pedis unius ſemis, uel duorũ: uel totus aut ſulcis in ordinem deſtinatis, aut certe aratris reſolui hinc inde findẽtibus. Qui fimo ſatiatus, ac redactus in puluerem, caſtanearum ſemen accipiat non amplius pedis dodrante demerſum. Vnicuique ſemini propter notam ſurculus debet affigi. Ipſa ſemina ſingulis locis ſimul terna, uel quina ponantur, & inter ſe quatuor pedum ſpatio ſeparentur: quibus transferre placuerit, bimas plantas transferre debebunt. Locus tamen deductoria liquoris accipiat, ne humor inſidens limo, germen extinguat. Cui placet, poteſt caſtaneæ in propaginẽ ducere ima uirgulta, quæ in radice naſcuntur. Nouum caſtanetum circunfodi debet aſſiduè. Menſe Martio, & Septembri, incrementum maius acquirit, ſi putationibus adiuuetur. Caſtanea inſeritur (ſicut probaui ipſe) ſub cortice menſe Martio, uel Aprili, tamen genere utroque reſpondet. Poteſt &

166 *inoculari. Inſeritur in ſe, & in ſalice, ſed ex ſalice tardius maturat, & fit aſperior in ſapore. Caſtaneæ ſeruantur uel in cratibus diſpoſitæ, uel intra ſabulonẽ, ne inuicem tangantur immerſæ, uel in uaſculis fictilibus nouis cõditæ, & loco ſicciore defoſſæ, uel incluſæ uirgeis ex fago recepta-*

culis,& lutatæ,ut ſpiracula nō relinquas, uel ordei paleis minutiſſimis obrutæ, uel paluſtri ulua figuratis denſioribus ſportis recluſæ.

De *pomis alijs.*

Hoc *menſe locis calidis ac ſiccis regionibus agreſtium pyrorum plantas ponimus,quas poſtea poſſimus inſerere, & malorũ,uel mali punici,& cydonij,& citri,& meſpili,fici,ſorbi,ſiliquæ,& plantas agreſtis ceraſi, poſt inſerendas,& mori taleas,& amygdali ſemina,& nuces iuglandes,ſi in ſeminarijs(quo dictum eſt more)pangantur.*

De *apibus.* TIT. VIII.

H*uius mēſis initio apes ex tamariſci floribus, reliquiſque ſilueſtribus mella conficiunt:quæ auferēda non ſunt, quia ſeruantur hiberno.* Eodem *menſe ſordibus,liberandi ſunt aluei,quia tota hieme eos mouere,aut aperire non decet.*Sed *hæc die aprico,tepidóque facienda ſunt,& pennis maxime auium maiorum,quæ habent rigorem,uel aliquo ſimili omnia interiora mundentur , quò manus non ualebit attingere.* T*um rimas omnes , quæ ſunt extrinſecus,luto, & fimo bubulo miſtis linamus: & inſuper geneſtis,uel alijs tegumentis ſimilitudinem porticus imitemur, ut poſſint à frigore & tempeſtate defendi.*

R*emediũ uitibꝰ,quæ ſine fruge luxuriāt.* TIT.IX.

L*ocis calidis & apricis uites,quæ fructu carent,fronde luxuriant, & pauperiem fœtuũ compenſāt ubertate foliorũ,nunc putare preſſius conueniet:frigidis uerò men-* 170
ſe F*ebruario.*S*i permanebit hoc uitium, circunfoſſas arena fluuiali,uel cinere debebimus aggerare.*Q*uidam lapides inſerunt inter flexuoſa radicum.*

R*emedium ſterili uiti.* TIT. X.

H*iſdem temporibus & locis uitem,quæ ſterilis fuerit,*

Græci ita præcipiunt eſſe curandam. Trunco eius ſiſſo lapidem aſſerunt includendum, & ibi urinæ ueteris humanæ quatuor cotulas circa truncum debere ſuffundi, ut ad radices inſtillatio ipſa deſcendat. Tunc adijciendæ eſt terra admiſta lætamine, & circa radices, ſolum omne uertendum.

De roſario ex paucis uirgultis inſtituẽdo. TIT. XI.

Quamuis menſe Februario ſunt conſerenda roſaria, tamen locis calidis, apricis, atque maritimis hoc etiã menſe poterimus inſtituere roſeta. Quæ ſi indigus plantarum uolueris ex paucis uirgulis habere copioſa, quaternorum digitorum ſurculos gemmantes cum geniculis ſuis debebis excidere, & in modum propaginis ſternere, & ſtercore, ac rigationibus adiuuare. Vbi anni ætatem cõpleuerint, pedis ſpatio inter ſe transferre diſiunctos, atque ita ſolũ, quod huic generi deputabis implere.

De uua, quæ uſque ad uer reſeruetur in uite.

TIT. XII.

Græcis aſſerentibus, ut uuam ſerues in uite uſque ad ueris initia, circa ipſam uitẽ, quæ fructu plena eſt, loco umbroſo ſcrobem fodies, altitudine triũ pedũ, latitudine duorum, & mittis ſabulonem, & ibi calamos figis, in quibus retorquet aſſidue ſarmenta fructibus plena, & illæſis botryonibus alligabis, ut ſolum non contingant, & cooperies, ut imber eò penetrare non poſſit. Item Græcis docentibus uuas in uite, aut poma in arbore ſi diu ſeruare uolueris, uaſculis clauſa fictilibus ab ima parte pertuſis diligenter à ſummo tecta ſuſpende, quamuis poma & gypſo cooperta in longam ſeruentur ætatem.

168

De gregibus ouili generis & caprini. TIT. XIII.

Hoc menſe agnorum prima generatio eſt. Sed agnus

ſtatim natus uberibus maternis admouendus eſt. Manu *prius tamen exiguũ lactis, in quo ſpiſſior eſt natura, mulgendum eſt, quod paſtores coloſtrã uocant: nanque hoc agnis, niſi auferatur, nocebit.* Ac *primo per biduũ natus cũ matre claudatur.* Tunc *ſeptis obſcuris ſeruetur, & calidis: ita ſecluſo paruulorum grege matrices mittantur in paſcua.* Sufficiet *autem prius quàm procedãt matrices mane, & cum ſaturæ reuertũtur ad ueſperam, agnis ubera haurienda permittere. qui donec firmentur intra ſtabulum furfuribus, uel medica herba, uel (ſi eſt copia) farina ordei paſcantur ingeſta, donec conceptum pauliſper robur ætatis, paſcuum matribus poſſint habere commune.*

De *paſcendi ordine.*

Paſ*cua ouillo generi utilia ſunt, quæ uel in noualibus, uel in pratis ſiccioribus excitantur.* Paluſtria *uerò noxia ſunt, ſilueſtria damnoſa lanatis.* Salis *tamen crebra conſperſio, uel paſcuis miſta, uel canalibus frequenter oblata, debet pecoris leuare faſtidium.* Nam *per hiemem, ſi penuria eſt, fœnum, uel palea, uel uicia, uel facilior uictus ulmi ſeruatis frondibus præbeatur, aut fraxini.* Æſtiuis *menſibus paſcantur ſub lucis initio, cum graminis teneri ſuauitatem roris miſtura commendat.* Q*uarta hora caleſcente potus puri fluminis, aut putei præbeatur, aut fontis.* Medios *ſolis calores uallis, aut arbor umbroſa declinet.* Deinde *ubi flexo iam die ardor infringitur, & ſolum primo imbre ueſpertini roris humeſcit, gregem reuocemus ad* 169
paſcua. Sed Canicularibus, *& æſtiuis diebus ita paſcẽdæ ſunt oues, ut capita gregis ſemper auertantur à ſolis obiectu.* Hieme *autem uel uere niſi reſolutis gelicidijs ad paſcua prodire non debent: nam pruinoſa herba huic generi morbos creabit, ac tunc ſemel adaquare ſufficiet.* Græ

cas oues,ſicut Aſianas,uel Tarentinas moris eſt potius ſta bulo nutrire,quàm campo, & pertuſis tabulis ſolũ, in quo claudẽtur,inſternere: ut ſic tuta cubilia,propter iniuriam pretioſi uelleris,humor reddat elabẽs. Sed tribus,per annum totum,diebus aprico die lotas oues ungere oleo oportebit,& uino.Propter ſerpentes, qui plerunque ſub præſepibus latent,cædrum,uel galbanum,uel mulieris capillos, aut ceruina cornua frequenter uramus.

De capris.

Nunc hirci admittendi ſunt,ut fœtum primi ueris fouere poſſit exortus.Sed caper eligendus eſt,cui ſub maxillis duæ uidentur pendere uerruculæ, magni corporis, craſſis cruribus,breui plenáque ceruice,auribus flexis & grauibus,paruo capite,nitido,ſpiſſo,& longo capillo.Ad ineundas fœminas & ante anniculũ congruus.Non autem durat ultra ſexenniũ.Capella ſimilis corporis,ſed magnis uberibus eſt eligenda.Non tamen ita multæ capræ, ut oues una ſtatione claudãtur,quàm luto,& ſtercore carere conueniet.Hœdis ſupra lactis abundantiam,edera,& arbuti,& lentiſci cacumina ſunt ſæpe præbẽda.Trimæ educare optime poſſunt,quod teneriores matres generant trãſigendum eſt.Sed ultra octo annos ſeruandæ non ſunt matrices, quia genus hoc longiore ſterileſcit ætate.

De glandibus colligendis. TIT. XIIII.

Hoc tempore glandis legendæ ac ſeruandæ cura nos excitet,quod opus fœmineis, ac puerilibus operis celebrabitur facile more baccarum.

De materie cædenda. TIT. XV.

Nunc materies ad fabricam cædẽda eſt,cum luna decreſcit.Sed arbores quæ cædentur uſque ad medullam ſecuribus reciſas aliquandiu ſtare patieris,ut per eas partes

humor,ſiquis in uenis cõtinetur,excurrat. utiles autẽ ſunt hæ maxime. Abies, *quã* Gallicam *uocant,niſi perluatur,leuis,rigida,& in operibus ſiccis perenne durabilis.* Larix *utiliſſima,ex qua ſi tabulas ſuffigas tegulis in fronte,atque extremitate tectorũ, præſidium contra incendia cõtuliſti. Neq; enim flãmam recipiunt,aut carbones creare poſſunt.* Quercus *durabilis ſi terrenis operibus obruatur,& aliquatenus palis.* AEſculus *ædificijs,& ridicis apta materies.* Caſtanea *mira ſoliditate perdurat in agris,& tectis,& operibus cæteris inteſtinis,cuius ſolũ pondus in uitio eſt.* Fagus *in ſicco utilis,humore corrumpitur.* Populus *utraq;, &* Salix, *&* Tilia *in ſcalpturis neceſſariæ.* Alnus *fabricæ inutilis,ſed neceſſaria,ſi humidus locus ad accipienda fundamenta palandus eſt.* Vlmus,*&* Fraxinus *ſi ſiccentur,rigeſcunt,ante curuabiles,catenis utiles habentur.* Carpinus *utiliſſima.* Cupreſſus *egregia.* Pinus *niſi in ſiccitate non durans, cui contra celerem putredinem comperi in* Sardinia *hoc genere prouideri,ut exciſæ trabes eius,aut in piſcina qualibet anno toto merſæ laterent, pòſt operi futuræ aut arenis obruerentur in litore,ut aggeſtionem,qua tectæ eſſent alternis æſtibus reciprocans fluctus allueret.* Cædrus *durabilis, niſi humore tangatur.* Q*uæcunque autem ex parte meridiana cædũtur, utiliores ſunt:quæ uerò ex Septentrionali, proceriores,ſed facile uitiantur.* 171

De trãſferẽdis arborib⁹ maioris ætatis. TIT. XVI.

Hoc menſe locis ſiccis, calidis, & apricis maiores arbores transferemus truncatis ramis,illæſis radicibus,multo ſtercore,& rigationibus adiuuandas.

De oleo faciendo ſecundum Græcos,& emendando. TIT. XVII.

*Græci in conficiendi olei præceptis iſta iuſſerũt:*Tan-

tum legendum eſſe oliuæ, quantum nocte ueniente poſſimus exprimere. Molam primo oleo debere leuiter eſſe ſuſpenſam. Oſſa enim confracta ſordeſcunt: quare de ſolis carnibus ſit prima confectio, & de ſalignis caniſtros fieri debere uirgultis, quia genus hoc oleum dicitur adiuuare. Nobilius erit quod ſponte defluxerit. Sales deinde, ac nitrum iubent nouo oleo miſceri, ut hæc res ſpiſſitudinem eius abſoluat. Deinde cum amurca ſubſederit, oleũ purum XXX diebus exactis, in uitrea uaſa trãſferri. Secundum ſimili diſciplina fieri, ſed mola fortiore quaſſari.

Oleum liburnico ſimile. TIT. XVIII.

Oleum primum liburnico ſimile fieri aſſerunt Græci, ſi in optimo uiridi oleo inulam ſiccam, & lauri folia & cyperum omnia ſimul tuſa, & ſubtiliter creta permiſceas cum ſalibus torrefactis, ac tritis, & diu oleo iniecta perturbes, deinde tribus, aut aliquanto amplius decurſis diebus, cum quieuerit, utaris.

Vt oleum ſordidum purges. TIT. XIX.

Si ſordet oleum, frictos, & adhuc calentes ſales iniici iubent, & diligenter operiri. Ita mundum reddi poſt tempus exiguum.

De oleo odoris horrendi. TIT. XX.

172 Si fuerit odoris horrendi, uirides oliuas ſine oſſibus tundi, & in olei metreta chœnicas duas mitti. Si baccæ defuerint, caules tenerrimos oleæ ſimiliter eſſe tundendos. Nonnulli utraque permiſcent, adiecto etiam ſale. Sed omnia intra linteum clauſa ſuſpendunt, atque ita in uas olei demittunt. Poſtea tribus diebus exactis auferunt, & oleum in alia uaſa tranſfundunt. Quidam mittunt uetuſtum laterem breuiter torrefactum. Plerique ordeaceos panes figuratos, & raro linteo inuolutos mergunt, &

nouos ſubinde permutant: ubi hoc bis, aut tertio fecerint, ſales mittunt, & in alia uaſa tranſlatum per paucos dies ſubſidere patiuntur. Quòd ſi aliquod animal fortè deciderit, & oleum putredine, ac nidore uitiauerit, iubent Græci coriandri manipulum in olei metreta ſuſpendi, atque ita paucis diebus manere. Si nihil de nidore deceſſerit, mutandum eſt coriandrum, donec ſuperetur hoc uitium. Sed maxime proderit, poſt ſenos dies in uaſa munda transferre, melius ſi acetum ante uexerunt. Quidam fœni græci ſemen ſiccum, tritúmque permiſcent, uel incenſos oleaginos carbones in ipſo oleo frequenter extingunt. Si acerbus odor fuerit, uuæ excrementa, quæ Græci γίγαρτα uocant, præcipiunt, tuſa, & in maſſam redacta merſari.

De oleo rancido curando. TIT. XXI.

Oleum rancidũ Græci aſſerunt ſic poſſe curari. Albam ceram mundo, & optimo oleo reſolutam, & adhuc liquentem mitti in oleo iubent. Tunc ſales frictos calentes addi, operiri, atque gypſari. Sic fieri, ut oleum purgetur ſapore, & odore mutato. Oleum tamen omne in terrenis locis eſſe ſeruandum, & eam eius eſſe naturam, ut ſole uel igne purgetur, uel aqua feruenti, ſi ſimul miſceantur in uaſculo.

De condiendis oliuis. TIT. XXII. 173

Hoc etiam menſe oliuas condiemus. Harum genera ſunt diuerſa. Colymbades oliuæ fiunt ſic: Alternis cratibus oliuarum puleium ſpargis, & mel, & acetum, & ſales modice, ſtratura intercedente ſuffundes. Item ſternes oliuas ſupra ſurculos fœniculi, uel anethi, ſiue lentiſci, & ramulis oliuæ ſubditis, aceti heminam, & muriam ſuperfundis, & has conſtructiones uſque ad uaſculi plenitudi-

nem patieris inſurgere. Aliter: Electas oliuas muria ma-
turabis, poſt X L *dies muriam fundis uniuerſam: tunc du-*
as defruti partes, aceti unam, mentam minute inciſam ua
ſculo adijcies, & oliuis replebis, ut iuſta infuſione liquor
ſupernatet. Aliter: Oliuas manu lectas, una nocte inte-
gra, in balnei uapore eſſe patieris, tabulæ uel crati ſuper-
poſitas: mane balneis exemptas, ſalibus tritis conſperges, &
uteris: quæ non amplius, quàm V I I I *dies poterunt cu-*
ſtodiri. Aliter: Oliuas illæſas primo mittis in muria: poſt
dies X L *leuabis, atque intercides acuto calamo. Et ſi dul-*
ciores habere uolueris, duas ſæpe partes, & aceti unam:
ſi acriores, aceti duas, & ſapæ unam debebis infundere.
Aliter: Paſſi ſextarium unum, cineris bene creti quantum
manus utraque geſtabit, uini ueteris unum ſuniculum, &
aliquantum cupreſſi foliorum miſtis omnibus oliuas in-
fundis, inculcas, & ſubinde cruſtam faciendo ſaturabis, do-
nec ad uaſculorum ſumma ora peruenias. Aliter: Oliuas
quas iacentes repereris, rugis contrahentibus criſpas col-
ligis, & ſalibus tritis reſperſas expandis, donec ſole ma-
reſcant. Tunc ſubſtrato lauro alternas crates baccarũ ſæ-
pius ordinabis. Tunc defrutũ cum ſatureiæ faſciculo dua-
bus aut tribus undis feruere patieris. Et poſtquam tepue
rit, ſupra compoſitas baccis refundes admiſto ſale paulu-
174 *lo, & origani faſce cõiecto, ſupra ius omne perfundes. Ali-*
ter: Lectas baccas ex arbore ſtatim condies, rutam, & pe-
troſilinum ſternes inter ſpatia ſtructionis, & ſubinde cimi
nati ſalis aſperſione cumulabis. Poſtremũ mel, & acetum
ſuperfundes. Nouiſſime optimi olei quantumcunq; miſce-
bis. Aliter: Legis oliuas ex arbore nigras, & cõpoſitas mu
ria diluis: tũc ollæ adijcis mellis partes duas, uini unam,
defruti dimidiam: & ubi ſimul deferbuerint, deponis, ac

permoues,& acetum muſtes: cum refrixerit,ſuper oliuas origani ſurculos ſternis,& ſupra ius omne diffundes. Aliter: Oliuas manu lectas cum pediculis aqua ſpargis tribus diebus: deinde mittis in muria,& poſt XII dies exemptas in uaſe adijcis cum muſto & aceti æquis ponderibus. Et impletum uas ita operies, ut aliqua ſpiramenta dimittas.

De horis. TIT. XXIII.

Nouembrem & Februarium ratio temporis per horas dierum fecit æquales.

Hora	I.	pedes	XXVII.
Hora	II.	pedes	XVII.
Hora	III.	pedes	XIII.
Hora	IIII.	pedes	X.
Hora	V.	pedes	VIII.
Hora	VI.	pedes	VII.
Hora	VII.	pedes	VIII.
Hora	VIII.	pedes	X.
Hora	IX.	pedes	XIII.
Hora	X.	pedes	XVII.
Hora	XI.	pedes	XXVII.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER DECIMVSTERTIVS. 175

De ſerēdis frumentis,faba,& lini ſemine. TIT. I.

DECEMBRI menſe ſerūtur frumenta, triticum,far, ordeum: quamuis ordei ſatio iā ſera ſit. Et faba circa ſeptimum Idus ſeri poteſt. Nam poſt exactam brumam male ſeminantur. Hoc etiam menſe adhuc

lini ſemen ſpargi poterit, uſque ad VII *Idus* Decembris.

De fodiendis paſtinis, & cædenda materie. TIT. II.

Nunc ad inſtituendas uites, ſed poſt Idus *paſtina inchoemus effodere, ſicut antè tractatum eſt.* Et *materiē bene hoc menſe cædemus.* Palos *quoque, & corbes faciemus, & ridicas.* Et *locis frigidis oleum faciemus ex lauro, & myrti baccas, atque lentiſci in olei ſui confectione quaſſabimus, & uinum myrtite, ſicut dictum eſt antè, retingemus.*

De hortis. TIT. III.

Hoc tempore ſerenda eſt lactuca, ut planta eius Fe*bruario transferatur.* Et *iam nunc allium, & ulpicum, & cepullæ, & ſinapi, & cunela ſeri poterunt, diſciplina, & more, quo antè narratum eſt.*

De pomis. TIT. IIII.

Hypomelides poma ſunt (ut Martialis *aſſerit) ſorbo ſimilia.* Mediocri *arbore naſcuntur, & flore candidulo.* Dul*cedo huic fructui cum acuto ſapore commiſta eſt.* Seritur *menſe* Decembri *nucleis in uaſculis poſitis.* Menſe *autem*
176 Februario *hypomelidis planta, ſed pollicis magnitudine robuſta transfertur breuiſſimo ſcrobe, ſoluta terra, plurimo ſtercore.* Sed *munienda eſt, quia cito areſcit, ſi radices eius uentus afflauerit.* Terrā *qualemcunque non reſpuit.* Amat *loca tepida, aprica, maritima, & ſæpe ſaxoſa.* Statum *rigidum reformidat.* Inſeri *non poteſt, exigua durat ætate.* Po*ma eius aut in picatis, & minutis urceolis, aut ſcrobe populi, aut in ollis inter uuas uinaceis obruta ſeruabuntur.*

De rapis condiendis. TIT. V.

Nunc rapa in partes minutas reciſa, & leuiter cocta, & tota die diligentius exſiccata, nequid reſeruent humoris, & ſinapi ex aceto (ſicut moris eſt) temperato, mergere,

& condire curabimus, & repleta uaſa claudemus, ac poſt aliquantos dies guſtibus explorata, proferemus uſui. Quam rem Ianuario quoque, & Nouembri menſe poterimus efficere.

De echinis, & pernis, & lardo ſaliēdis, & auium laqueis diſponendis. TIT. VI.

Nunc etiam quibus litus in fructu eſt, ubi lunæ iuuabit augmentum, quæ omnium clauſorum maris animalium, atque concharum iubet incremento ſuo membra turgere, echini carnes ſalibus condire curabunt. Quod ſolito more conficitur. Hanc quoque rem per omnes menſes bene faciemus hibernos. Pernas etiam, & lardum conficimus non ſolum menſe hoc, ſed omnibus, quos hiemalis algor aſtringit. Tempore hoc per humiles ſiluas, & baccis fœcunda uirgulta ad turdos, & cæteras aues capiendas laqueos expedire conueniet. Hoc uſque in Martium menſem tendetur aucupium.

De horis. TIT. VII.

Decembrem Ianuario in horis cauſa diſpar adiunxit, cum linea ſimili ille augeatur, iſte decreſcat. 177

Hora	I.	pedes	XXIX.
Hora	II.	pedes	XIX.
Hora	III.	pedes	XV.
Hora	IIII.	pedes	XII.
Hora	V.	pedes	X.
Hora	VI.	pedes	IX.
Hora	VII.	pedes	X
Hora	VIII.	pedes	XII.
Hora	IX.	pedes	XV.
Hora	X.	pedes	XIX.
Hora	XI.	pedes	XXIX.

PALLADII RVTILII TAVRI *AEmiliani de Inſitione liber, ad Paſiphilum uirum doctiſſimum.*

H ABES *aliud indultæ fidei teſtimoniũ. Pro uſura temporis hoc opus de arte inſitionis adieci. Sed quòd uolumina hæc ruris colendi ſerius, quàm iuſſeras, ſcripta ſunt, librarij manus ſegnior fecit, cuius ego tarditatem nunquam maligne æſtimo. Scio enim quò frequenter inclinet argutia famulorum. Malo operam eius expectare potius, quàm timere. Neſcio utrum commune ſit dominis: mihi difficile contigit, in ſeruilibus ingenijs inuenire temperiem. Ita ſæpiſſime natura hæc uitiat commodũ ſiquod eſt, & miſcet optanda contrarijs. Velocitas procurrit in facinus, ſegnicies figuram benignitatis imitatur,*
178 *& tantum recedit ab agilitate, quantum receſſit à ſcelere. Diu tamen apud te pudorem meum diſtuli, ſed hoc quaſi bonus famulus feci. Verum neſcio, ſi tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium. Grande erit, & par deſiderio ſuo, quod ſtudij tui quæret affectio. Et licet de his nugis fauorabiliter ſentias, ego meas opes æſtimare non differo. Non eſt magni loci aſſibus intuendis oculos duxiſſe per puluerem, quia neſcio quomodo notæ ſunt quædam maximarum perſonarum minuta compendia.*

DE INSITIONIBVS LIBER XIIII.

PASIPHILE *ornatus fidei, cui iure fatemur,*
Siquid in arcano pectoris umbra tegit,
Bis ſeptem paruos opus agricolare libellos
Quos manus hæc ſcripſit, parte ſilente pedum,

Nec ſtrictos numeris, nec Apollinis amne fluentes,
Sed pura tantum ruſticitate rudes,
Commendas, dignaris, amas, & ruſtica dicta
Affectu ſocij ſollicitante colis.
Nunc ideo modicum creſcens fiducia carmen
Obtulit arbitrio lætificanda tuo.
Eſt noſtræ ſtudium non condemnabile muſæ,
Vrbanum fari ruſticitatis opus:
Sub thalami ſpecie felices iungere ſiluas,
Vt ſoboli miſtus creſcat utrinque decor:
Connexúmque nemus ueſtire affinibus umbris,
Et gemina partum nobilitare coma.
Fœderibus blandis dulces confundere ſuccos,
Et lætum duplici fruge ſaporis ali.
Quæ quibus hoſpitium præſtent uirgulta docebo,
Quæ ſit adoptiuis arbor onuſta comis.
Ipſe poli rector, quo lucida ſidera currunt, 179
Quo fixa eſt tellus, quo fluit unda maris,
Cum poſſet miſtos ramis inducere flores,
Et uaria grauidum pingere fronde nemus,
Dignatus noſtros hoc inſignire labores,
Naturam fieri ſanxit ab arte nouam.
Non ſegne officium noſtræ reor eſſe camœnæ,
Aut operis paruæ gratia fiet inops.
Si uelocis equæ pigro miſcetur aſello
Ardor, ut in ſterilem res cadat acta gradum,
Fœcundúmque genus productus deleat hæres,
Et ſibi defectum copia prolis agat:
Cur non arbor inops pingueſcat ab hoſpite gemma,
Et decus externi floris adepta micet?
Incipiam, quicquid ueteres ſcripſere coloni,

Sacráque priſcorum uerba labore ſequar.
Principio multas ſpecies induſtria ſolers
Protulit,& doctam iuſſit inire manum.
Nam quæcunque uirens alienis frondibus arbos
Comitur,his diſcit credita ferre modis.
Aut noua diſcreto figuntur germina libro,
Aut aliud ſummo robore fiſſa capit,
Aut uirides oculos extremi gemma tumoris
Accipit,& lento ſtringitur uda ſinu.

De uite.

Primus echionij palmes ſe iungere Bacchi
Nouit,& externo tenditur uua mero.
Nexilibus gemmis fœcundos implicat artus
Vitis,& amplexum paſcit adulta genus,
Degeneríſque comæ ueſtigia mitis inumbrat
Pampinus,& pingui curuat onuſta Deo.

De oliua.

Robora Palladij decorat ſilueſtria rami,
Nobilitat partus bacca ſuperba feros.
Fœcundat ſterilis pingues oleaſter oliuas,
Et quæ non nouit munera ferre,docet.

De pyro.

Germine cana pyrus,niueos haud inuida flores
Commodat,& uarium nectit amore nemus.
Nunc rapit hirſutis horrenda ſororibus arma,
Et docet indomitas ponere tela pyros.
Nunc teretem pingui producit acumine malum,
Fraxineáſque nouo flectit honore manus.
Phyllida quin etiam grandi miteſcere fructu
Inſtituens,duræ dat ſua membra cuti.
Et ſteriles ſpinos,& inertem fœtibus ornum

Dotat, & ignotum cogit amare decus.
Huius & immiſſi uertere cydonia rami,
Pomáque confuſus blanda creauit odor.
Caſtaneæ ſeptos aſpro uelamine fœtus
Exuit, & placido pondere mutat onus.
Meſpiláque exarmat pugnacibus horrida membris,
Et mala tranquillo cortice uota premit.
Creditur in Libycis ſua germina nectere ramis,
Lætáque puniceo poſſe decore frui.

De malo punico.

Punica non alios unquam dignata ſapores
Mala, nec externis aſſociata comus.
Ipſa ſuas augent mutato ſemine gemmas,
Et ſibi cognato picta rubore placent.

De pomo.

Inſita proceris pergit concreſcere ramis,
Et ſociam mutat malus amica pyrum. 181
Séque feros ſiluis hortatur linquere mores,
Et partu gaudet nobiliore frui.
Spiniferas prunos, armatáque robora ſentes
Leuigat, & pulchris ueſtit adulta comis.
Exiguam ſorbum dulci diſtendere ſucco
Nouit, & ad cupidas flectere poma manus.
Stipitibus gaudet nomen mutare ſalignis,
Et gratum Nymphis ſpargere flore nemus.
Robora thyrſigero platani concordia Baccho
Fœtibus inſtituit plena rubore nouis.
Illius inſolitas miratur perſicus umbras,
Populeǽque ferunt candida dona comæ.
Meſpilus huic paret, lapidoſáque uiſcera mutans
Tenditur, & niueo plena liquore rubet.

Pro ſudibus fœtis,& pro prægnantibus armis
Caſtaneæ fuluum dant noua mala decus.

De *perſico.*

Ipſa ſuos onerat meliore germine ramos
Perſicus,& pruno ſcit ſociare genus.
Imponítque leues in ſtipite Phyllidis umbras,
Et tali diſcit fortior eſſe gradu.

De *malo cydonio.*

Cum præſtet cunctis ſe fulua cydonia pomis,
Alterius nullo creditur hoſpitio.
Roboris externi librum aſpernata ſuperbit,
Scit tantum nullo creſcere poſſe decus.
Sed proprijs pandens cognita cubilia ramis,
Stat,contenta ſuum nobilitare bonum.

De *meſpilo.*

AEmula dura pyri deſpecti mala ſaporis
Meſpilus admiſſo germine tuta ſubit.
Et geminis ſeſe uiolentior inſerit armis,
Atque auidas terrent robora ſæua manus.

De *malo citrio.*

Necnon & citrij patiuntur mutua rami
Pignora,quæ grauido cortice morus alit.
Pomáque paſturi blando redolentia ſucco
182 *Armatis mutant ſpicula nota pyris.*

De *prunis.*

Pruna ſuis addunt felicia germina membris,
Donáque cognato corpore læta ferunt.
Exarmat fœtus,ſed brachia roboris armat
Caſtaneæ prunus iuſſa tenere larem.

De *ſiliqua.*

Aſſueſcunt ſiliquæ uiridi molleſcere ſucco,

Et gremio paſcunt cætera poma ſuo.

De ficubus.

Perſuadet moris tetrum mutare colorem
Ficus, & inuaſis dat ſua iura comis.
Se quoque miratur pingui grandeſcere ſucco,
Et ſolitum gaudet uincere poma modum.
Inſignes folijs platanos, felicia menſis
Brachia gaudentes uitis honore comas.
Ingrediens pingui ſe cortice maxima ficus
Seruat, & optatos implet adepta ſinus.

De moro.

Mutua quin etiam moris commercia ficus
Præſtat, & oblatum robore germen alit.
Fraxinus huic auidæ confert ſua membra ſorori,
Et metuit fœtus ſparſa cruore nouos.
Proceras fagos, & poma hirſuta uirentis
Caſtaneæ, duris aſpera mala comis
Inficiens, monſtrat piceo nigreſcere partu,
Et ſucco paſcit turgida poma nouo.
Obſequitur moris blando terebinthus odore,
Et geminis ueniunt munera muſta bonis.

De ſorbis.

Sorba ſuos partus merito maioris honeſtant 183
Seminis, & pulchro curua labore nitent.
Hæc arbos ſpinæ duros mucronibus artus
Exuit, ac libris mitibus arma tegit.
Auredque annexo miſcere cydonia fœtu
Gaudet, & externi dona coloris amat.

De ceraſo.

Inſeritur lauro ceraſus, partúque coacto
Tingit adoptiuus uirginis ora pudor.

Vmbrantes platanos, & iniquam robore prunum
Compellit gemmis pingere membra ſuis.
Populeáſque nouo diſtinguit munere frondes,
Sic blandus ſpargit brachia cana rubor.

De amygdalo.

Phyllis odoratos primæuis floribus artus
Diſciſſi pruni cortice fixa tegit.
Pomáque permutat uelamine perſica miſto,
Duritiémque docet tegminis eſſe loco.
In modicam tornat ſiliqua tendente figuram,
Et frondes pulchro ditat odore feras.
Caſtaneámque trucem depulſis cogit echinis
Mirari fructus leuia poma ſui.

De piſtacijs.

Quin & amygdaleos ſubeunt piſtacia ramos
Et debitum maius de breuitate petunt.
184 *Hæc & cognato cingens terebinthus amictu*
Nutrit adoptiuis nobilitanda comis.

De caſtanea.

Flumineam ſalicem fœcundant ardua membra
Caſtaneæ, & multo paſta liquore uigent.

De nuce.

Arbuteas frondes uaſtæ nucis occupat umbra,
Pomáque ſub duplici cortice tuta refert.
Cætera, quæ ſolers proceſſu temporis uſus
Exprimet, exemplis inſtituere nouis.
Hæc ſat erit tenui uerſu memoraſſe poetam,
Quem iuuat effoſſi terga mouere ſoli.
Carmina tu duros inter formata bidentes
Aſpera, ſed muti ruſticitate leges.

FINIS.

INDEX EORVM QVAE HABENtur in Palladii de Re ruſtica libris.

Abies 170
Ablaqueādæ uites quando 37
Admiſſarius aſinus 104
Ædificium pro agri merito ſtatuendum 11
Æris probatio 4
Æſculus 170
Æſtiuæ manſiones 14
Agri electio 10
Agrorum remedia 17
Agricultura quatuor rebus conſiſtit 3
Agnorum generatio, & cura 168
Albarium opus quomodo fiat 15
Alica quomodo fiat 115
Allii ſatio 160.175
Alnus 170
Albineus color 102
Althea 153
Amygdalum 183
Amygdalæ cultus 45
Aneti ſatio. 67,148
Aniſi ſatio 89
Anſerum ſagina, admiſſura, partus, paſtus, educatio, plumarũ vulſura, incubatio, fœtura 24
Anſerum lætamen 19
De Apibus 32,122,132
Apium ſtatio 33
Apii maiores vt fiant 107
Aprili mēſe quæ fiāt 106
Aqua quõ probāda an ſit ſalubris nécne 4.134
Aqua quõ inueniatur 132
Aquam ex qualitate terræ diiudicare 132
Aquarũ diſcrimina ibidē
Aquæductus quõ fiāt 135
Arandi diſciplina 37
Arborum maioris ætatis tralatio 171
Arborum tempeſtiua inſitio 64
Arbuſtiuæ vites 55
Areæ ſitus,& cõſtructio 31
Arenæ genera 15
Arietes 128
Armoracia quid,& eius ſatio 148
Aſinus admiſſarius 104
Aſparagus vbi ſerendus 66.87
Atriplex 108
Auellanæ ſatio 76
Auguſto menſe quæ fiant 360
Auiaria 19
Aureus color 102

Badius color 102
Balneæ 34
Betæ ſatio 70
Braſſicæ ſatio 107.141
Braſſica vitib'inimica 132
Bubilium conſtructio, & ſitus 19.cap.21
De Bubus abũde 99.ca.11
Caduca poma 73
Cædrus 170
Calcis genera 13
Calcatorium 17
Campæ 29
Canabi ſatio 50
Cancri fluuiales 29
Cannetorum poſitio 66
Cantarides 28
Capillamenta radicũ 147
Capræ 169
Capparis ſatio 148
Caprificare ficus 96
Capitatum 161
Carpinus 170
Cardui ſatio 86.147
Carœnum 155
Caſtanea 170
Caſtanea quomodo ſeratur 164.184
Caſtaneæ quomodo ſeruẽtur 166
Catenæ ligneæ 15
Caules quando ſerẽdæ 67
Ceparum ſatio 67
Cepullæ ibidẽ, & 148.175
Cera 122
Ceraſi ſatio 144.183
Chamæmilleum oleũ 124
Ceruinus color 102
Cicer 83
Cicercula quãdo ſerẽda 38
Cimices quomodo enecẽtur 28
Cyminum 89
Citri ſatio 96
Claua ſeri eadem
Color terræ 6
Color in equis 102
Coloſtra quid 168
Columbariorũ poſitio 19
Coniza 18
Coriandri ſatio 89
Cors quomodo fiat 19
Cucumeres 87
Cucurbitæ 89
Culices quomodo necabis 28.29
Culex herba 87
Culenæ ſatio 175
Cupreſſus 170
Dactilorum oſſa 148
Damaſcena pruna 164
Decembri menſe quæ agenda 175
Defrutum 155
Duracina perſica 162
Equis & Equabus 101
Erucæ: remedia contra erucas 28

Erucæ ſatio 43
Eruum 51
eius ſatio 39
Excodicare vites 37
Fabæ ſatio 158
Fagus 170
Faſeli ſatio 143
Fici virides quomodo ſer-
uentur 97
Fici ſatio 95.182
Fœnile 25
Fœni græci ſatio 39
Fœniculum 68
Formicæ ne moleſtæ ſint
29
Foſſorũ periculum in pu-
teis fodiendis,& quomo
do euitetur 134
Fraxinus 170
Fructuũ venturorum ex-
perimenta 124
Frumentum in quali cam
po ſerendum 9
Galaticum ordeũ, & eius
ſatio 21
Gallinarum educatio 21
Gallinarum partus 49
Gilbus color 102
γίγαρτα 172
Git 141
Glandis legendæ ratio 170
Grando: contra grandinẽ
remedia 27.28
Guttatus color 102
Helioſelinon 107
Hibernæ manſiones 12
Hippomelides 175.ca.4
Hippoſelinon 107
Horrei poſitio 17
Hortorum ſitus 26
Hortorum remedia 27
Hydromelli 129
Inoculatio 162
Inſtrumenta agreſtiũ 36
Intybi ſatio 147
Inulæ ſatio 69
Iuglans 46
Iulio menſe quæ agenda
126
Lactuca 42. eius ſatio 175
Lætamen 131
Lætare arbores 10
Larix 170
Lateres quomodo confici
endi 117
Lateritii parietes 14
Laurinum oleum 48.146
Legumina an ſarriẽda 39
Lenticulæ ſatio 50
Lentiſcini olei confectio
49.cap.21
Lignarium 25
Liliorum ſatio 65
Liliaceum oleum 178
Lini ſatio 144
Lupini ſatio 138
Maio mẽſe quæ agẽda 112
Mala punica 89

Mali inſitio 73
Maltha 16
Maltha calidaria, & frigidaria 35
Maluæ ſatio 147
Manſiones hibernæ, & æſtiuæ 12
Martio menſe quæ fieri debeant 82
Materies quando cædenda 170
Medica 51.106
Mel diis ac hominibus gratum 123
Melonum ſatio 83
Mentæ ſatio 68.148
Milii ſatio 83
Myrti uinum 48.79
Myrtinum oleum 48
Mori ſatio 76
Morus 76.182
Muli 103
Mures ne noceant 29
Murteus color 102
Muſtum 151
Naſturtium 141
Napi 126
Napus mutatur in rapã 126
Nux 184
Nux iuglans 46
Nouembri menſi quæ agenda 158
Ocymi ſatio 148
Octobri menſe quæ fieri debeant 143
Œnomelli confectura 155
Olearum cura 85
Oleæ inſitio 106
Olea à caſtis colenda 9
Oleũ uiridius quõ fiat 146
Olei conficiendi ratio 171
Oleũ liburnico ſimile 171
Oleum ſordidum, horrendi odoris, rãcidum, quo modo repurges 172
Oliuarum conditura 173
Oliueti ſitus 62.146
Olus 89
Ordei gallatici ſatio 38
Origani ſatio 148
Oues ne ſcabræ fiant 128
Palearium 25
Palus uitanda 11
Palmæ ſatio 148
Papaueris ſatio 141
Paſcua 168
Paſcendi ordo 168
Paſſum quomodo fiat 156
Paſtinacæ ſatio 68.148
Paſtinandi genera 39
Paſtini menſura 40
Pauimenti conſtruẽdi ratio 13.117
Pauones 21
Perſici inſitio 161. Inoculatio 162
Perſic⁹ ſcripta naſcitur 161

..roicunum 107
Phaſiani 23
Pilæ 34
Pinguis terræ indicia 5
Pinus 170.162
Piſtacia 149.183
Pyri ſatio 70
Pyra ne lapidoſa, nec uermiculoſa ſint 71
Pyri vinũ & acetũ, ibidem
Piſi ſatio 138
Piſcinæ 25
Piſtaciorum ſatio 149
Piſtrinum 36
Podia 17
Poma ne vermiculoſa ſint nec caduca, & vt diu ſeruentur 73
Pomariorum ſitus 26
Poma ne findantur, & ne vermibus laborent in arbore 90
Populus 170
Porcorum educatio 77
Porrũ quando ſerendum: & ſi velis ſectiuum, aut capitatum 68.69
eius tralatio 148
Prata irrigua quomodo ſeruanda, & lætamine ſaturanda 50
Prata nouella formanda, vetera excolenda quomodo 139
Pruni ſatio 163
Pugna apum quomodo compeſcatur 113
Pulices: contra pulices 29
Pullorum equorũ cura 103
Puluerare vites 84
Putandi tempus 57.159
Putei quõ fodiendi 134
Quercus 170
Radices 131
Raporum ſatio 126.127
Rapa cõfecta vt ſerues 126
Rapæ vt condiendæ 176
Raphanũ viti inimicũ 132
Rodomelli 118
Roſa 65
Roſarii inſtitutio 167
Roſæ virides ſeruandæ 118
Roſati confectio 117
Roſatum, ſine roſa, quomodo fiat 155
Roſeum oleum 118
Rubus caninus 26
Ruſſeus color 102
Ruta quando ſeritur 88
Salix 170
Salſi humoris remedia 137
Sapa 155
Scutulatus color 102
Scylliticum acetum 129
Septembri menſe quæ fiant 136
Serendi tempus 9
Serpentes quomodo fugã

[illegible] 30
Serp[illegible] 89
[illegible] 75.181
[S]aphoniaca herba 150
[Si]napis ſatio 67.147
Sinapi quõ facias 130
Siſami ſatio 667.147
Solum pangendis vineis aptum 41
Sorba 183
Spongiæ aſparagi 88
Stabula equorum vel boum 19
Sterquilinium 25
Tabula vinearum 40
Talpa: contra talpas 30.86
Tauri 128
Terrarum qualitates 4
Teſſeræ 13
Thymi ſatio 141.148
Tilia 170
Tonſura ouium 114
Turdorum ſagina 20
Turtures 20
Vaccæ forma 99
Valles vitandæ 16
Vinariæ cellæ poſitio 17
De vino condiendo quæ Græci dixerint 151
Vinum è [illegible] [illegible]
Viola vbi ſerenda 65
Violatium oleum & vinũ 109
Viciæ ſatio 38
Vitibus quod ſolum eligẽdum 41.51
Vitibus quæ ſeminaria eligenda 55
Vites ſi luxuriant ſine fruge 166
Vites ne nimiũ ſint lacrymoſæ 80
Vitis fructus ſi humore putreſcat 142
Viti ſterili *remedium* 167
Vlmus 170
Vlpicum 160. cap. 6. & 175. cap. 3.
Vuæ compluta remediũ 146
Vuæ vt ſint coloris varii 81
Vuæ vt ſine vinaciis naſcantur, & ſine ſeminibus 79
Vuæ vt reſeruentur in vite 167
Ziziphi ſatio & cultus 108

F I N I S.